

A Carn!

Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Productor: [Manel Güell](#); Lloc d'edició: [Tarragona](#); Tiratge: [1.357](#) cibersubscriptors

D-L: [T-612-08](#); ISSN: [2013-1348](#); *Hosting*: [www.acarn.cat](#); Emails: [manelguell@acarn.cat](#) i [info@acarn.cat](#)

Any 6 – II Època

**IIIr número
extraordinari**

Agost de 2011

Contingut

3

EDITORIAL

«La versió de l'altra banda dels Pirineus»

4

ARTICLE ÚNIC

CRISTÒFOL ESCORSA, PERE.

“La campanya sobre Catalunya de 1649 (segons Pèire de Marca)”

53

RECENSIONS / RECULL

S-J.ROVIRA. *Tarragona a la guerra del Francès (1808-1814)*; *Tarragona durant la guerra del Francès (1808-1814)* [Catàleg de l'exposició]; G.FUSTER. *Un alçament carlí a Mallorca l'any 1835*. SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc [i cicle de conferències “Guerra i Municipis”]*. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011 [amb les ponències, comunicacions i conferències presentades i pronunciades per: M.RAMISA, M.LL.BARREDA-C.SERRET, F.X.MORALES, M.P.TORRA, M.GÜELL, J.BOHIAS-F.X.MORALES; T.ROVIRA-S.LUQUE, A.MOLINER, J.CAMPANY, J.SOLÉ, J.ARMANGUÉ, G.BALLÚS, R.SALVADÓ, A.MUSET, J.M.SABATÉ, J.RAMOS, M.SELLARÈS, J.SERRA, J.R.VINAIXA, A.SÁNCHEZ I CARCELÉN, L.CORRALES, E.SUBINÀ, C.MILLÀS, F.GRAU-N.SAUCH, D.FIGAROLA, LL.M.PUIG, R.ARNABAT]

75

NOTÍCIES

Marcial exposició a Móra d'Ebre: *Un somriure de Clicks. 2011*

Sortida cultural al castell del Catllar

Projecció sobre la Batalla de l'Ebre

78

AGENDA

“La versió de l'altra banda dels Pirineus”

Un dels tics que té la historiografia en general, rau en el fet que sol limitar-se a les fonts documentals i bibliogràfiques pròpies, sense tenir en compte (o poder-se permetre) les de països veïns que, segons l'època i el tema, podrien aportar moltíssim. Les fronteres encara avui separen, els diferents idiomes fan difícil investigar en més d'un país, i si ja és complicat arribar a dominar mínimament la producció bibliogràfica de casa, més ho pot resultar controlar la de fora.

Però complicat i difícil no és impossible. PERE CRISTÒFOL ESCORSA ens ho demostra amb aquest treball. Coneixent la llengua francesa i tenint la paciència suficient per furgar en els fons francesos en línia (concretament el portal Gallica, de la Bibliothèque Nationale de France, a París) es poden trobar meravelles documentals.

*De la munió d'interessantíssims documents que ens ha proporcionat sobre la guerra de Segadors, n'ha triat un, una memòria del virrei **Pèire de Marca** sobre la campanya militar de **Juan de Garay** de 1649, campanya que ja coneixíem a través sobretot de Mn. SANABRE, però no amb el detall que ens proporciona CRISTÒFOL. Un relat fresc, vigorós i, a voltes, trepidant, que l'autor sap combinar amb interessants apuntaments i amb uns excel·lents annexes on consta el detall dels efectius dels dos bàndols a finals de la dècada dels anys 40 del segle XVII, els noms dels terços i regiments i dels seus caps, les baixes (constatades i constatables hipotèticament) i ressenyes biogràfiques dels principals protagonistes, bastides a partir de fonts bibliogràfiques molt especials (FERNÁNDEZ DURO, GALEAZZO GUALDO PRIORATO, MATÍAS DE NOVOA, PINARD, ROGER DE RABUTIN, MAGÍ SEVILLÀ, VITTORIO SIRI) per lo poc emprades que han estat malgrat la importància de la informació que són capaces de proporcionar. Convenientment complementades amb bibliografia actual ens donen una nova visió sobre aquests personatges, dels quals fins ara sabíem per SANABRE i poca cosa més.*

Cada cop hi ha major nombre de documentació francesa en línia; el portal Gallica és un territori de recerca pràcticament verge. S'obre una nova era en la nostre historiografia, i investigadors rigorosos, políglotes i perseverants com PERE CRISTÒFOL en seran la punta de llança.

ARTICLE :

La campanya sobre Catalunya de 1649 (segons Pèire de Marca)

[61/3/50+1]

Pere Cristòfol Escorsa

Enginyer industrial i llicenciat en dret

pcristofol@uoc.edu

Introducció

La “Relació de l’entrada de l’exèrcit d’Espanya a Catalunya i de la seva retirada des del 19 de setembre al 15 de novembre de 1649”, és un escrit de PÈIRE DE MARCA de finals de 1649, concebut amb la intenció de publicar-lo en una de les nombroses gasetes que difonien les notícies al segle XVII arreu d’Europa, molt probablement a la *Gazette Françoise*, òrgan propagandístic de la monarquia francesa.

Els objectius de l’escrit eren tres, els dos primers confessats per **Pèire de Marca** a la seva correspondència:

1r Justificar l’actuació del general **Marchin**^[1] durant la campanya i notablement la invasió del regne de València. Però també la seva actuació a la batalla de Montblanc.

2n Deixar en bona posició l’actuació de la Diputació durant la campanya, particularment en la lleva de soldats pel sometent.

3r Justificar la repressió realitzada pel mateix **Pèire de Marca** a Barcelona, acció que mossèn SANABRE qualificà correctament de terrorista.

L’autoria de PÈIRE DE MARCA és clara, ell mateix s’hi pronuncia en la correspondència en criticar la relació que sobre els mateixos fets va escriure l’intendent **Bezons**. A més, cal destacar que en donar la nacionalitat dels militars francesos, destaca l’actuació dels d’origen bearnès, com ara el seu nebot el baró d’**Escoubez** o el capità **La Lane**.

La font principal dels esdeveniments militars és la relació de l' de l'exèrcit francès a Catalunya des de 1648: **Claude Bazin de Bezons**. Aquesta relació fou publicada a Barcelona sense l'autorització de **Pèire de Marca**, per iniciativa de **Bezons** i amb el disgust de la Diputació, que considerà que no se la deixava en bon lloc. D'altra banda, no seria la darrera vegada que **Bezons**, persona de confiança de **Marchin**, el deixés d'informar de les seves intencions. El gener de 1650 deixava en ridícul **Pèire de Marca** en no comunicar-li l'intent de **Marchin** d'ocupar Tarragona amb un cop de mà^[2]. Pel que fa als fets descrits i que tingueren lloc a Barcelona, **Marca** en fou testimoni directe i fins i tot un dels principals protagonistes.

Creiem que la relació es mantingué inèdita per dos motius. La publicació de la relació de **Bezons**, fins i tot més detallada pel que fa als fets militars, restava molta part d'interès a la relació de **Pèire de Marca**. D'altra banda, el fet que s'hi justificués l'actuació de **Marchin** durant el 1649, quan aquest seria empresonat per qüestions polítiques tot just el gener de 1650, no feia massa oportuna la seva aparició. Hem de pensar que la relació de **Bezons** va tenir un alt grau de difusió, ja que, per exemple, es troben rastres inconfusibles en els escrits de l'historiador italià VITTORIO SIRI en la seva descripció de la campanya de 1649 a Catalunya (*il Mercurio*, tom XIV p. 492 i 493). Amb posterioritat, només mossèn SANABRE en féu esment, en la seva obra *La acción de Francia en Cataluña...*

La relació de l' **Bezons**, de 30 de novembre de 1649, està al fons Baluze, núm. 255, de la Bibliothèque Nationale de France [= BNF]. En el mateix fons (núm. 105 i 255) s'hi troba la correspondència de **Pèire de Marca**. Tota la documentació és consultable en línia a través del portal digital *Gallica*, al web de la BNF (www.gallica.bnf.fr).

L'autor^[3]

D'origen bearnès, **Pèire de Marca** (1594-1662) cursà els estudis de dret a Tolosa. La seva carrera política s'inicià en ésser nomenat el 1615 conseller del Consell del Bearn. El 4 de maig de 1618 casava amb **Margarida de Forgues**, hi tingué un fill, **Galactoire** i tres filles. El 1620 en envair **Lluís XIII** el territori, participà a les negociacions entre el Consell i el monarca. El 1622 el rei el nomenava president del Parlament de Navarra, òrgan que succeí al Consell. El 1629 una missió a la Rochelle li permeté conèixer al cardenal **Richelieu**, que impulsà la seva carrera, de manera que el 1631 era nomenat intendent de justícia al Bearn i el 1639 esdevenia conseller d'Estat.

El 28 de desembre de 1641, ja morta la seva dona, era elegit bisbe de Coserans però fins el 1648 no aconseguí ésser ordenat. Nomenat visitador general de Catalunya, arribava a Barcelona el 3 de maig de 1644. En coincidir la seva arribada amb la derrota de Lleida, **Pèire de Marca** inicià una política repressora gairebé malaltissa. Déu de **Josep de Margarit de Biure**, estret col·laborador seu, el recompensà amb propietats confiscades dels Montcada. El març de 1646 reprimia la conspiració del diputat eclesiàstic **Gispert d'Amat de Bosch**, abat de Galligans, deportant-lo al castell de Salses. Seguí l'execució del batlle de Mataró **Jeroni Fornells**, del fiscal **Josep Ferrer**, de l'assessor de la Generalitat **Josep d'Amigant** i el posterior exili del bisbe de Vic en no jurar fidelitat a **Lluís XIV**, a més d'empresonar a Perpinyà els abats de Sant Pau del Camp, Sant

Salvador de Breda i de Roses. Igualment, seguiren un reguitzell de desterraments i empresonaments així com condemnes a galeres.

La seva actuació el 1649 fou, si per cas, encara més dràstica. Inicià una política terrorista per intimidar els partidaris de **Felip IV**, decretant detencions, exilis, sense cap tipus de respecte per les Constitucions. Junt al seu amic **Josep de Margarit, Marca** esdevingué durant aquests anys la pedra angular de la dominació francesa. Féu detenir l'oïdor militar **Domènec de Negrell** i posteriorment, en una paròdia de judici, obtingué la seva confessió i sentència de mort, sentència que, contra del seu parer, fou commutada. El 1650 fou l'encarregat d'empresonar a **Ferdinand de Marchin**, el cap militar francès a Catalunya i s'implicà a fons en l'administració militar. Sortí de Barcelona degut a la pesta i en ésser alliberat **Marchin** l'any següent, seguí ocupant-se dels afers catalans fins a la seva arribada.

Sortí de Catalunya aquell mateix any. El 28 de maig de 1652 era nomenat arquebisbe de Tolosa, però en prenia possessió el 17 de maig de 1654. Participà en les negociacions per la delimitació de les fronteres en el Tractat dels Pirineus el 1659. Es posicionà del costat de **Lluís XIV** durant la crisi de l'arquebisbe de **Retz**. Un cop aquest dimití, fou nomenat arquebisbe de Paris el 26 de febrer de 1662, però morí abans d'ocupar el càrrec. Aficionat a la Història, escriví una *Histoire de Bearn* publicada el 1640 i també el tractat *Marca hispanica sive limes hispanicus, hoc est, Geographica & histórica descriptio Cataloniae, Ruscinonis, & circum jacentium populorum*, publicat a Paris el 1668.

La nostra versió

Hem situat la informació complementària a la relació al final de tot, per tal de no tallar excessivament el fil de la seva lectura. Les notes fetes a la relació corresponen, únicament, a aclariments puntuals. La informació complementària que annexem ampliant el contingut es compon de tres peces: Les forces francocatalanes i hispàniques a Catalunya el 1649, llurs pèrdues d'efectius, una bibliografia comentada sobre la campanya de 1649 i notes biogràfiques.

La transcripció ha estat el més alliberada possible de senyals que interceptessin la bona marxa de la lectura. L'hem traduïda *in situ*, puntuant i corregint ortogràficament i sintàctica, inserint punts i seguits on feia falta tallar un text excessivament prolix, aplegant paràgrafs d'un mateix tema separats per punt i a banda, passant per damunt d'errades visibles o incongruències i superant tota incoherència apareguda en el text original. Li hem procurat donar el sentit del què volia expressar el seu autor en francès, abans que traduir literalment. Hem normalitzades majúscules i minúscules i posat entre claudàtors les paraules que ens han resultat il·legibles, totalment o parcial. Els apartats són nostres. Amb aquests criteris creiem haver actualitzat notablement un text que, transcrit i traduït literalment es faria, en algunes parts, força difícil d'entendre del tot. En aquest sentit, cal agrair a **Manel Güell Junkert** l'interès posat en la revisió del text.

Relació de l'entrada de l'exèrcit d'Espanya a Catalunya i de la seva retirada des del 19 de setembre al 15 de novembre de 1649

Conxorxa hispànica

Havent reconegut Espanya que li era impossible recuperar, per la sola força de les armes, el Principat de Catalunya, usà dels artificis que són ordinaris a aquesta nació, per corrompre la fidelitat dels catalans, de sencera integritat, tot i que s'hi puguin trobar persones mal disposades al bé de la seva pàtria. Els enemics els havien atret al seu partit i els havien encoratjat a ordir una conxorxa contra la ciutat de Barcelona cap al final de l'any 1644, per fer-la reeixir el 1645, any que resultà tant gloriós per a França, que els hi va conquerir, mitjançant un setge molt sagnant, la fortalesa de Roses, i guanyat la batalla de Llorenç [de Montgai], prop de Balaguer, capturant dos-cents oficials espanyols i més de dos mil soldats, els quals estaven retinguts a les Drassanes i a les presons de Barcelona.

Mentre el nostre exèrcit estava ocupat en seguir guanyant la campanya, els espanyols volgueren tenir-la sobre els catalans dins de la ciutat; presentant-s'hi davant, el 15 d'agost de 1645 amb la seva armada naval, composada de 36 vaixells i 22 galeres, tot pensant que els presoners del seu exèrcit i els conxorxats es farien amos de la ciutat. Però la providència de Déu, que vetlla per la seva guarda i l'afecte del poble, animada pels esforços del senyor de **Marca**, conseller ordinari del rei, en els seus consells, nomenat al bisbat de Coserans (que havia estat enviat a començaments de 1644 per sa majestat per a ser director dels seus assumptes i com visitador general en aquest Principat), i els bons deures de don **Josep Margarit**, governador de Catalunya, van fer inútil aquesta conxorxa.

Havent estat descoberta a començaments de 1646, hi van haver alguns còmplices penats de mort, d'altres de desterrament, i n'hi hagueren d'altres que evitaren el seu judici retirant-se amb l'enemic. Malgrat que tot aquesta intel·ligència no fou coneguda en tota la seva extensió, diversos dels que estaven en aquest partit romangueren a la ciutat i els que havien estat desterrats o allunyats van ésser cridats de nou massa fàcilment sota l'esperança del penediment que prometien.

Aquestes gents han servit de palanca per formar una nova conxorxa continuant la seva correspondència amb aquells que s'havien retirat a Espanya i amb els ministres del rei Catòlic a Tarragona, Saragossa i Madrid. La confiança que tenien sobre la recuperació de Catalunya era tant gran, que els impulsà a trencar amb el tractat de pau de Münster, del qual sa eminència el cardenal **Mazarí** donà avis en la seva carta d'agost de 1648 al senyor mariscal de **Schomberg**, virrei, i al senyor de **Marca**, per tal que mantinguessin els ulls oberts sobre les accions dels sospitosos.

(1) Josep de Margarit de Biure, marquès d'Aguilar, v. 1653

[PELLA I FORGAS, JOSEP. *Un català il·lustre: D. Josep Margarit i de Biure, virrei, governador general de Catalunya, Lloctinent General dels exèrcits de França i baró d'Aguilar*. Barcelona: s.e., 1930]

L'armada de suport

Per obtenir els fruits d'aquesta conxorxa era necessari sostenir-la amb una potent armada, amb l'objectiu d'allò que es va treballar llargament a les costes de Nàpols i de Sicília sota el pretext de garantir el pas de la reina d'Espanya, i d'un bon exèrcit de terra format amb gran cura amb tropes extretes de Flandès i de Castella, en perjudici fins i tot de la frontera de Portugal.

Hi havia algunes sospites a Barcelona que estava [inter...] en aquest aparell extraordinari, perquè, a més, la flota de 19 galeres[4] que portava a la reina d'Espanya s'havia aturat davant la ciutat[5], amb l'objectiu d'animar als conxorxats, encara que sota el pretext dels queviures que envià a demanar amb el passaport de sa majestat Cristianíssima. Se li va permetre comprar-los, però la ciutat no va saludar a aquestes galeres enemigues, estimant més ser acusada de poca cortesia pels espanyols que deslluir la seva fidelitat envers França per una lleugera sospita.

L'avís cert de l'objectiu de l'enemic contra Barcelona fou enviat des d'Itàlia al senyor de **Marca**, ara bisbe de Coserans, pel senyor marquès de **Giustiniani**, que dirigeix els assumptes de sa majestat davant la república de Gènova, el qual assegurava tenir-ne una completa seguretat. Reportava que l'armada naval, a part de les galeres, es composava de 24 vaixells, on hi havia prop de 4.000 soldats alemanys, italians i espanyols per desembarcar, i que l'enemic esperaven reeixir mitjançant la complicitat que tenien dins la plaça, i el seu exèrcit de terra, que seria poderós.

Marca, conferencià amb els principals ministres del rei sobre aquest avís rebut el 4 de setembre, que era conforme a les notícies que es feien públiques a tota la província sobre l'objectiu de l'enemic d'assetjar aquesta ciutat, del seu gran poder, de la feblesa de les tropes franceses, que es deia maliciosament provenia del fet que França volia abandonar Catalunya. Jutjaren convenient comunicar-ho als diputats del Principat i als consellers, per tal que guardessin bé la ciutat i vigilessin les accions de les persones sospitoses. Consideraren que allò tractat només era amb les persones de la facció d'Espanya que tenien el poder a les mans per fer reeixir l'empresa, i que l'armada naval no podia ser millor emprada que en transportar les tropes de les que havia estat encarregada, augmentats de dos o tres mil homes presos dels cinc mil que estaven des de feia tres mesos a Tarragona, per a desembarcar-los de nit davant els bastions de la ciutat pròxims al mar, un dels quals era fàcil d'ocupar amb la col·laboració dels mestres de camp de la ciutat que comandaven aquesta guarnició. La conseqüència de la presa d'un bastió era tal que, com cadascun d'ells és capaç d'encabir tres mil homes i està guarnit d'artilleria i fortificat del costat de la ciutat, s'hi trobarien allotjats amb avantatge, i amb el temor de les seves armes, la promesa d'un perdó general i la negociació dels seus còmplices, podrien obligar a la ciutat a acceptar la capitulació que tenien ordre de proposar.

En efecte es descobrí que els conxorxats començaven ja a preparar l'esperit del poble, dient-li discretament que era millor tractar amb els espanyols que no pas ser conquerit per la força, tenint en compte que els francesos no tenien tropes suficients per oposar-se a l'enemic. El senyor **Negrell**, oïdor militar, un dels sis que composaven el consistori de la Diputació, que era sospitós als afers del rei, havia tingut el valor de parlar en aquest

sentit als dos altres oïdors col·legues seus, dels quals un era eclesiàstic i l'altre reial o popular[6], que rebutjaren aquest discurs amb indignació. El senyor de **Marca**, advertit d'aquesta proposició i del soroll que es propagava per la ciutat, tractà amb aquests dos oïdors per obligar-los a declarar en justícia contra **Negrell**. Això era bastant difícil d'obtenir dels seus col·legues, a causa de les falses màximes dels catalans, que creuen ofendre les lleis de l'honor si testimonien contra els culpables, fins i tot en crims de lesa majestat. Però havent-los manifestat que el deure de la fidelitat, del que una part consistia en revelar al senyor les conspiracions que es fan en perjudici de l'Estat, els obligava a declarar allò que sabien, que l'estat present de necessitat i el perill d'una ruïna total de la província els descarregava de tots els deures, fins i tot del temor d'irregularitat de l'oïdor eclesiàstic, que podrien ser considerables en un altre subjecte, i que l'ofensa que **Negrell** els havia fet pretenent corrompre'ls en la seva fidelitat els posava a cobert de tota crítica sobre punt d'honor, es van decidir a fer les seves declaracions en justícia.

La repressió

Tot seguit, don **Josep Margarit**, governador de Catalunya, que presidia el Consell Reial en absència del virrei, reuní els doctors d'aquest Consell, que són uns oficials d'una probitat i doctrina singular, i amb les seves opinions i la participació del senyor de **Marca** que havia apressat aquesta deliberació, ordenà la captura de l'oïdor militar, de dos mestres de camp de la ciutat i de tres altres cavallers sospitosos. La captura de l'oïdor era de gran importància per impedir que per part de la Diputació, que està establerta per a vetllar per a la conservació de les Constitucions del país, no hi hagués cap oposició a l'execució de les ordres obligades a donar en perjudici de la lletra de les lleis, però seguint la seva intenció. Però abans de procedir a la seva execució, fou necessari informar d'aquest afer al consistori dels diputats, per fer-los partícips de les raons que havien portat a assegurar-se d'un dels seus, assumpte que és molt delicat en aquest país, si el poble no està disposat a rebre bé aquesta disposició. Va ser també comunicada als consellers de la ciutat, a fi de tenir el seu vist-i-plau i ma forta en cas de resistència.

S'havia començat amb la captura de l'oïdor i d'un cavaller[7], quan el correu de la Cort arribà amb una missiva adreçada al senyor bisbe de **Coserans** que els hi anunciava la conxorxa, remetent-se al mencionat senyor bisbe, per explicar-los les particularitats i fer-los conèixer el que jutgés a propòsit de fer en aquesta situació. Aquesta carta és del tenor següent:

“De part del rei /Apreciats i benvolguts. Tal i com ens heu fet conèixer anteriorment, que el pas de la reina d'Espanya per la costa de Catalunya us era sospitós, no dubtem que no poseu tota la vigilància necessària per impedir en aquesta ocasió a l'enemic d'emprendre cap cosa contra la nostra molt fidel ciutat de Barcelona. Malgrat tot, com que tenim notícia certa de que tenen un pla contra la nostra dita població, que pretenen fer reeixir per mitjà de les intel·ligències que hi han fet, sostenint-les amb les forces terrestres i marítimes que acompanyen la reina, les quals són majors que no la seguretat del passatge requereix, enviem al senyor bisbe de **Coserans** els detalls d'aquesta notícia i us adrecem aquesta carta per fer-vos part i assabentar-vos de l'opinió de la reina regent, la nostra molt honorable dama i mare, de donar un crèdit complet a tot allò que el nomenat senyor bisbe dirà en nom nostre i de redoblar la cura per a la conservació de la nostra bona ciutat i de tota la província, envers l'aproximació de les forces de l'enemic, assegurant-vos que desitgem

emprar tota la força que Déu ens ha donat per a sostenir per tots els mitjans els afers de Catalunya, i que hem resolt enviar-hi, el més aviat, tropes i de les millors del regne i els fons necessaris per a la seva subsistència i per a les despeses de guerra, no tenint altra intenció i coneixent que no hi ha res més important pel nostre estat i pel nostre servei que mantenir la mencionada província sota la nostra obediència, amb tot el repòs i alleujament que pot esperar de la nostra protecció. Sobre això i tot el que podríem dir-vos us remetem al mencionat bisbe. No us allargarem la present més que per pregar a Déu que us tingui en la seva Santa Guàrdia. Escrit a Paris el XXVIII d'agost de 1649". Signat **Louis** i més a baix **Le Tellier**.

Després d'haver intercanviat opinions sobre aquesta missiva amb el governador, aquest convocà una assemblea extraordinària, que mai havia estat reunida, del Consell Reial, del consistori dels consellers de la ciutat i dels de la Diputació, on el senyor de **Marca** fou pregat d'assistir-hi per entregar la carta de sa majestat, explicar les seves ordres i deliberar sobre els mitjans que s'havien d'emprar per a la conservació de la ciutat. Explicà la certesa que hi havia de l'acord d'alguns particulars amb l'enemic per a fer-los senyors de la ciutat mitjançant l'armada naval, que podia arribar en deu hores davant de Barcelona, per entrar-hi amb les mateixes promeses i exercir-hi després les mateixes crueltats que havien comés a Nàpols. Així doncs, feia falta, en una ocasió tant urgent, donar seguretat a la plaça mitjançant l'expulsió dels culpables, que és l'ordre que els romans han observat en trobar de sobte una conxorxa, com ens ho ensenyen SAL·LUST I TÀCIT. I encara que aquesta expulsió es faci *inaudita parte*, i sembli contraria a les Constitucions de la província, malgrat tot, és l'únic medi que es té en el present per defensar-se d'una pèrdua total, i està fonamentat en el dret natural, que és superior a totes les lleis civils, les quals no poden ser conservades si no es mira aquest procediment extraordinari, a l'espera de prendre la via jurídica contra els sospitosos quan s'estigui fora de perill. I com que aquests decrets depenien del governador i del Consell Reial, els va exhortar a procedir-hi sense el temor que sa majestat interpretés aquestes accions com l'efecte de parcialitats, que era la brama que els suspectes anaven treballant de feia temps davant la Cort, contra les delacions i judicis contra d'ells. Afegint que era necessari fer sortir els sospitosos durant aquell dia, abans de que es poguessin reunir i valdre's de la proximitat de l'enemic. També tornà a mostrar als consistoris la necessitat que hi havia de la bona comunicació amb el governador i el Consell Reial, per donar suport als decrets que emanessin d'aquells i, no obstant, fer guarda curosament dins la ciutat.

Cadascú opinà en una matèria tant important amb l'afecció i la prudència que es podia preveure de les persones de mèrit que composaven aquella assemblea, on es va decidir que el governador, amb el parer del Consell Reial, faria una relació de les persones suspectes i donarien les ordres per fer-los sortir de la ciutat sense espera, així com que es transportarien els presoners d'estat al castell de Perpinyà, per evitar que la seva presència excités alguna sedició per mitjà dels seus còmplices, si en quedava algun. Els consellers consentiren a aquest trasllat malgrat el privilegi del que frueix la ciutat de Barcelona, a saber: que els presoners retinguts en les presons reials no poden ser jutjats fora de la ciutat. Però també el Consell Reial garantí amb la seva paraula, que per a jutjar aquests presoners se'ls faria tornar, el trasllat només es feia per a una major seguretat de les seves persones. Es va decidir també que els consellers convocarien l'assemblea del Consell de Cent, és a dir, el consell de la ciutat, al que sa majestat havia dirigit una de les seves cartes conjuntament amb els consellers que són els caps d'aquest Consell, i que el senyor de **Marca** hi aniria per explicar les intencions de sa majestat, cosa que va fer en el

mateix sentit que havia fet en l'assemblea precedent. I com que va reservar per a la fi del discurs les crueltats executades a Nàpols pels espanyols, escoltà una remor d'indignació d'aquest poble que feia sentir el nom de Cambrils, dient que no feia pas falta anar a Nàpols per tenir un exemple de la perfídia dels espanyols, que en tenien una mostra en el lloc de Cambrils, prop de Tarragona, al començament d'aquests moviments, on havien penjat els caps i escorxat la guarnició i els habitants sense perjudici de la capitulació[8].

Aquest Consell de Cent deliberà tot seguit que es faria una sol·licitud per part de la ciutat al governador i Consell Reial, per a l'expulsió dels sospitosos, sense exceptuar-ne cap, oferint tota l'assistència per a l'execució, que es doblaria la guàrdia i que es farien pregàries públiques. Afegiren el vot d'una llàntia de plata per a l'església de Nostra Senyora de Montserrat, on alguns dies abans un català havia declarat al seu confessor que havia assistit a una resolució condemnable que era escorxar les tropes franceses en un quarter, a mesura que l'exèrcit d'Espanya hi entrés.

La tarda d'aquell dia [4 de setembre de 1649] fou dedicada a la captura dels dos mestres de camp de la ciutat i d'un capità, el sisè dels que es va decretar la captura havent-se evadit, i a lliurar notificacions a setanta persones suspectes a les que s'ordenava sortir de la ciutat en dues hores, sota pena de mort, i d'anar en sis dies a Perpinyà, on prendrien acte de la seva presentació davant del governador del Rosselló. Es va actuar amb vigor i celeritat per no donar possibilitat als conxorxats, dels que es desconeixia el nombre, de provocar alguna alteració. Però es sorprengueren tant per aquesta resolució i per l'animadversió que reconegueren en el poble contra d'ells, que van estar contents d'oïre amb diligència les ordres.

L'endemà es prosseguí amb aquesta purga de mals humors, envers els eclesiàstics, tant seculars com regulars, amb la diferència de que en les notificacions no hi havia cap amenaça de mort a causa de que el clergat a Catalunya no està subjecte a la jurisdicció secular, fins i tot en cas de crim de *Lesa Majestat*, encara que degut al poder polític que mira per a la defensa de l'Estat, puguin ser enviats fora de la província, cosa sobre la qual hi ha un acord fet amb un llegat del Papa que s'anomena la Concòrdia de la reina Leonor[9]. Hi havia abans d'aquests moviments un nou tribunal erigit a instància del Rei Catòlic, pel Papa **Sixte V** que coneixia dels crims atroços contra el clergat exempt i no exempt, on presidia el jutge eclesiàstic delegat pel bisbe de Girona, en primera instància, així com la d'apel·lació era delegada pel bisbe de Tir, jutge que instruïa i jutjava aquests processos amb la intervenció de dos o tres jutges de l'Audiència Reial, que tenien les veus decisives. Però l'activitat d'aquest tribunal, havia estat interrompuda per la retirada d'aquests bisbes, i havent refusat la Cort de Roma als ambaixadors de sa majestat de conferir una delegació amb les mateixes facultats a una persona constituïda en la dignitat eclesiàstica, la impunitat havia donat tal valor a alguns clergues i religiosos que l'enemic els corrompia fàcilment amb la promesa d'eleva-los, cas d'implicar-se en la conxorxa, abusant fins i tot del Sagrament de penitència per captar homes al seu partit.

La ciutat, descarregada d'aquestes persones desafectes que oprimien la bona gent i els privaven de la llibertat de parlar en favor dels francesos, mentre tenien la imprudència de revelar les forces i accions dels castellans, es trobà tant satisfeta que la joia apareixia pintada en les cares de tothom, persuadint-se de que els consells polítics, dels quals els

ministres s'havien servit tant a propòsit, impedirien als enemics continuar els seus dissenys d'assetjar Barcelona.

Inici de la campanya terrestre

No obstant, els castellans aplegaren les tropes pel costat de Fraga i el senyor **Marchin**, tinent general de l'exèrcit del rei, s'avançà cap a la frontera per a posar a cobert les places, per si l'enemic tenia el disseny d'atacar-ne alguna, havent augmentat la guarnició de Tortosa fins a tres mil homes de peu i quatre-cents cavalls, la de Flix fins a mil cinc-cents homes, la de Balaguer fins a dos mil homes, havent deixat dos-cents homes a Arbeca, tres-cents a Àger, cent homes a Montblanc, altres tants a Constantí, el mateix nombre a Salou, a més de la guarnició de Tremp i de Bohir del costat del Pallars i de la frontera de Ribagorça. Anava cap a la plana d'Urgell amb dos mil cinc-cents cavalls i els regiments de Champagne, Sainte Mesme i Montpouillan que feien mil cinc-cents homes, quan va saber que l'exèrcit de l'enemic havia creuat el Segre, sota el pont de Lleida, el 19 de setembre, i que l'endemà acampava al lloc de Juneda i Les Borges [Blanques], comandat per don **Juan de Garay**, generalíssim, don **Francisco Tuttavila**, mestre de camp general, i el duc d' **Alburquerque**, general de la Cavalleria. Va conèixer per informes d'espies i dels presoners que les seves partides havien fet, que l'exèrcit estava compostat per vuit mil homes de peu **[10]** i tres mil cavalls, portant amb ell onze peces, petits canons **[11]** i tres-centes carretes, i que el seva intenció era Cervera, que és una vila cap d'aquesta part del país i on abunda el blat del que s'anomena la Plana d'Urgell, on estava l'artilleria i municions del nostre exèrcit. Va enviar de seguida la seva infanteria reforçada amb cinc-cents suïssos que tragué de Balaguer, a cinc hores de camí de Cervera, acampant als voltants amb la cavalleria.

(2) Juan de Garay Otáñez de Rada.
Cap de l'exèrcit hispànic el 1649
[SÁNCHEZ, JUAN LUIS. "Los Tercios" [En línia].

Conca de Barberà

L'exèrcit espanyol enlloc d'avançar cap a Cervera girà a la dreta cap a les petites muntanyes que formen la Conca de Barberà, on està la vila de Montblanc i el pas cap a la comarca que s'anomena Camp de Tarragona. El senyor **Marchin**[12] prengué també el camí cap a aquest costat per observar la marxa de l'enemic i es traslladà al lloc que s'anomena Sarral, que està a una punta de la Conca, mentre que l'enemic havia acampat primerament a Vimbodí, a l'abadia de Poblet i a l'Espluga [22 de setembre de 1649] i després prop de Montblanc, d'on els habitants s'havien retirat cap a les muntanyes. Hi restà únicament la petita guarnició francesa sota el comandament del senyor de **La Baume**, comandant del regiment de Fabregue[13], que després de dos dies de resistència, veient minada l'església on s'havia refugiat, es rendí a vides salves, després de fer-los perdre més de cent homes[14].

L'exèrcit espanyol va ser sorprès quan va arribar a aquesta Conca per la notícia del general **Palavicino**, governador de Tarragona, que li va féu saber que la facció de Barcelona havia estat descoberta i que s'havia desterrat als principals conxorxats. Va reconèixer que el gran objectiu de la conquesta de Catalunya, que el Consell d'Espanya havia basat en els seus acords amb un petit nombre de traïdors, queia per terra. Les mesures havien estat preses en aquest sentit. Després que l'exèrcit de terra hagués arribat a la Conca, l'armada havia d'avançar-se de nit de Tarragona a Barcelona per emparar-se'n tal i com s'ha explicat anteriorment. Al mateix temps, l'exèrcit de terra havia de rebutjar les nostres tropes i empènyer-les fins que fossin desfetes o obligar-les a sortir fora de Catalunya. S'assegurarien que els pobles, excitats pels diputats del Principat i per la ciutat de Barcelona, que ja haurien abraçat el seu partit, s'armarien fins al nombre de deu mil en favor dels castellans contra els francesos, havent-los promès els facciosos que quatre mil catalans s'ajuntarien a ells dins de la comarca de la Conca i els altres després. El nou avís va ser enviat diligentment a Madrid i, no obstant, l'exèrcit es va aturar prop de Montblanc, on el general va publicar les seves amenaces contra la vida dels senyors de **Marca** i de **Margarit**, governador de Catalunya. El senyor **Marchin** va fer apropar les tropes, per portar la cavalleria enemiga a algun combat particular, però aquesta restava tant restreta dins del camp i tant ajuntada a la infanteria que un dels seus esquadrons tingué dificultats per separar-se i rebutjar vint dels nostres voluntaris que s'avançaven prop del camp. Van demostrar la seva habilitat i coratge als cavallers enemics, fins que foren rebutjats per la mosqueteria.

Sometents per a la defensa del Principat

Les noves de l'entrada de l'enemic dins del Principat excitaren els treballs dels ministres del rei per trobar els medis que hi hauria per tal de fer les llesves d'homes a càrrec de la província. En aquest assumpte, feia falta que hi hagués l'autoritat del rei, sense la qual les llesves no poden fer-se, ni la persuasió cap els pobles que no poden ser obligats a armar-se, subsistint tanmateix el fet que puguin ser obligats a una lleva sobtada i tumultuosa que s'anomena *sometent*. Aquest assumpte fou tractat pels senyors de **Marca** i el governador amb els consistoris de la Diputació i de la Ciutat. Es resolgué que tots

escriurien a les principals poblacions i exhortar a fer un esforç considerable en una ocasió tant urgent, on es tractava de la conservació de Barcelona i de la província.

Per autoritzar la lleva i persuadir els pobles amb efectivitat el governador reuní l'Audiència Reial, encarregà als doctors o consellers d'aquest cos d'anar a diversos indrets del Principat, i com que en absència del virrei, aquesta Audiència i també el governador no tenen cap jurisdicció dins dels Comtats del Rosselló i de Cerdanya, el senyor de **Marca** i els diputats escrigueren al senyor **Tomàs de Banyuls**, el seu governador, amb la finalitat que treballessin en favor d'aquestes lleves dins la seva jurisdicció. Amb l'objectiu de que tothom estigués més inclinat a fer aquest servei, la Diputació encarregà al senyor **Pastor**, diputat reial, és a dir popular, posar-se en campanya per rebre els soldats de les milícies destinats a seguir les ordres que li donaria el senyor de **Marchin**, general de l'exèrcit[15].

Al mateix temps, els consellers i el Consell de Cent, que tenen el comandament i guàrdia de la ciutat, formaren un consell de guerra amb autoritat per ordenar les mesures que fossin necessàries per a la seva defensa, i que es composà del governador de Catalunya, del conseller en cap i del diputat militar, juntament amb el senyor de **Marca**, que va ser pregat d'assistir-hi, així com també el senyor de **Montpouillan**, que havia arribat el dia anterior amb el seu regiment, tramès pel senyor **Marchin** a instàncies dels consellers, per guardar les Drassanes o Arsenal que és del rei, sobre la costa, entre dos baluards de la ciutat. Aquest Consell de guerra i els dos consistoris, reconeixent la generositat del senyor de **Marchin**, que podia portar l'exèrcit, encara que feble, a algun combat amb l'enemic, li enviaren un correu urgent amb cartes on li pregaven sofrir que la seva prudència s'imposés al seu valor i que evités l'ocasió d'un combat amb un resultat que no arruïnaria l'enemic, però podia dur a norris els nostres plans.

Camp de Tarragona. Salou i Constantí

El general espanyol es disposà a passar cap al Camp de Tarragona, des d'on podia continuar la seva marxa cap a Barcelona o bé caure sobre Tortosa si noves ordres de la Cort l'obligaven. Però, atemorit pel valor dels francesos, no va gosar arriscar-se a passar l'exèrcit per l'estret de la muntanya que, tancant la Conca, la separa del Camp, que s'anomena el coll o estret de Cabra, sense ser reforçat per tres mil homes de peu que féu venir de Tarragona, havent-los fet passar per un altre estret que restava cobert pel seu exèrcit, que s'anomena el coll d'Illa.

El senyor **Marchin** havia fet avançar alguns esquadrons de cavalleria per veure si podia obtenir algun avantatge de la marxa de l'enemic sense arriscar-se a un combat general. Però es mantingué tan ajustat i amb un ordre tal que aquest objectiu esdevingué inútil, de manera que per rebutjar els nostres esquadrons governats pel marquès de **La Fare**, vingué a xocar amb bona part de la seva cavalleria i infanteria, on el baró d'**Escoubes**, bearnès, ajudant de camp i capità, nebot del senyor de **Marca**, va veure morir el cavall que muntava, realitzant amb molta generositat i guia, la retirada de la nostra cavalleria.

Després que l'exèrcit enemic hagués baixat al Camp de Tarragona, es dedicà a batre amb el canó el fort de Salou que domina el port, que és a mitja llegua de Tarragona, el qual

després d'alguna resistència fou pres per assalt i la guarnició passada per les armes, a excepció del senyor **Benjamin**, comandant i de trenta soldats als que don **Nuño Pardo** perdonà la vida, en consideració al valor que havien demostrat en la defensa d'aquesta petita plaça. A continuació, el fort de Constantí, que estava a una llegua de Tarragona, fou assetjat i es rendí dos dies després amb pactes, havent-se permès al senyor **Gaston**, comandant, i als soldats, unir-se al nostre exèrcit[16].

Durant tot aquest temps, espanyols i francesos es mantingueren en suspens fins a conèixer el camí que prendria l'exèrcit, o bé del costat de Tortosa, més pròxim i cap a on podia anar sense cap impediment, o bé del costat de Barcelona, com era la seva primera intenció. Semblava que l'estat dels assumptes havent estat canviat per la dispersió dels conxorxats, modificaria també la resolució. Però aquesta ciutat era tan cobejada pel Consell d'Espanya que el general, sense esperar noves ordres, va seguir el seu camí del costat de Barcelona, esperant que els que quedarien d'aquesta facció dins de la ciutat podrien facilitar l'empresa i que enmig d'aquesta divisió, els benafectes, intimidats per la presència dels exèrcits de mar i de terra, podrien acceptar algun tractat o ésser reduïts per la força.

(3) Vista general d'un setge de Constantí durant la guerra dels Segadors

["Arqueoblog, <http://www.remola.com>]

Sitges

L'exèrcit agafà el camí de Sitges, que és una vila situada a sis hores de camí de Barcelona, sobre la platja, que està dominada per un petit castell situat sobre una elevació, on hi havia seixanta soldats del Batalló català i alguns veïns[17], amb el capità **La Lane**, bearnès. Aquest petit castell fou construït pel país i particularment per la ciutat de Barcelona. Totes les comunitats prometeren en les seves cartes un home armat per cada casa en cas de que fos assetjada, sense que un sol català hagués entrat a l'exèrcit espanyol. Val a dir que l'objectiu d'una defensa comuna havia unit tant els esperits, que durant les tres setmanes que les tropes franceses i suïsses i més de mil homes de les milícies catalanes, estigueren de guarnició a la ciutat de Barcelona, no s'hi va perpetrar cap excés i no hi hagué cap disputa entre aquests cossos de diverses guarnicions i d'un temperament tant diferent. A això hi havia contribuït molt la cura dels comandaments.

Vilafranca del Penedès

Don **Juan de Garay**, havent tingut coneixement de les accions dels catalans a la ciutat i al camp i l'entrada de la guarnició francesa a Barcelona[18], reconegué que el seu pla havia fracassat i en donà avís al rei Catòlic mitjançant **Gabriel de Llupià**, a qui envià des de Sitges el 14 d'octubre, el qual havent-se embarcat en una galera salpà cap a València, on agafà el correu cap a Madrid. El general [hispanic], després de deixar a Sitges mil dos-cents homes de guarnició i donar ordre de treballar en la seva fortificació, féu arreglar el camí de la muntanya que separa Sitges de la plana del Penedès, on està la vila de Vilafranca, i marxà amb el seu exèrcit per ocupar-la.

El marquès de **La Fare** havia estat enviat pel nostre general a aquest quarter amb els regiments de cavalleria de Mérenville, La Mothe, Baltazar i La Fare, per observar l'enemic i retirar-se quan avancés. El 16 d'aquest mes, el duc d' prenent envoltar al marquès **Marchin**, [anà] amb diligència amb tota la cavalleria per barrar-li el pas de la seva retirada cap a Martorell, que està tallat per diversos barrancs. Però la prudència del marquès el previngué i es va introduir primer en el coll i veient-se assetjat per l'obstinació de l'enemic, s'abraonà sobre d'ell i encara que amb forces menors els carregà quatre vegades. La batussa fou tant dura que l'enemic hi perdé cinc capitans de cavalleria, alguns cavallers i el duc d' perdé el cavall quan el muntava; don **Bernardo de la Cueva**[19], el seu germà, en sortí amb un os de la cama trencat. El coratge i bona conducta del marquès fou lloat fins i tot per l'enemic, igualment com el valor del vescomte de **Larbosis**, que comandava el regiment de La Mothe, ferit per tres cops. El senyor de **La Marche** i el cavaller de **La Fare**, que comandaven els regiments i tots els altres oficials i soldats, compliren amb el seu deure amb molta generositat. Perdèrem en el combat el senyor de **Chaussy**[20], germà i tinent de **Brison**, dos cornetes[21] i alguns cavallers[22].

Després, l'exèrcit enemic es va allotjar a Vilafranca, i al mateix temps, el senyor de **Marchin** s'avançà amb la seva cavalleria fins l' indret de Sant Andreu de la Barca, pròxim al riu Llobregat, per cobrir Barcelona que està a tres llegendes. Els enemics es van atrinxerar, tot seguit, a Vilafranca, on el general s'instal·là amb cinc mil homes de peu i alguns regiments de cavalleria, havent estat la resta de l'exèrcit distribuït en els quarters veïns per guardar-los i viure més còmodament a càrrec dels pagesos. Els soldats no rebien cap diner d'Espanya, que fou la causa que les nacions del seu exèrcit desertessin en gran nombre.

Les nostres tropes subsistien penosament a la posició de Sant Andreu a causa de que els fons destinats a l'exèrcit no havien arribat encara, cosa que obligà al senyor de **Marchin** a enviar a Barcelona el senyor de **Bezons**, intendent de l'exèrcit, amb una lletra de crèdit per als consellers i Consell de Cent, per tal de fer un emprèstit de set mil pistoles i poder socórrer la tropa amb mitja mostra. L'assumpte es proposà al Consell de Cent per part de l'esmentat senyor de **Bezons** i amb el suport del governador de Catalunya, tal i com s'havia tractat el dia anterior amb els consellers i la Vint-i-quatre de guerra, per ells i pel senyor de **Marca**. El Consell de Cent, portat pel seu zel acostumat, reconeixent la necessitat present, féu aquest préstec de molt bon grat.

(4) Francisco Fernández de la Cueva y Enríquez de Cabrera, duc d' Alburquerque i cap de la flota hispànica el 1649
[*Memorias de la Real Academia de la Historia. Volume 10, p. 329. També a: www.es.wikipedia.org*]

Diversió per València

Malgrat tot, el senyor de **Marchin** considerant que l'enemic podrà tenir el pla d'aquarterar-se al Penedès a l'hivern i que era impossible atacar-los en els seus quarters protegits pels seus canons, prengué la resolució d'enviar algunes tropes al regne de València[23] per obligar els espanyols, per mitjà d'aquesta diversió, a separar les forces mentre s'esperava les tropes destinades a Catalunya per desfer les que quedessin de l'enemic al Penedès.

Amb aquest objectiu, donà ordre a don **Josep d'Ardena**, comte d'Illes, mariscal de camp, d'anar-hi amb el seu regiment de cavalleria del Batalló i els de Roquelaure, Gault i Coeuvre i amb mil vuit-cents homes de peu sortits de les guarnicions de Tortosa i de Flix, comandats pel marquès de **Montpouillan**, mestre de camp i mariscal de batalla. Arribà a Ulldescon, que és el darrer indret de Catalunya el 1r de novembre amb aquestes tropes i dos canons de batre[24], prengué el lloc de Calig i després d'haver passat l'artilleria pel lloc de Trigueira, acampà davant de Sant Mateu, on el baró de **Seebac**[25], mestre de camp general de les tropes enemigues s'havia tancat. Aquesta irrupció els hi provocà terror, així com als pobles de València, de tal forma que obligaren **Juan de Garay** a enviar-los socors per a resistir a les tropes franceses.

Poc de temps després que el comte d'**Illes** anés cap a València, s'havia capturat prop de Santa Coloma un correu de l'enemic carregat de cartes dels oficials del seu exèrcit per a Saragossa, que deien que el seu general esperava resposta de Madrid a les cartes que

havia enviat amb **Gabriel de Llupià**, i les ordres sobre el què havia de fer: hivernar en aquests quaters i fortificar Sitges i Vilafranca o retirar-se fora de Catalunya, tenint en compte que, com deien, les esperances dels de Barcelona estaven perdudes pel desterrament de més de dues-centes persones i que després aquesta ciutat havia rebut una guarnició francesa sota el pretext que els habitants no eren gens indicats per a fer sortides. Aquestes ordres enviades de Madrid foren donades a don **Juan de Garay** el 30 d'octubre, que aplegà de seguida el seu exèrcit, i enderrocà les muralles i una gran torre a Vilafranca[26], d'on marxà el 1^r de novembre, i anà a allotjar-se al lloc del Vendrell, fent abatre les muralles l'Arboç. Tot seguit, enlloc de continuar el seu camí, reculà amb tot el seu exèrcit pròxim al mar fins al lloc de Vilanova, prop de Sitges, on l'armada naval estava sobre el [fer]. Això provocà gran alarma a Barcelona, on van redoblar les guàrdies amb la sospita que l'enemic havia fet una falsa marxa per obligar al senyor de **Marchin** a treure de la ciutat les tropes franceses i avançar-se com havia fet amb elles i tota la seva cavalleria cap a Igualada i Santa Coloma. Però de fet, la contramarxa dels espanyols no fou més que per arruïnar les muralles de Vilanova i saquejar als habitants. El general espanyol no va voler posar-ho en execució amb alguns regiments per tal de no dividir el seu exèrcit.

Replegament hispànic

El 4 de novembre marxà d'aquest lloc i tornà al Vendrell, on enderrocà també les muralles, i se n'anà després al Camp de Tarragona. Havent arribat a la vila envià l'armada naval a Peníscola, a València, la qual va posar a terra dos mil homes[27] que quedaven dels que s'havien embarcat a Itàlia, la resta s'havien perdut per les malalties, de forma que després del seu embarcament no havien fet cap altre funció que aquesta, perquè el complot de Barcelona no havia pogut reeixir, havent-se format la gran armada naval per aquest motiu.

(5) Tarragona,1563, gravat d'Anton Vanden Wyngaerde

[\[www.urbanity.es\]](http://www.urbanity.es)

Cal dir que els espanyols s'han retirat del Penedès testimoniant un disgust extrem per la seva mala fortuna, fent públic que els catalans els havien cridat. D'això es desprèn que el nombre dels traïdors era inferior als dels fidels que donaven suport a França.

Mentre que l'exèrcit espanyol parava al Camp de Tarragona, el cavaller de **Créqui** fustigava constantment els enemics amb cent genets que comandava, fent presoners cada dia i doblegant, a la vista del seu exèrcit, en un molí, una companyia d'infants de la que s'emportà l'estendard. El marquès de **Créqui**, general de la nostra cavalleria es presentà a l'enemic amb cinc-cents cavalls per provocar-los al combat, però ell en va evitar les ocasions amb gran prudència. Mentre, el baró d'**Aletz**, mariscal de camp, estava a la plana d'Urgell per aturar les ràtzies de la guarnició de Lleida.

Combat a Vimbodí

L'enemic, per caminar més lleuger en la seva retirada, deixaren els seus canons i l'equipatge de les carretes a Tarragona i enfilà cap al Coll de l'Illa el 12 a la nit i ho continuà l'endemà dia 13, amb sis mil homes a peu i dos mil sis-cents cavalls, retirà la seva guarnició de Montblanc i s'allotjà a Vimbodí. El Senyor de **Launay**, mariscal de camp, el seguí en la seva marxa amb tres-cents cinquanta cavalls extrets dels regiments de Saint Aunetz, Créqui i Pardaillan, havent descobert sobre un turó tres esquadrons de l'enemic, després de fer-los reconèixer per un tinent[28] i els batidors de camins, que informaren que no tenien el suport d'altres tropes. Marxaren directe a sobre i els desferen, però al mateix temps tota la cavalleria dels enemics, que estava amagada a l'abric d'aquest turó, els hi caigué a sobre per tallar-los el pas i els obligaren a retirar-se amb prestesa. El senyor de **Marchin**, que s'havia avançat amb els marquesos de **Créqui** i de **La Fare** i el senyor de **Nestier**, havent vist des de lluny la retirada dels nostres ordenà al baró de **Canillac**, mariscal de camp, que estava al campament, de fer avançar ràpidament totes les tropes de cavalleria. No obstant, volent parar els fugitius, es va trobar envoltat per l'enemic amb aquests alts oficials. Però dos esquadrons de Canillac i de Merenville i el regiment de Margarit havien anat els primers a prop de **Marchin** i després els regiments d'Anjou, Canillac i La Fare, i l'enemic pensà retirar-se, no havent guanyat en aquesta més que cent presoners[29] que feren, entre els que hi ha tres oficials que s'intercanviaran amb els presoners que els hi hem fet durant la campanya.

Recuperació de Sitges i Castell-Lleó

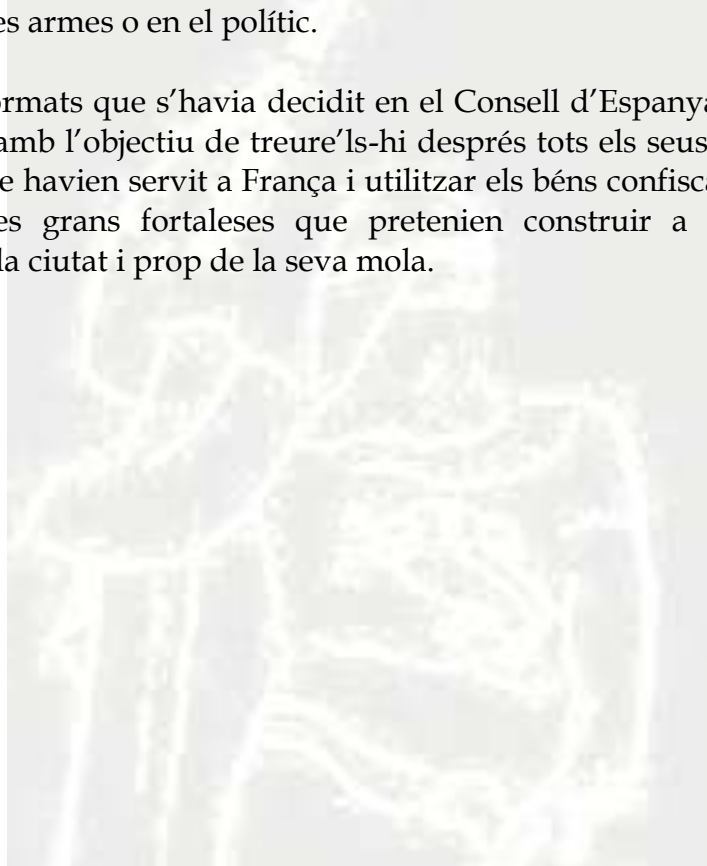
Els espanyols, continuant la seva marxa cap a Lleida, on arribaren el 15 d'aquest mes, foren seguits pel senyor de **Marchin**, que després va dividir la seva infanteria a Balaguer, Flix i Arbeca per tenir a cobert aquestes places, encarregà als senyors baró de **Canillac**, marquès de **La Fare** i de **Launay**, mariscals de camp, d'observar les intencions de l'enemic. No obstant, anà a Tortosa amb el regiment de Baltasar i envià [ordre] al comte d'**Illes** de retirar-se completament de València, com ja s'havia retirat el 10 de novembre de Sant Mateu, que havia reduït amb el bombardeig del seu canó, i obert una gran bretxa[30] a punt de poder ser assaltada, si les tropes desembarcades a Peníscola i les milícies que el virrei de València havia ajuntat, no l'haguessin obligat a retirar-se per no arriscar-se a un combat que hagués pogut posar Tortosa en perill. El comte se n'anà, seguint les ordres del general cap, a la castellania d'Amposta, amb la seva cavalleria, per impedir que els enemics no s'hi allotgessin, posar Flix a cobert i tornar-hi els infants que havia tret. El senyor de **Nestier**, amb dos regiments de cavalleria, se n'anà a la comarca del Penedès per veure quins medis necessitaria per prendre el fort de Sitges. Però dos

dies després de la seva arribada, l'enemic, després de retirar la seva guarnició de mil dos-cents homes, el van enderrocar en part, posant foc als forns. L'altra part se conservà gràcies al valor de dos catalans que anaren a apagar les metxes dels forns. El baró d'Aletz fou també enviat a la comarca de Tremp amb ordre de passar des d'allí a la Vall d'Aran, on els aragonesos[31], amb l'acord d'alguns soldats de guarnició a Castell-Lleó, havien sorprès aquest castell[32]. Després de desplaçar l'enemic del lloc de Vielha, que és el cap de la vall, posà en estat de defensa el fort de Salardú, i hi deixà una guarnició, de forma que l'enemic després de la seva retirada l'atacà amb força i fou rebutjat amb una gran pèrdua.

Aquesta relació demostra que la providència de Déu té especial cura de protegir Catalunya, havent fet inútil tots els designis dels castellans, que comptaven amb el suport de les seves potentíssimes forces navals i terrestre, havent-se servit com a instruments de la prudència i bona conducta dels ministres de sa majestat, ja sigui en el comandament de les armes o en el polític.

Hem estat ben informats que s'havia decidit en el Consell d'Espanya prometre totes les coses als catalans, amb l'objectiu de treure'ls-hi després tots els seus privilegis, arruïnar les famílies dels que havien servit a França i utilitzar els béns confiscats per mantenir les guarnicions de tres grans fortaleces que pretenien construir a Montjuïc, prop de Barcelona, dins de la ciutat i prop de la seva mola.

ANNEXES

I. Forces francocatalanes i hispàniques a Catalunya el 1649

Les forces francocatalanes

Començarem per un llistat de les places, governadors, efectius i identificació dels regiments de les diverses guarnicions franceses a Catalunya. L'exèrcit a l'inici de la campanya de 1649 estava format per:

Àger-

Cavaller d'**Austrain**

300 homes

Arbeca-

200 homes

Balaguer -

Cavaller de **La Fare**

2.000 homes

(uns 1.000 suïssos del regiment de Reynold i 500 homes d'Auvergne i un altre regiment)

Durant la campanya només hi havia 50 cavalls a la guarnició[33].

Cadaqués-

Senyor de **Bompar**

30-40 genets i alguns soldats.

Castell de Cardona-

Senyor de **Schoinian** (morí a Guyena just després de la campanya).

Constantí-

Comte de **Broglia**[34]

100 homes

(regiment Vaillac)

Cotlliure-

Monsieur de **Lilly**

Castell d'Escornalbou-

Senyor de **Figuères**

Flix-

Monsieur de **Marins**[35]

900 infants més 600 cavalls = 1.500 homes

(regiment de Josep Tort[36] i de Marins, regiment de cavalleria de Sainte Colombe i possiblement dos regiments més de cavalleria).

De la lectura del text es dedueix que els regiments de cavalleria no identificats a Tortosa i Flix havien de ser els de Roquelaure, Gault, Coeuvres i Marchin.

Montblanc-

100 homes

(regiment Fabregue).

Palamós-

Senyor de **Château-Roi**[37]

(aquesta guarnició havia de ser força reduïda si ens atenim a que el 1651 tenia uns 40-50 homes sota el comandament del mateix **Château-Roi**).

Perpinyà-

Comte de **Noailles**

Uns 80 homes.

Roses-

Marquès de **La Fare** (governador des de setembre de 1648).

100 homes (el novembre de 1648), 300 homes (el 1651)[38].

Salou-

Comte de **Broglie**

100 homes.

Tortosa-

3.000 infants més 400 cavalls = 3.400 homes.

(regiment de Mostarós i Lochmann, suís amb almenys 1.000 homes, regiment Marchin, el de Roquelaure, un altre regiments d'infants i dos de cavalleria).

Marchin-

1.500 infants més 2.500 cavalls = 4.000 homes.

(regiments de Champagne, Sainte Mesme i Montpouillan).

Total: 11.700 homes

Al final de la campanya l'exèrcit francès estava format per uns 3.000 genets, distribuïts en regiments de 200 cavallers. Els noms dels regiments eren: Savoie, Anjou, Marchin, Schlack (Weimarià), Roquelaure, Créqui, Pardaillan, La Fare, Mérenville, Mothe, Baltasar, Canillac, Aunetz, Bentivoglio (italià), Gault (italià), Gesvres, Coeuvres, Sainte Colombe, Ardena (català) i Margarit (català i 6 companyies).

Els regiments d'infanteria incloïen els de: Champagne, Sainte Mesme, Auvergne, Lorraine, Gesvres, Montpezat, Montpouillan, Anduze, Marchin (de 9 companyies), Marins, La Fare, Roquelaure, Vaillac, Fabregue, Baltasar, Navailles, Perrault, La Reine, Marine (amb almenys 2 companyies a les Drassanes), Tort (català), Mostarós (català), Senester (català) i el de Jaume d'Erill (català). Regiments suïssos de Reynold (d'11 companyies) i Lochmann (de 12 companyies)[39].

El febrer de 1650 i segons una mostra de l'exèrcit, hi havia a Catalunya[40]:

1^a) 19 regiments d'infanteria francesa amb 4.810 homes. Sabem que Gesvres en tenia 550 i Auvergne 250. El regiment de Marchin, de guarnició a Tortosa, havia passat a ser propietat de **Launay** i prendria per tant el seu nom. També hi havia dos regiments suïssos amb uns 2.000 homes, i quatre regiments catalans del Batalló amb uns 1.200 homes. El de Mostarós tenia 300 homes i hem de suposar que la resta comptava amb un nombre similar.

2^a) 2.000 homes en els regiments de cavalleria, pel que es pot deduir que uns cinc o sis regiments havien sortit ja el febrer de 1650 de Catalunya per fer els seus quarters d'hivern al Llenguadoc. De fet, el mes de novembre, **Marchin** sol·licità que 1.200 cavalls sortissin de Catalunya cap a França per refer-se; es tractava de 6 regiments: Savoie, Anjou, Marchin, Schlack, Roquelaure i Créqui.

Cal esmentar que no creiem que els efectius de les tropes franceses fossin inferiors als que anuncia la relació, perquè els francesos en cap cas tenien interès en incitar les tropes hispàniques a una invasió del Principat. D'altra banda, les xifres anunciades semblen bastant coherents amb la mostra de febrer de 1650.

Finalment, pel que fa a la flota, el 1648 estava formada per uns 30 vaixells i 25 galeres[41], però França no tenia mitjans per a mantenir-la degut a la Fronda. Malgrat tot, algun vaixell com *La Reine*, de 52 canons, estava disponible a Toló per a ser utilitzat, encara que ben poca cosa podia fer davant la flota hispànica. Altres vaixells, com la galera que tradicionalment el príncep de Mònaco llogava a França, no podien ser mobilitzats per manca de fons.

Els reforços francocatalans durant la campanya

Fins l'octubre de 1649 el front català només havia rebut 500 homes de reforç[42]. De fet, el gener el regiment de Provence (amb només 10 companyies) havia sortit de Catalunya cap a França[43] i degut a la rebel·lió de la Guyena, el mes de maig **Mazarí** va ordenar que els regiments de cavalleria de La Mothe, Saint-Cire, Châteaubriand, Roquelaure i el d'infanteria Grand-Maitre, amb 900 homes i destinats inicialment a Catalunya, romanguessin a França. Al final, pel que sembla, només els regiments de cavalleria de Roquelaure i La Mothe vingueren a Catalunya. Encara que a finals de maig havia arribat el regiment de cavalleria de Saint Germain, es tractava de 3 companyies de només 40 cavallers, havent-se desbandat la resta, i **Marchin** proposà la seva reforma i fer-ne una companyia franca per a monsieur de **Bompar**[44], governador de Cadaqués. El regiment de Perrault, amb 110 homes, i Bentivoglio, amb 100 o 60, arribaren a Catalunya com a reforços el mes d'octubre[45]. Cap al desembre, el regiment de cavalleria de Canillac rebé 3 companyies de reforç i nombroses reclutes. Cal pensar que durant la Fronda, molts dels militars francesos destinats a Catalunya havien servit amb Condè, i una bona part no dubtà a abandonar Catalunya per fer-lo costat, amb tots els soldats possibles. Això no tan solament reduí el nombre d'efectius, sinó que, a més, debilità considerablement el quadre de comandaments.

No va arribar, doncs, pràcticament cap reforç d'infanteria, i en ser la desigualtat tant gran, els francesos no plantaren cara als exèrcits hispànics durant tota la campanya. Només els assetjaren amb la cavalleria o feren diversions pel nord del regne de València.

Pel que fa al sometent aixecat degut a la invasió hispànica, consta que es van mobilitzar les següents milícies locals:

Girona-

La companyia d'**Onofre Llorens**, que sortia el 4 d'octubre i una segona companyia, amb el capità **Miquel Batlle**, de cent homes, es formava el 31 d'octubre; aquesta darrera fou enviada a Flix. La vegueria de Girona, aixecà una companyia de 100 homes que anà a Flix i després una altra de 50 homes. El Capítol de la Seu armà 25 homes. L'Almoina 20 homes i els familiars del Sant Ofici 40 homes més.

Terrassa-

Companyia de 60 homes de **Joan Cladellas** formada el 8 d'octubre que s'enviava a Martorell i un sometent de 40 homes amb el batlle, aixecat el 5 de novembre i que anà a Esparraguera i després es reuní amb **Marchin** a Santa Coloma[46].

Comtats de Rosselló i Cerdanya-

5 companyies amb 340 homes.

Disposem d'una font que ens proporciona el nombre assignat de les milícies que cada municipi tenia que convocar per atendre la crida de sometent, impresa el març de 1648[47]. Segons les autoritats franceses, a l'octubre hi havia uns 2.000 homes del sometent mobilitzats al Principat i al final de la campanya hi havia entre 4.000 i 5.000 homes a Catalunya a més de les forces vingudes del Rosselló i Cerdanya. Aquesta font inclou les dades de les poblacions reials i també d'aquelles mixtes, en part reials i en part baronials.

Vegueria de Balaguer: 60 homes

Vegueria de Barcelona, Vallès i Moià: 936 homes (Barcelona no inclosa).

Vegueria de Berga: 98 homes

Vegueria de Camprodon: 40 homes

Vegueria de Cervera: 101 homes

Vegueria de Girona i sotsvegueria de Besalú: 1.498 homes

Vegueria de Lleida : 177 homes (100 d'ells a Lleida, ocupada per l'exèrcit hispànic)

Vegueria de Manresa 105 homes

Vegueria de Montblanc: 125 homes

Sotsvegueria del Pallars: 123 homes

Vegueria de Puigcerdà: 235 homes

Vegueria de Ribes: 51 homes

Vegueria de Rosselló i Vallespir: 203 homes

Vegueria de Tarragona: 100 homes (tots a Tarragona, ocupada per l'exèrcit hispànic)

Vegueria de Tàrrrega: 62 homes

Vegueria de Tortosa: 168 homes (100 d'ells a Tortosa saquejada i amb nombrosos exiliats a València l'any 1649)

Vegueria de Vic: 263 homes

Vegueria de Vilafranca de Conflent: 25 homes
Vegueria de Vilafranca del Penedès: 161 homes

El total és de 4.068 homes, als que bé podem restar els 436 corresponents a Tarragona, Lleida (i poblacions veïnes) ocupades per l'exèrcit hispànic, Tortosa amb nombrosos exiliats i també els sometents de Montblanc i de Vilafranca, poblacions en que els habitants no oferiren resistència. En definitiva, tenim només 3.632 homes mobilitzables, més la aportació de Barcelona que majoritàriament devia restar a la ciutat. És cert que a aquest nombre s'hauria de sumar el de les poblacions amb plena jurisdicció baronial. Per tant se'ns fa molt difícil creure que s'arribessin a aixecar 4.000 homes[48], sobretot quan no sembla que la mobilització fos general a la vegueria de Girona.

Creiem, doncs, que estem davant de xifres teòriques i inflades amb una intenció propagandística. De fet, a mitjans d'octubre havien arribat als voltants de Barcelona només 1.000 homes i posteriorment **Marchin** es queixà de que només 350 homes del sometent l'havien seguit fins a Vimbodí, incloent les companyies de Barcelona, Girona i la Inquisició[49], que reservava per guarnir les places de Prades, Salses i Arbeca. A aquests caldria afegir els 340 homes del Rosselló i la Cerdanya, encara que no creiem que anessin gaire més enllà de Girona. A més, **Marchin** afegeix en una segona carta del 26 de novembre, que les companyies del Ripollès encara no s'havien presentat. Així, encara que de forma molt aproximada, podríem xifrar en uns 1.500 homes els efectius del sometent aixecat i que es desplaçà als voltants de Barcelona, uns 1.000 homes l'octubre i 500 més el novembre quan ja era patent la retirada de **Garay**, i encara caldria precisar que bona part ja s'hauria dispersat un mes més tard.

Estimació de pèrdues

Si xifrem les forces francocatalanes en 11.700 homes, sense incloure el reguitzell de guarnicions de les quals no disposem de dades fidedignes pel 1649 (Roses, Cardona, etc...) i que entenem tampoc es comptabilitzaren en la mostra del febrer de 1650, i tenim, a més, en compte que es repartien en 8.510 els efectius d'infants i en 3.700 els de cavalleria (estimant en 310 els reforços d'infanteria i en 200 els de cavalleria), ens adonem que el febrer de 1650 podia haver 8.010 homes i 2.000 cavalls a Catalunya. Això ens dóna unes pèrdues per tots conceptes entre setembre de 1649 i febrer de 1650 d'uns 500 homes i 500 cavalls. En els setges de Montblanc, Salou i Sitges els francocatalans perderen uns 200 homes, presoners en la seva major part. A finals d'octubre, un cop de mà a Balaguer produïa unes 50 baixes a les tropes franceses[50]. Igualment, algunes baixes més, almenys unes 50, degué haver a la campanya a València, entre desercions i malalties. De fet, el regiment d'infanteria de Roquelaure, de guarnició a Flix en acabar la campanya, patí 200 baixes per desercions en només un mes.

Pel que fa a la cavalleria, unes 300 baixes es devien produir en el combat de Montblanc i cap a les 50 en el de Vilafranca. Les 150 restants es devien produir en les escaramusses sostingudes per **Marchin** durant la campanya, en la incursió a València i per malalties i desercions; finalment, en el cop de mà donat contra el campament del coronel **Baltasar**, el 30 de desembre.

En definitiva, l'exèrcit francès va tenir prop de 800 de baixes per tots conceptes durant la campanya de 1649 i almenys 200 més per desercions durant l'hivern[51]. Vist des d'aquest punt, és obvi que l'estratègia fabiana de **Marchin** havia donat els seus resultats, l'exèrcit francès encara que debilitat havia mantingut totes les seves posicions a Catalunya.

Les forces hispàniques

Si per les tropes franceses i catalanes n'hem aconseguit un quadre exacte, malauradament no ens ha estat possible fer el mateix per les hispàniques. Les dades que se citen a continuació són parcials i poden contenir alguna inexactitud. El global de les forces en el teatre d'operacions es podia dividir en quatre:

1^a) La flota espanyola que transportà la reina a Espanya[52]:

Esquadra d'Espanya: Galera reial (capità **Francisco Torralva**), Capitana d'Espanya (**Juan Gaytán y Carbajal**), *Nuestra Señora de Guadalupe* (**Benito de Quesada**) i *Santa Genaro* (**Gabriel de Mediavaca**).

Esquadra de Florència: Almiranta i Patrona (que s'hi afegiren més tard).

Esquadra de Gènova: Capitana (**Pascual Bruñola**), Patrona (**Nicolo Esperoní**), Capitana de Espínola (**Felipe Espínola**), Capitana del Conde de Pezuela (**Juan André Bruñol**) i Capitana de Paulo Francisco Dòria (**Giacomo Grimaldi**).

Esquadra de Nàpols: Capitana (**Francisco de Montalvo**), *San Paulin Dosalvo*, (**Diego de Chiriboga**), *San Juan Bautista* (**Gregorio Ortíz**) i *Santa Agueda* (**Pedro Cerezo**)

Esquadra de Sicília: Capitana (**Gaspar Serrano**), Patrona (**Andrés de Perea**), *San Antonio* (**Pedro Bazán**) i *La Anunciada* (**Juan Antonio Russo**)

Esquadra de Sardenya: Capitana (**Gabriel de Herrera**) i Patrona (**Tomás Castañón**)

Aquesta flota de 19 galeres i 20 vaixells, transportava el terç fix de l'Armada del mestre de camp don **Juan de la Cueva**. Els navilis formaven part principalment de l'esquadra del Mar Oceà, sota les ordres de **Francisco Díaz Pimienta**. Coneixem només el nom d'un dels vaixells: el genovès *Nuestra Señora de la Concordia*, de 700 tones de desplaçament i 45 canons.

2^a) La guarnició de Tarragona:

El seu governador era **Juan de Palavicino**.

4.600 infants i 500 cavalls[53]. Entre les companyies de cavalleria hi havia la del capità **Miquel Ramona**[54]. El febrer de 1649, havien arribat 4 companyies d'infanteria (450 homes) sortides de Màlaga el 26 de gener i amb el seu cap **Marco Antonio Pellicer de Ossau**[55].

3^a) Amb l'Armada de Nàpols vingueren les forces següents que desembarcaren a Tarragona: 3.000 espanyols i 2.000 napolitans comandats per **Melchor de la Cueva** i **Manuel Carrafa** entre els que hi havia:

- Terç italià de **Marco-Antonio de Gennaro**[56].
- Terç napolità de **Tiberio Caraffa**.
- Terç napolità de **Manuel Caraffa**[57].
- Un esquadró de cavalleria sarda aixecat pel marquès de **Villasor** amb 200 cavalls.
- Una companyia sarda de 100 cavalls aixecada pel marquès de **Laconi**.
- Una segona companyia sarda amb 100 cavalls del marquès de **Laconi** s'embarcà l'octubre de 1649 cap a Catalunya.

4^a) L'exèrcit que sortí de Lleida sota el comandament de **Juan de Garay**, amb entre 6.000 i 9.000 homes, 3.000 cavalls i 17 peces d'artilleria. No hem aconseguit l'ordre de batalla de l'exèrcit, però sabem o deduïm que les següents unitats eren operatives a Catalunya el 1649:

- Regiment de la Guàrdia.
- Terç aragonès de **Pedro Francisco de Sada**, que durant l'hivern de 1649 estigué allotjat a Fraga, Mequinensa i Maella, amb 56 oficials i 606 soldats en 10 companyies.
- Terç aragonès de **Pedro Esteban Castellón**, amb 52 oficials i 697 soldats en 10 companyies, estigué allotjat durant l'hivern al comtat de Ribagorça i al castell de Montsó[58].
- Terç de **Jerónimo Gómez de Espinosa**. Era operatiu a l'escenari bèl·lic el 30 de maig de 1648, quan tractava d'oposar-se als designis francesos amb el comte d'Oropesa. El setembre de 1650 prenia part en el setge de Flix.
- Terç de **José-Antonio Funes de Villalpando y Climent**, marquès d'Osera. Aquest terç seria conegut posteriorment amb el nom de Terç d'Aragó.
- Terç irlandès de **Diego Preston**. Operatiu al front català des de 1645, quan prenia part a la batalla de Llorenç. El novembre de 1647 comptava menys de 40 homes. A l'igual que els tres terços que segueixen, és presumible que romangués actiu durant les campanyes de 1648 i 1649.
- Terç italià del baró d'**Amato**.
- Terç való del baró de **Vandestradt**.
- Terç való d'**Alberto Calone**.
- Entre 2 i 4 terços més d'infants (suposant que cada terç tingués uns 750 infants).
- 2 companyies biscaïnes de 100 homes cadascuna.
- 2 companyies guipuscoanes de 100 homes cadascuna[59].
- 1 companyia alabesa.
- Tros del Rosselló.
- Tros de Borgonya.
- Tros de les Ordes Militars.
- Companyies de les guàrdies del Capità general.

Encara que no hem pogut comprovar la seva presència, però és altament probable que els trossos de Nàpols i de Flandès fessin també la campanya. Els dos trossos foren

presentes en campanyes posteriors, i si no haguessin estat presents en aquesta campanya no sabem justificar que la cavalleria arribés a representar 3.400 genets.

Hem identificat les companyies de cavalleria següents:

Companyia de cavalls cuirasses de la Guardia del capità general (capità **Cristóbal de Idiáquez**), companyia de cavalls cuirasses de la Guàrdia de don **Juan de Garay** (capità **Diego de Idiáquez**), **Gregorio de Castro**, **Francisco Sauri**, **Cristóbal Delgado**, **Leonardo Moles**, **Alonso de Mercado** i **Juan de Sussa** i la de **Josep Juan** (del Tros del Rosselló). El Tros de les Ordes (d'uns 200 cavalls)[60] també està testimoniats en la campanya de 1649 a Catalunya. El capità **Las Rozas** que signa la *Tercera relación...* també havia d'estar present.

En total després d'unir-se amb les tropes de Tarragona, **Garay** disposaria de 3.400 cavalls i d'entre 9.000 i 11.000 infants el 16 d'octubre a Vilafranca.

Cal destacar que al desembre, en acabar la campanya, es preveia reduir el nombre de companyies d'infanteria de l'exèrcit de **Garay** de 230 a 167, i en prop d'un 30% (una desena llarga) les companyies de cavalleria[61]. L'any següent els hispànics només tingueren 15.000 soldats en campanya a Catalunya, en front dels 18.000 de 1649.

Tropes al regne de València

Finalment i pel que fa a les tropes en el regne de València, és altament probable la presència del regiment de **Joan-Jordi de Seebach**, junt amb el seu comandant, a Sant Mateu. Estaria format per uns 600 a 700 homes. Consta també la participació del Terç de la universitat de València amb 3 companyies i 300 homes.

Sembla que la resta de terços provincials del regne de València no participaren activament a la campanya, però no cal descartar la seva presència en places properes a Catalunya en tasques de guarnició.

El total de tropes hispàniques per tots conceptes en el front català es podia elevar a uns 18.000 homes.

II. Baixes hispàniques i estratègia de Garay

Pel que fa a les baixes de la campanya militar sembla que la majoria foren causades per malalties durant l'estada a Vilafranca del Penedès. Els efectius de cavalleria caiguts en combat serien d'uns 25 en l'encontre entre Vilafranca i Martorell, i d'un centenar en el de Vimbodí-Montblanc.

Val la pena observar que les tropes que marxaren cap a Lleida eren 2.600 cavalls el dia del combat de Vimbodí-Montblanc, que i suposant que només tornessin amb **Garay** les tropes que sortiren originalment amb ell es pot xifrar en 500 la disminució mínima d'efectius de cavalleria. Pel que fa als infants, els podríem xifrar en uns 2.500, en sintonia amb la disminució de 63 companyies que **Garay** volia fer a l'exèrcit. Malgrat tot, al final de la campanya, sembla que l'exèrcit de **Garay** hauria incorporat bona part de les tropes vingudes amb l'Armada des d'Itàlia, cosa per la qual les baixes (majoritàriament per malaltia) podrien haver estat molt superiors.

Si considerem que l'exèrcit de **Garay**, s'enfrontava només a uns 4.300 homes i 2.500 cavalls de tropes reglades (ja que la resta de forces francocatalanes, 3.900 homes i 1.000 cavalls, estaven fent campanya a València o de guarnició a Tortosa i Flix), creiem que hagués pogut obtenir millors resultats amb una estratègia més agressiva. És clar que no sabem si disposava d'informació sobre els efectius enemics, i vist que l'any anterior els francesos encara estaven a l'ofensiva, degué optar per la prudència.

En definitiva, **Garay** havia conquerit Montblanc, Constantí, Salou, l'Arboç, El Vendrell, Vilafranca, Vilanova de Cubelles i Sitges, desfet les muralles de l'Arboç, El Vendrell, Vilafranca i Vilanova de Cubelles, i malmès les del castell de Sitges (on diverses mines no arribaren a explotar al ser neutralitzades pels catalans que van ocupar el castell immediatament després de l'evacuació hispànica). La campanya restaria, però, sense continuat, i no seria fins a l'any següent quan les tropes hispàniques es dedicarien a conquerir Flix, Miravet i Tortosa situades a la vall de l'Ebre, i en el següent a aquest, quan posarien setge a Barcelona.

III. Fons i bibliografia comentada sobre la campanya de 1649

La campanya de 1649 està descrita parcialment o total en una sèrie de fons documentals i bibliogràfics provinents de les tres grans cultures protagonistes dels fets, la francesa, l'espanyola i la catalana.

Des del punt de vista francès:

Fons-

Biblioteca Nacional de França (BNF), *Fons Baluze*, núm. 255 (Relació de l' **Bezons** de 30 de novembre de 1649 i els documents sobre *Les affaires de la Catalogne* del mateix volum); i núm. 105 (correspondència de **Pèire de Marca**).

Archive des Affaires Etrangères [= AAE], *Correspondance d'Espagne*, vol. 29.

Bibliografia coetània-

BALUZE, ETIENNE. *Epistola ad [...] Samuelem Sorberium de vita, rebus gestis, moribus et scriptis [...] Petri de Marca....* París: F. Muguet, 1663.

BOUCHE, HONORÉ. *L'Histoire Chronologique de Provence*. II. Aix-en-Provence: Charles David, 1664.

FAGET, PAUL DE. "Vita illustrissimi et reverendissimi Petri de Marca", en: MARCA, PIERRE DE. *Dissertationes posthumae sacrae et ecclesiasticae....* París: J. Du Puis, 1668.

Gazette. Recueill de toutes les gazettes nouvelles ordinaires & Extraordinaires & Autres Relations. 1649. Par Theopraste Ronaudot, conseiller et medecin ordinaire de sa majesté, Mr. et Intendant General des Bureaux d'Adresse de France. Paris, 1650 i 1651.

[Sengles números extraordinaris de 17 de desembre de 1649, que descriu el combat de Vilafranca i de 19 de gener de 1650, que descriu el setge de Calig al regne de València].

GUALDO PRIORATO, GALEAZZO. *Historia delle revolutioni di Francia sotto il regno di Luigi XIV, e regenza d'Anna d'Austria con la contin. della guerra trà le due coronne...* Venècia: P. Boglioni, 1655, llibre II p. 50-54 (per l'edició de Lió de 1670: llibre III p. 325-329).

[La importància d'aquesta font és primordial per conèixer des del punt de vista francès els fets de la guerra dels Segadors entre 1648 i 1652, i especialment el setge de Barcelona el 1651-52, als que dedica gairebé un centenar de pàgines. Es pot considerar continuació de les *Dell'Historie del Conte Galeazzo Gualdo Priorato* (en quatre volums) que abasta el període 1630 a 1648. Cal destacar que amb el conjunt d'obres d'aquest autor es pot obtenir una visió de la història d'Europa entre el 1630 i el 1655].

[És penjat a la Xarxa a *Google Books*].

L'Ambassadeur des Etats de Catalogne, envoyé par Don Joseph de Marguerite, à la Reyne Mère du Roy, touchant les affaires de cette Province, et la Paix particulière et générale. Paris: Claude Morlot, 1649.

[Es tracta d'un pamflet que conté informació interessant sobre la campanya propagandística i d'agitació portada a terme pels castellans a Catalunya a mitjan 1649].

PINARD, M. *Chronologie historique militaire, contenant l'histoire de la création de toutes les charges, dignités et grades militaires supérieurs; de toutes les personnes. qui les ont possédés ou qui y sont parvenues depuis leur création jusqu'à présent. Des troupes de la maison du roi et des officiers supérieurs qui y ont servi; de tous les régiments et autres troupes et des colonels qui les ont commandés; les états d'armées par chaque année, avec leur véritable époque; enfin une table raisonnée des ordonnances militaires, tant imprimées que manuscrites, rendues depuis le règne de Louis XIV jusqu'à présent. Tirée sur les originaux, avec des éclaircissements en notes critiques des auteurs qui ont travaillé à l'histoire de France et militaire [...]. Par..., commis au bureau de la guerre.* VIII. Paris: C. Hérisant, 1760-1778.

[Consultable en línia al portal Gallica -www.gallica.bnf.fr].

RABUTIN, ROGER DE. *Memoires de messire..., comte de Bussy, Lieutenant General des Armes du Roy, et Mestre de Camp General de la Cavalerie Legere.* París: Chez Jean Anisson, directeur de l'Imprimerie Royale, 1696 [Reeditat a Paris el 1857].

[És penjat a la Xarxa a Google Books].

SIRI, VITTORIO. *Il Mercurio overo historia de'correnti tempi, di....* Ginebra-Cassale: s.e. [1646-1655]. Volum XIV, p. 492 i ss.

[L'obra conté informació interessant encara que és marcadament partidista en favor de França, en ésser VITTORIO SIRI l' oficial de **Lluís XIV**. En un volum posterior, també recull una descripció força extensa del setge de Barcelona el 1651-52].

[És penjat a la Xarxa a Google Books].

ZUR-LAUBEM, BARÓ DE. *Histoire militaire des Suisses au service de la France, avec les Pièces Justificatives...* VIII. Paris: s.e., 1751-1753.

[És penjat a la Xarxa a Google Books].

Bibliografia-

BOURRET, CHRISTIAN. *Les Pyrénées centrales du IXe au XIXe siècle. La formation progressive d'une frontière....* PyrÉGraph, 1995, p. 110-111.

DRUÈNE, BERNARD. «Combats pour Castel-Léon. Contribution à la chronique du Val d'Aran de 1642-1649». *Annales du Midi*, Universitat de Tolosa de Llenguadoc, LXXI (1959) 21-42.

DUBARAT, VÍCTOR. "Notice biographique". En: MARCA, PIERRE DE. *Histoire de Béarn*. Pau: s.e., 1894.

GAQUÈRE, FRANÇOIS. *Pierre de Marca (1584-1662). Sa vie, ses œuvres, son gallicanisme.* París: P. Lethielleux, 1932.

PASQUIER, FÈLIX. *Don Joseph Margarit d'Aguilar. Gouverneur de Barcelone. Notice suivie de documents sur la Guerre de Catalogne (1641-1659).* París: Imprimerie Nationale, 1924 (Separata del *Bulletin philologique et historique [jusqu'à 1715]*, 1921).

[Els documents relatius a l'any 1649 es troben a les pàgines 318 a 330 i fan especial èmfasi en els problemes financers que tenia el govern francès a Catalunya].

Des del punt de vista espanyol:

Fons-

Real Academia de la Historia [= RAHE] (Madrid), Col·lecció Luis Salazar y Castro...

Bibliografia coetània-

AEDO Y GALLART, DIEGO DE. *Viajes, sucessos y guerras del Infante Cardenal Don Fernando de Austria, desde el doze de Abril de mil seiscientos y treinta y dos, que salió de Madrid [...] para [...] Barcelona hasta veinte y uno de Setiembre de mil y seiscientos treinta y seis. Por don....* Madrid: Impr. del Reyno, 1637 [Reeditat també a: Barcelona: Sebastián y Jaime Matevad, 1637].

GAVALDÀ, FRANCESC. *Memoria para la Gloria de Nuestra Ciudad y Nación del considerable Socorro con que esta sirvió a su Rey en el sitio de Tortosa contra las armas del Rey [...] de Francia.* València: Vicente Esparsa, 1651.

MASCAREÑAS, JERÓNIMO. *Viage de la Sereníssima Reyna, Doña María Ana de Austria, Segunda Muger de Don Phelipe Quarto deste nombre, Rey Catholico de Hespaña Hasta la Real Corte de Madrid, desde la Imperial de Viena.* Madrid: Diego Díaz de la Carrera, 1650.

[Aquest llibre descriu l'itinerari de la flota hispànica l'any 1649, i és també força útil per conèixer les tropes hispàniques existents al ducat de Milà aquell any].

NOVOA, MATÍAS DE. *Historia de Felipe IV.* Madrid: CODOIN, 1878, llibre XX al *Memorial Histórico Español*, tom LXXXVI.

[Entre les pàgines 639 i 671 hi ha intercalada de forma discontinua la relació dels successos de 1649 a Catalunya, que es basa principalment en les relacions de successos que segueixen].

Relación de los felices sucesos que han tenido las Armas de su Magestad gobernadas de don Juan de Garay General del Ejército de Cataluña, y el numero de las villas y lugares que se han rendido a la obediencia del Rey nuestro señor. Año de 1649. Sevilla: Iuan Gómez de Blas, 1649.

Relacion del feliz suceso, que parte de nuestra cavalleria gobernada, y asistida por su General el Señor Duque de Alburquerque, tuvo contra la del enemigo, governandola y asistiendola el Marques de La Fara, entre Villafranca del Panadès, y Martorell. Madrid: Alonso de Paredes, 1649.

Segunda y más copiosa relación de los sucesos que ahora nuevamente ha habido en Cataluña, en que se declara y se cuenta de los reencuentros y vitoria que ha tenido el Excmo. Señor duque de Alburquerque, general de la caballería de España en aquel principado, y se refiere muy por extenso los muertos, prisioneros y heridos que ha habido, y lugares que se han tomado. Madrid: Víuda de Juan Sánchez, 1649.

Tercera relación del feliz suceso y nueva vitoria que ha tenido el Excelentísimo señor Duque de Alburquerque, capitán general de la caballería del Principado de Cataluña, en 14 de Noviembre deste presente año, en que se declara los prisioneros, muertos y heridos que en este reencuentro ha habido, y banderas y estandartes que les quitaron. Madrid: Diego Díaz, 1649.

[Aquesta relació descriu el combat de Montblanc. Les tres darreres relacions, també es poden trobar dins de les *Memorias de la Real Academia de la Historia*, Volum 10, de 1885 (pàgines: 381-382, 384-386 i 386-387, respectivament)].

Bibliografia-

CÁNOVAS DEL CASTILLO, ANTONIO. *Historia de la decadencia de España. Desde el advenimiento al trono de D. Felipe III hasta la muerte de Don Carlos II*. S.l., s.e., s.d. [Madrid, 1854].

EGAÑA, DOMINGO IGNACIO DE. *El guipuzcoano instruido en las reales cédulas, despachos y órdenes que ha venerado su madre la provincia [...] desde el año de mil seiscientos novena y seis, hasta el presente de mil setecientos y ochenta*. San Sebastián: Lorenzo Riesgo Montero de Espinosa, 1780.

EZQUERRA ABADÍA, RAMÓN. *La Conspiración del Duque de Híjar (1648)*. Madrid: [M. Borondo], 1934.

FERNÁNDEZ DURO, CESÁREO. *Don Francisco Fernández de la Cueva. Duque de Alburquerque. Informe en desagravio de tan ilustre prócer, presentado á la Real Academia de la Historia por el capitán de navío.....* Madrid: Impr. Manuel Tello, 1884.

FERNÁNDEZ DURO, CESÁREO. *Viajes regios por mar en el transcurso de quinientos años. Narración cronológica*. S.l.: s.e., 1893 [Madrid: Es. Tip. Sucesores de Rivadeneyra].

FERNÁNDEZ IZQUIERDO, FRANCISCO. "Los caballeros cruzados en el ejército de la Monarquía Hispánica durante los siglos XVI y XVII: ¿anhelo o realidad?", *Revista de Historia Moderna*, Universitat d'Alacant, 22 (2004) 11-60.

HAMOIR, ERIC. «Les cuirassiers de Longueval. Un quart de siècle au service de Philippe IV», *Hidalguia*, 168 (setembre-octubre de 1981) 837-855.

OLIVER, JUAN MANUEL. "Los matrimonios de José Pellicer", *Criticón*, 63 (1995) 47-88.

ROCHA, CARLOS DE LA; HUGO A. CAÑETE y JAVIER GONZÁLEZ MARTÍN. *El ejército de Alsacia: Intervención española en el Alto Rhin 1633/34*. Saragossa: Sátrapa Ediciones, 2010 (Tercios; 1).

SÁNCHEZ [MARTÍN], JUAN L[UIS]. "Memoria de los Tercios". En: *Los tercios* [En línea]. Disponible a: www.tercios.org/personajes/garay_otanez_juan.htm.

SANZ CAMAÑES, PORFIRIO. "El peso de la milicia. 'Alojamiento foral' y conflicto de jurisdicciones en la frontera catalano-aragonesa durante la guerra de Cataluña (1640-1652)". *Revista de Historia Moderna*, Universitat d'Alacant, 22 (2004) 173-208.

SANZ CAMAÑES, PORFIRIO. "Historia Institucional - Historia Militar", en: DD.AA. *Recuperar la historia, recuperar la memoria. Edición crítica de textos para el aprendizaje de historia moderna*. Conca: Universitat de Castilla-La Mancha, 2007 (Coediciones; 72), 231-232.

Des del punt de vista català:

Bibliografia coetània-

BUSQUETS DALMAU, JOAN. *La Catalunya del barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994 (Biblioteca Abat Oliba; 140).

Dietaris de la Generalitat de Catalunya. 1411-1714. VI. Anys 1644 a 1656. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència, 2000. [= DGC]

Edictes e crides fetes, y publicades per manament del eminentissim Miquel Mazarin, Cardenal de la Sancta Esglesia Romana, Arquebisbe de Aix, Lloctinent, y Capità General en los Principat de Cathalunya, y, Comtats de Rosselló, y Cerdanya. Barcelona: Antoni Lacavalleria, 1648.

[Aquests Edictes són la font més aproximada per poder determinar el sometent exigít a Catalunya per les autoritats franceses l'any 1649].

ETTINGHAUSEN, HENRY. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. IV. Barcelona: Curial, 1993.

Manual de novells ardits vulgarment apellat dietari del antich Consell Barceloní. Vol. 14, *Que comprén lo volúm original XXIXè, anys 1644 (maig) - 1649 (novembre)*. Publicat per acort y á despesas del Excm. Ajuntament Constitucional é iniciat per los ilustres senyors regidors D. Frederich Schwartz y Luna y D. Francesch Carreras y Candi. Barcelona: Imprempta de'n Henrich y Companyía, successors de'n Arcis Ramírez y Companyía, 1913 (Col·lecció de documents històrics inèdits del Arxiu Municipal de la Ciutat de Barcelona).

PANNO, FRANCESC-PASQUAL DE. *Motines de Cataluña*. A c. d'Isabel Juncosa i Jordi Vidal. Barcelona: Curial, 1993.

PARETS, MIQUEL. *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña. Crónica escrita por Miquel Parets entre los años de 1626 a 1660*. a c.d. Celestí Pujol, en: *Memorial Histórico Español*, XX-XXV. Madrid: Impr. Manuel Tello, 1888-1893. [Tom XXIV, capítols 25 a 28, p. 325 i ss.]

Repartiment De La Gent De Guerra De Los Quatre Tercios de la Ciutat de Barcelona, Y De Las Parrochies, Monestirs, Y La Que No Esta Baix De bandera, Y Llochs Ahont Han De Acudir, Y Defensar, En Cas De Rebato, O Invasio De enemichs, fet , y ordenat per los [...] Consellers [...] ab vot, y parer de la vint y quatrena, ò Consell de Guerra, y Governador de las Armas [...] D. Jayme de Eril, y Mestres de Camp de dits Tercios, als dotze de Octubre mil siscents quarenta [sic] y nou. Barcelona: Viuda Mathevat, [1649].

[BC, F.Bons. núm. 5.158].

Repartiment Dels Cabos, Artillers Que Estan Ab Diferents Puestos de guarnicio de la muralla, y fortins della [...] Advertint als cabos que asistiran als puestos de la part terrenca, avent de acudir a la part maritima, dexaran a llurs puestos dos ajudants artillers... Barcelona, viuda Mathevat, 1649.

[BC, F.Bons. núm. 5.157].

SEVILLÀ, MAGÍ. *Historia general del Principado de Cataluña, Condados del Rosellón y Cerdaña*. Bibliothèque Nationale de France, *Manuscrits Espagnols*, volums núm. 114-116. [En 3 volums i 15 llibres. Els fets de 1649 estan descrits al volum 3^r (116), llibre XV, al foli 587 i següents. Cal destacar que l'exemplar existent a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, manuscrit núm. 115, només arriba fins el 1640 i no és útil per conèixer el desenvolupament de la guerra dels Segadors, sinó només per determinar les seves causes].

Bibliografia-

CARBONELL I BUADES, MARIÀ. "Els barons de Vallespinosa". en: ANGLÈS, FRANCESC; HUGUET, JOAN (eds.). *Vallespinosa i el seu patrimoni monumental i artístic conservat (segles XII-XVIII)*. Tarragona: Diputació, 2002, 21-69.

CARDÚS, SALVADOR. *Terrassa durant la Guerra dels Segadors*. Terrassa: Tallers gràfics Joan Morral, 1971.

FLORENSA I SOLER, NÚRIA; MANEL GÜELL. 'Pro Deo, pro rege et pro patria'. *La revolució catalana i la campanya militar de 1640 a les terres de Tarragona*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana / Òmnium, 2005.

GÜELL, MANEL. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona: Arola Editors, 2003.

GÜELL, MANEL. "Juan de Pallavicino i la destrucció de Montblanc el 1651". *Aplec de Treballs*, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc, 23 (2005) 57-70.

GÜELL, MANEL. "Juan de Garay, capità general de l'exèrcit de Catalunya (1649-1650)". *Aplec de Treballs*, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc, 25 (2007) 59-80.

PÉREZ LATRE, MIQUEL. "Els Llupià i la política a l'Edat Moderna". En: AA.DD. *Història dels Llupià (1088-1771) i dels seus llinatges incorporats: Icard, Roger i Vallseca*. Canet: Trabucaire, 2006, 141-184.

SANABRE, JOSEP. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956.

IV. Notes biogràfiques:

Francisco Fernández de la Cueva, VIIIe duc d' Alburquerque (1619-1676)

Nascut a Barcelona quan el seu pare era virrei del país. Les primeres armes les féu a la campanya d'Hondarribia, sota les ordres del seu oncle, l'**Almirall de Castella**. El 1639 fou enviat a Flandès, on només arribar se li va donar el comandament del primer terç vacant, el de Saavedra, el 1641. Un any més tard contribuïa de forma destacada a la victòria d'Honnecourt, escalant el parapet francès al front de les seves tropes. L'any següent era derrotat a Rocroi, on resistí fins al final. El desembre del mateix any, fou cridat per **Felip IV** a Espanya i l'acompanyava el 1644 a la gira que féu per Aragó.

El 1645 es casà amb **Juana Francisca de Armendáriz**, II marquesa de Cadereita, de qui no tingué successió. El 1645 era fet general de la Cavalleria de l'exèrcit de Catalunya, càrrec que encara exercia el 1649. Aquest darrer any la seva brillant actuació en el combat de Montblanc impulsà definitivament la seva carrera militar. Capità general de les galeres d'Espanya el 1650, derrotava davant de Cambrils el socors francès que s'enviava a Tortosa, capturant 4 vaixells enemics i acabant amb qualsevol opció d'aixecar el setge a la vila. El 1651 procedia a assetjar Barcelona amb les seves galeres per la façana marítima i capturava el vaixell del corsari **Ferret**. Aquest bloqueig, no tant estricte com hagués hagut de ser, fou completat l'any següent amb l'assalt a Palamós, on juntament amb **Joan-Josep d'Àustria**, destruï el comboi de 100 vaixells i barques que esperava una oportunitat favorable per entrar a Barcelona. Aquesta victòria fou decisiva i Barcelona hagué de capitular per fam el 12 d'octubre de 1652. **Alburquerque** fou l'encarregat d'anunciar la captura de Barcelona a **Felip IV**.

Aquesta successió d'èxits li van garantir el nomenament de virrei de Nova Espanya el 1653. Allí la seva administració fou molt profitosa, netejant de bandits el territori. El 1660 tornava a Espanya i era nomenat capità general del Mar Oceà (1662). La seva carrera acabà amb el trienni com a virrei de Sicília del 1667 al 1670, passant finalment a ser conseller d'Estat a partir del 1671 i ja fins a la seva mort.

Jacques de Cambis, baró d'Alais o d'Aletz (c. 1600-1653)

Militava al regiment de **Gassion** des de 1630 al servei del rei de Suècia. El 1635 passà al servei del rei de França. Participà al setge de Dôle el 1636 i fins el 1641 estigué servint a Flandès. El 28 de novembre de 1641 es separaren 6 companyies franceses del regiment de Gassion i esdevingué mestre de camp del nou regiment. Combaté en els setges de Cotlliure i de Perpinyà el 1642, participà al socors de Flix, al combat de Miravet el 1643 i a la derrota de Lleida el 1644. Estigué present al setge de Roses, es distingí al passatge del Segre, combatí a la batalla de Llorenç i en el setge de Balaguer el 1645. Posteriorment, prengué part als setges de Lleida els dos anys següents, essent ferit en aixecar-se el primer, i a la presa de Tortosa el 1648. El 1649 féu la campanya a la plana de l'Urgell i el 1650 romangué a Catalunya. Participà al setge de Barcelona el 1651 i 1652.

Nomenat cap de la cavalleria de l'exèrcit de Catalunya el 18 de maig de 1653, fou ferit i fet presoner en el combat de Palamós el 1^r d'agost i morí de les ferides. El seu fill també fou capturat i morí de les ferides provocades al mateix combat.

Josep d'Ardena-Darnius de Sabastida, vescomte d'Illes (1611-1677)

Fou senyor de Darnius, d'Illes, la Torre de Picalquers, Bosqueròs i la Vajol. Membre de la companyia del virrei o de feudataris de Catalunya durant el setge de Salses. Participà al combat de Montjuïc el 26 de gener de 1641 al front de una companyia de cavalleria. El 1641 estigué al setge de Tarragona comandant tota la cavalleria catalana. El 1642 fou nomenat mestre de camp del regiment de cavalleria del Batalló, format per 8 companyies i col·laborà en la derrota del exèrcit de **Pedro de Aragón**. Combaté a Flix el 1643, el 1644 participà en el subministrament de queviures als assetjats de Lleida i el 1645 al setge de Roses, al combat de Llorenç i al setge de Balaguer. El 1646 fou enviat a França com ambaixador del Principat i l'1 de maig fou nomenat mariscal de camp d'un regiment de cavalleria. De tornada a Catalunya, participà al setge de Lleida d'**Harcourt**, el 1646, i el 1647 estigué en el de **Condé**; també a la presa d'Àger, i a l'assalt de Tortosa de 1648.

Participà a la defensa de Barcelona el 1651-1652. El seu regiment fou un dels pocs que s'oposà a l'avanç de l'exèrcit castellà abans de que assetgés Barcelona. Després de la caiguda de la capital participà al costat de l'exèrcit francès en el setge de Girona, la presa de Vilafranca de Conflent, la de Puigcerdà, el 1654, i a la batalla de Berga, el 1655.

Era enemic declarat del marquès d'**Aguilar**. Fou nomenat vescomte d'Illes el 1660. El 1668 participà a la revolta dels Angelets i hagué de refugiar-se a Espanya.

Jean de Balthazar

Nascut a Simmeren (Baix Palatinat) s'enrolà sota les armes de **Gustau Adolf** de Suècia. Un cop mort aquest passà al servei del duc de **Weimar**. Participà a la batalla de Nördlingen (1634). El 1635 entrava al servei de França com a capità del regiment de cavalleria de Gassion. Participà amb distinció al setge de Dôle (Franc Comtat) el 1636 i posteriorment estigué a les campanyes de Flandès fins el 1641 en que es tornà a distingir durant el setge d'Aire. Nomenat tinent coronel del regiment de Gassion el 28 de novembre de 1641, passà amb 6 companyies a servir al Rosselló.

El 20 de desembre de 1641 es tornà a distingir en el combat de Cotlliure. El 1642 passava a Catalunya i participava a la victòria sobre l'exèrcit de **Pedro de Aragón**. El 7 d'octubre ho feia a la victòria de Quatre Pilans, a Lleida, i pocs dies després capturava un comboi enemic prop d'aquesta ciutat. El 1643 participà al socors de Flix i a la batalla de Miravet, i el 13 d'agost del mateix any es creava el seu regiment de cavalleria amb una companyia del d'Alais i dues de noves. L'any següent era derrotat a la batalla de Lleida, el 15 de maig, i el 1645 participà, sota les ordres d'**Harcourt**, al combat de Llorenç i al setge de Balaguer. El 1646 es distingia al setge de Lleida i durant el combat de la nit de Santa Cecília atacà repetidament el fort de Rebé, sense èxit. L'any següent participà amb **Condé** al setge de Lleida i el 1648 estigué present a la conquesta de Tortosa. El 1649 s'oposà a la campanya de **Juan de Garay**, juntament amb **Marchin** i seguí l'avanç de l'enemic fins a Montblanc. El seu regiment contribuí decisivament a conèixer les

intencions de **Garay** en capturar un sergent major enemic. Després fou enviat a Tortosa per tal de participar en la incursió al regne de València. El 30 de desembre **Baltazar**, un tinent i dos cavallers eren sorpresos en el seu quarter, a Les Pallargues, en creure que hi havia una treva, per una expedició de 500 homes i 500 cavalls de l'exèrcit hispànic. S'hi resistí tenaçment (com acredita l'atribució de 40 baixes als hispànics), però al final fou capturat. Ben aviat fou intercanviat.

El 12 de febrer de 1650 obtenia per comissió el regiment d'infanteria alemanya d'Erlach, en morir el seu coronel. L'any següent abandonava Barcelona juntament amb **Ferdinand de Marchin** i es dirigia a la Guyena, on combaté en favor dels Prínceps fins el 1653. Allí obtingué nombroses victòries, i sorprenents, com la de Montanceix, el 16 de juny de 1652, que li donava el control del Périgord. Fou l'autor de la *Histoire de la Guerre de Guyenne*, en que explica la seva participació a la revolta de la Fronda. El 1653 tornà a l'obediència del rei i l'any següent era novament a Catalunya participant, sota les ordres del príncep de Conti a la campanya, contribuint decisivament a la derrota hispànica de Verges. L'any següent, tornà a prendre part a la campanya encara que dimití del seu regiment d'infanteria.

El 1656 encara seguia a Catalunya però el gener de 1657 dimitia del seu regiment de cavalleria i s'instal·lava a Berna. Passà després a ser el cap de l'exèrcit de l'Elector Palatí aquell mateix any i el 1668 es retirava a la baronia de Prangin, a Suïssa, que havia adquirit. Encara tingué temps de participar a les negociacions diplomàtiques amb els prínceps de **Brunswick** i **Lunebourg** per compte de **Lluís XIV**.

Guillem de Montboissier Beaufort, baró de Canillac

Coronel d'un regiment de cavalls lleugers el 1635, el baró de **Canillac** efectuà la campanya de la Valtelina i participà a la recuperació de Corbie el 1636. Home de caràcter fort, s'enfrontà espasa en mà a un capità del seu regiment aquella mateixa campanya. El 1640 es baté en duel i matà al senyor de **Vaillac**, el fill de qui servia a l'exèrcit de Catalunya el 1649. El 1642 participà als setges de Colliure i Perpinyà. Des de 1643 tornà al teatre italià i l'any 1646 participava a l'empresa de Portolongone, ocupant la plaça el 31 d'octubre. El 1649 vingué a Catalunya on romangué fins el 1651. El 1652 i 1653 combatí a la Guyena sota les ordres del rei. La resta de la guerra la passà combatent a Itàlia. El 18 d'abril de 1661 el seu regiment era llicenciat.

Charles de Blanchefort, duc de Créqui (1622-1687)

La seva carrera militar començà el 1641 com a capità en el regiment de cavalleria de Gramont a les campanyes de Flandès. El 1642 combaté a Honnecourt (derrota francesa) i el 1643 a la batalla de Rocroi. El 1644 i 1645 combaté a Alemanya participant a les batalles de Fribourg i Nördlingen. El 6 de març de 1646 rebé el regiment de cavalleria de Magalotti i prengué part a l'expedició del duc de **Guisa** a Orbitello, Piombino i Portolongone.

El 1647 anà a Catalunya i estigué present al setge de Lleida i a la presa d'Àger, i l'any següent a la de Tortosa. El 13 de febrer de 1649 fou nomenat mariscal de camp i el 5 de maig comandant de tota la cavalleria de Catalunya.

Posteriorment, entre 1651 i 1655 participà en diverses campanyes a Flandès. Dimití del seu regiment de cavalleria en favor del seu germà en ser nomenat governador d'Hesdin. Exercí el càrrec des de 1660 al gener de 1687, cosa que no li impedí fer breument d'ambaixador del rei a Roma el 1662.

Baró d'Escoubes

Nebot de **Pèire de Marca**, era capità de cavalleria quan vingué a Catalunya, un cop **Marca** era visitador, i aquest l'apadrinà. El 1645 participà a la batalla de Llorenç distingint-se, i com a premi **Marca** demanà per a ell una companyia del regiment de Nerestang. Però el seu ascens encara tardà un parell d'anys. El novembre de 1646 **Marca** demanava per a ell una de les companyies vacants del regiment de Champagne. La seva progressió a partir d'aquí fou contínua, així, l'oncle va demanar una plaça d'ajudant de camp per a ell el març de 1648, que el juliol ja havia obtingut, juntament amb una companyia del regiment de cavalleria del baró d'Aletz. El 1649 era capità del regiment de La Marine. Féu la campanya de 1649 amb els generals **Marchin** i **La Fare**. El gener de 1650, en morir el governador de Solsona, **Marca** sol·licità aquest càrrec per al seu nebot, i el juny de 1651 s'encarregà de que marxés de Catalunya. No en tenim més notícies després de que arribés a Narbona.

Juan de Garay Otáñez de Rada, marquès de Villarrubia de Langre (1586-1650)

La seva formació militar començà a Itàlia el 1600, ascendí a capità el 1621 i després passà a Flandès on participà en nombrosos setges com els de: Breda (1625), Hertogenbosch (1629) o Maastricht (1631). El setembre de 1635 dirigí la presa de les Illes de Lèrins amb 800 homes de la guarnició de Perpinyà.

El 1640 era governador dels Comtats de Rosselló i Cerdanya, on imposà amb mà de ferro les necessitats de la seva tropa per damunt de les de la societat civil, no dubtant a efectuar allotjaments salvatges o en incendiar Tuïr, per dur a terme els seus propòsits. El seu doble intent de capturar Illes fracassà degut a la resistència de la població i en resultà ferit. El desembre de 1640 passava amb 6.000 homes de l'exèrcit del Rosselló a Tarragona, i s'unia a l'exèrcit del marquès de **Los Vélez**. El 1641 participà a la batalla de Montjuïc, romangué dins de Tarragona durant el setge de **La Mothe** i, caigut en desgràcia, fou destinat al front portuguès a finals de 1641. Destinat de nou a Catalunya, el febrer de 1643 intentà emparar-se sense èxit de Flix, essent derrotat per **La Mothe-Houdancourt**; l'abril, un nou intent de setge acabà també frustrant-se, en ser reforçada la plaça abans de ser amenaçada. Castigat de nou, fou destinat al front d'Extremadura el 1644. Malgrat tot, la seva captura pels francesos a Tamarit de Llitera provocà que no hi anés i, ja alliberat, restà destinat a la Capitania general de Guipúscoa del 1645 al 1648, càrrec des del qual conduïa les tropes que des dels ports del Cantàbric feien ruta cap a Catalunya.

El 1649 rebia el títol de marquès de Villarrubia de Langre, i el comandament suprem de l'exèrcit a Catalunya, al front del qual efectuà una brillant campanya. La seva única filla morí l'octubre d'aquell any. L'abril del següent es produïa el seu traspàs, abans de poder

iniciar una nova campanya que es prometia definitiva. El marquès de **Mortara** fou el seu successor.

Monsieur de La Baume

El 1642 era ferit en el setge de Tamarit de Llitera. Tinent coronel del regiment de Rébé, el 1643 serví en el setge hispànic de Miravet. El 1644 prenia part a l'assalt a la mola de Tarragona i a finals d'any encapçalava l'assalt a Agramunt. El 1645 era el comandant del regiment de Rébé a la batalla de Llorenç, i el 1646 ho era del fort de Rebé durant el setge, essent acusat d'intel·ligències amb l'enemic per haver entregat la posició. L'any següent tingué una actuació molt destacada en la defensa de Constantí. Assetjat dos cops, resistí a les tropes hispàniques formades per uns quatre terços, fins i tot després de que aquestes entressin a la vila per tres bretxes, disputant-los l'entrada amb el regiments de Senesterre (del Batalló) i Rébé i refugiant-se al castell fins que li arribà el socors de **Condé**. El 1649 era comandant del regiment de Fabregue i capitulava a Montblanc davant l'exèrcit de **Garay**.

Monsieur La Lane

Militar d'origen bearnès i capità del regiment de Montpouillan. El 23 de gener de 1648 atacava una partida de l'exèrcit hispànic que saquejava els voltants de Falset, fent-los 100 morts i 30 presoners i recuperant el botí. El 1649 era capturat a Sitges i alliberat un mes després en compliment dels pactes de la capitulació, en clar contrast amb el captiveri dels tres oficials catalans del Batalló.

Philippe de La Mothe-Houdancourt (1605-1657)

La seva carrera militar començà el 1622 dins de la unitat de cavalls lleugers del duc de **Mayenne** en la guerra contra els protestants. Participà al setge de Montpeller, i el 1627 es batia a l'illa de Ré contra les tropes angleses que volien socórrer La Rochelle. El 1629 seguia combatent als protestants i participà al setge de Privàs, on l'enemic no va tenir quarter. Nomenat governador de Bellegarde el 1632, l'any següent era mestre de camp del seu propi regiment d'infanteria. El 1633 assistia amb el seu regiment al setge de Nancy i el 1635 combaté a la batalla dels Aveins, fàcil victòria francesa. L'any següent acudí en socors de Saint-Jean de Losne, i el següent era nomenat mariscal de camp.

El 1639 passava a Itàlia com a cap interí de l'exèrcit, a l'espera de l'arribada d'**Harcourt**. La seva intervenció a la batalla de Casal i al setge de Torí li valgueren el comandament de l'exèrcit de Catalunya el 1641. Aquí, bloquejà l'exèrcit hispànic a Tarragona durant els mesos de maig a setembre, amb forces ben inferiors i aconseguint que aquest, tancat dins de la ciutat, es desfés degut a la fam i malalties. Aquell any derrotà als hispànics en el combat de Tamarit i reconquerí Almenar. El 1642 derrotà i capturà l'exèrcit de **Pedro de Aragón** que volia socórrer Perpinyà, després fracassà en el seu intent de capturar Tortosa per assalt i féu campanya a l'Aragó, conquerint Montsó. Fou nomenat virrei de Catalunya el 25 de juny de 1642. El 7 d'octubre de 1642 obtingué una sonada victòria a la batalla de Quatre Pilans a la vista de Lleida. En acabar la campanya féu una entrada triomfal a Barcelona el 4 de desembre. El 1643 derrotava **Juan de Garay**, a Flix, el febrer, i al marquès **de la Hinojosa**, a Miravet, el 2 de març, fent 1.100 presoners (que serien

intercanviats pels fets pels hispànics a Honnecourt), i capturant dos canons. Se li concedí el títol confiscat de duc de Cardona.

La campanya de 1644 li resultà, no obstant, nefasta. Combaté **Felipe de Silva** a Lleida sense esperar reunir tot l'exèrcit i fou estrepitosament derrotat, perdent uns 1.000 homes. Malgrat tot, rebé nombrosos reforços des de França que li permeteren mantenir accions ofensives, i així el 8 d'agost es conqueria el port de Tarragona, per bé que els seus assalts sobre la ciutat foren rebutjats a finals d'agost i altre cop a inicis de setembre. Finalment, mancat d'infanteria, aixecava el setge el 16 de setembre. Per acabar d'arrodonir les derrotes, el 29 de setembre Balaguer capitulava sense oferir resistència, Agramunt s'entregava a mitjans d'octubre i Àger era conquerida el dia 29 d'aquell mes sense que **La Mothe-Houdancourt** assistís als defensors, membres del Batalló.

Tot aquest seguit de derrotes provocà el nomenament d'un nou virrei el 21 d'octubre, el comte d'**Harcourt**. **La Mothe** per la seva banda abandonà Barcelona el 7 de desembre i el següent dia 28 era detingut a Lió i empresonat al castell de Pierre-Scize. Allí restaria detingut quatre anys, acusat d'apropiar-se de diners destinats a les tropes. Fou també privat del ducat de Cardona. Val a dir que **Pèire de Marca**, col·laborà tant com pogué en trobar proves per a aquesta acusació. Malgrat tot, a la tardor de 1648 fou jutjat i absolt pel Parlament de París, restituint-se li títols i rendes, dels quals altre cop en fou desposseït en unir-se a la revolta de la Fronda; finalment li foren restablerts en exiliar-se el cardenal **Mazarí** el 1649.

El 20 d'octubre de 1651 fou nomenat virrei de Catalunya per segon cop i el febrer de 1652 ja fustigava les tropes hispàniques del cordó de setge a Barcelona; el 23 d'abril trencava el bloqueig i s'introduïa a la ciutat. El 28 d'abril atacava, en concert amb les tropes situades fora de Barcelona, sota el comandament de **Saint André Montbrun**, els forts hispànics de la circumvallació de San Juan de los Reyes i de Santa Isabel, fracassant en l'intent d'ocupar-los i essent greument ferit a la cama. Encara ordenà diversos assalts, el 13 de maig contra el fort de Sant Ferriol, en que fou ferit de mort **Francesc Mostarós** o el 17 de juliol altre cop contra San Juan de los Reyes, dirigint l'assalt des de Montjuïc; el fort fou pres però perdut dos dies després. Finalment, el 4 de setembre intentà trencar el setge per darrera vegada envestint les línies novament amb un atac combinat des de l'interior, prop de Valdonzella i des de l'exterior, el fort de San Buenaventura. El 13 d'octubre Barcelona s'entregava a les tropes hispàniques, sortint les franceses cap a França amb armes i 6 canons.

Privat del ducat de Cardona, el gener de 1653 fou fet duc de Fayel. El maig del mateix any aconseguia dimitir del seu càrrec de virrei de Catalunya. **La Mothe-Houdancourt** es casà el 1650 amb **Louise de Prie** i tingué 3 filles: **Francesca-Angèlica**, **Carlota-Elionor-Magdalena** i **Maria-Isabel-Angèlica**.

Philippe de Launay-Gringenières

Servia a la companyia de gendarmes del cardenal **Mazarí** quan el 1646 passà a ser capità de la del cardenal de **Sainte Cécile** (germà de **Mazarí**). Aquell any passà a Itàlia com a comandant del regiment de cavalleria de Bentivoglio en la expedició a Piombino i Portolongone. El 1647 participà al setge de Lleida i el 1648 al de Tortosa, com a

comandant dels gendarmes del cardenal de Sainte Cécile. Fou nomenat mariscal de camp el 14 d'agost. El 18 de gener de 1650 esdevingué governador de Tortosa i ordenà l'evacuació de la ciutat afectada per la pesta, l'1 d'abril. Resistí amb dos regiments (el de Marchin anomenat de Launay en ésser-li entregat, i el suís de Lochmann) el setge hispànic entre el 19 d'octubre i el 27 de novembre, data en que, obertes bretxes a les muralles i sense esperança de socors, capitulà. Entregà la plaça el 5 de desembre de 1650 i es retirà fins a Hostalric tal i com establien els pactes. Perdé el seu regiment en favor de **Marchin** el 1651. Després de la capitulació de Barcelona el 1652, fou encarregat de posar en estat de defensa les places de Cotlliure, Salses, Perpinyà i Roses. Posteriorment fou nomenat governador de la regió de Poitou.

Gabriel de Llupià Pagès (1595-1673)

El 1639 era mestre de camp d'un terç en el setge de Salses. Cavaller de l'Orde de San Jaume el 1641. El 1646 era governador d'Àger, i a finals de 1648 fou nomenat mestre de camp del terç de Tortosa, tropa que s'havia de formar amb exiliats tortosins però que al final no es va arribar a reclutar. El 1649 estava a l'exèrcit de **Garay** i tingué la missió de consultar la Cort per saber si l'exèrcit havia d'hivernar a Catalunya o retirar-se. Un cop conquerida Barcelona, la seva estrella s'enlairà fins al càrrec de governador del Principat de Catalunya, càrrec que va romandre dins la família fins a l'adveniment de l'arxiduc Carles, el 1705.

Ferdinand de Marchin (1611-1673)

Començà a servir el 1635 com a tinent coronel d'un regiment de cavalleria de Lieja. Entre 1637 i 1639 serví sota les ordres del príncep **Condé**. La seva primera intervenció a Catalunya fou el 1642, participant als combats victoriosos contra el marquès de **Povar**. El 1647 tornà a Catalunya altra cop, de la mà de **Condé**. El 26 de maig rebutjà una sortida dels defensors de Lleida amb el seu regiment de cavalleria. El 1648 autoritzava el saqueig de Tortosa en esclatar una mina que féu 200 morts entre els assaltants. Després de la presa de Tortosa el regiment de La Marine passà a ser de la seva propietat i el de Périgord a ser-ho del seu germà (i sembla que passà a anomenar-se Marchin).

Juan de Pavallicino, governador de Tarragona contactà amb ell durant el mes d'abril de 1649 oferint-li un suborn si col·laborava en les preses de Flix, Tortosa i Miravet, però el va rebutjar. En haver demanat l'alliberament del príncep **Condé** el 1649, va ser empresonat per **Pèire de Marca** i traslladat a Perpinyà, però fou deslliurat a començaments de 1651. Fou el cap de l'exèrcit francès a Barcelona durant l'inici del setge. Els hispànics li permeteren sortir amb part de la guarnició i li entregaren tots els presoners francesos perquè anés a la Guyena a combatre al costat dels prínceps a la Fronda. Aquest episodi de la seva vida és descrit a l'*Histoire de la Guerre de Guyenne*, de BALTHAZAR. Un cop **Condé** fou derrotat a la Fronda el 1653, es reuní amb aquest príncep a Flandès. En no ésser comprès en l'amnistia un cop acabada la guerra seguí al servei d'Espanya gairebé fins el final de la seva vida. **Carles II** el va distingir amb nombrosos honors.

Josep de Margarit de Biure, marquès d'Aguilar (1602-1685)

Líder de la Revolució de 1640, fou un dels primers mestres de camp nomenats per la Junta de Braços; el gener de 1641 la seva intervenció en el tall de les línies de subministrament de l'exèrcit hispànic fou decisiva en la victòria de Montjuïc. Aquell any prengué part en el setge de Tarragona. El 1642 participà activament en la derrota de l'expedició de **Pedro de Aragón**, succés que determinà el seu nomenament com a mariscal de camp pel rei **Lluís XIII**, el 18 d'abril. El 1643 organitzà la represa de la Vall d'Aran. Rebé l'hisenda de la casa de Montcada amb unes rendes de 75.000 lliures. Durant l'estança de **Pèire de Marca** a Barcelona hi féu una gran amistat, i acabà representant l'ala més radical del partit pro-francès.

El 6 de gener de 1647 obtingué una comissió per aixecar un regiment d'infanteria i un altre de cavalleria. Com a governador de Catalunya, assumí les funcions del virrei durant l'any 1649, càrrec que acabaria ostentant els últims anys de la guerra. El 1651 es convertí en cap de la resistència de Barcelona en absència del virrei **La Mothe-Houdancourt**. En estar exclòs de qualsevol perdó, el setembre de 1652 abandonà furtivament la ciutat comtal. S'instal·là al Rosselló on gaudí de béns confiscats als partidaris de la corona hispànica. Durant la resta de la guerra **Margarit** col·laborà amb les tropes franceses, participant a totes les campanyes, com el setge de Girona el 1653, la presa de Vilafranca de Conflent, la Tour de Villars i Puigcerdà el 1654, i la presa del cap de Creus i l'aixecament del setge de Solsona, el 1655.

Casat amb **Maria de Biure de Cardona**, tingué set fills, el gran, Gaspar, morí el 1656, a Perpinyà.

François de Montiers, comte de Mérinville († 1672)

La seva carrera militar començà com a capità de cavalls lleugers el 1635, data a partir de la qual estigué lligat a Catalunya durant molts anys. Participà a la batalla de Leucata el 1637. En formar-se els regiments de cavalleria obtingué una patent el 24 de gener de 1638, i l'any següent participà a l'invasió del Rosselló. El 1640 contribuï a la defensa d'Illes de l'assalt de **Juan de Garay** i posteriorment passà al Principat, participant al bloqueig de Tarragona de 1641. El 1642 participà a la batalla de Valls i el 1643 als socors de Flix i Miravet. El 1644 el seu regiment estigué en la derrota de Lleida, el 15 de maig, i en el segon setge de Tarragona. Aixecà un regiment d'infanteria per comissió del 6 de gener de 1645. Estigué present al setge de Roses, batalla de Llorenç i setge de Balaguer, el 1646, als setges de Lleida el 1646 i 1647, i el 1648 participà a la presa de Tortosa. Comandant de la cavalleria de Catalunya per comissió del 3 de setembre de 1649, esdevingué tinent general el setembre de 1650, essent derrotat, juntament amb **Nestier**, en el combat del Garona. Es mantingué com a cap de la cavalleria de l'exèrcit de Catalunya el 1651 i 1652.

L'any següent participà a la reducció de Bordeus amb l'exèrcit de Guyena. El 1654 tornà a Catalunya i participà en la invasió de la Cerdanya. El 1655 prengué part a la presa de Creus i Castelló d'Empúries. També combaté a Solsona i a la derrota de Berga. Fou nomenat governador de Roses el 1656 i hi exercí fins la Pau dels Pirineus. Llicencià els

seus regiments el 24 de novembre de 1658. Més tard fou governador de Provença des de 1662 al 1669.

Armand de Caumont La Force, marquès de Montpouillan (c. 1615-1701)

Començà la seva carrera militar el 1630 servint al regiment del seu oncle, el senyor de **Tonneins**. Nomenat capità el 8 de juliol de 1631. Serví el 1632-1633 al Llenguadoc en contra dels protestants. El 1634 passà a servir a Alemanya, el 1636 era al setge de Dôle i el 1637 anà a la Guyena.

Participà a la invasió de 1638 i al setge d'Hondarribia, i a l'any següent, en la invasió del Rosselló; tres anys més tard al setge d'Elna, a la batalla de Tamarit i al socors d'Almenar. El 1642 es trobà als combats de Valls, Vilafranca i a la batalla de Quatre Pilans (7 d'octubre). El 1643 estigué als socors de Flix i Miravet. El 8 de juliol esdevingué tinent coronel del regiment de Tonneins. El 15 d'abril de 1644 fou nomenat mestre de camp del regiment de Tonneins, que passà a anomenar-se de Montpouillan. El 15 de maig fou derrotat a la batalla de Lleida. El 1645 participà a la presa d'Agramunt, a la batalla de Llorenç i al setge de Balaguer. El 1646 i 1647 prengué part als setges de Lleida; i també al d'Àger i al socors de Constantí. El 1648 participà a la presa de Tortosa i l'any següent fou nomenat sergent de batalla (23 de febrer). El 1649 anà amb el seu regiment a socórrer Barcelona de l'amenaça hispànica. Fou nomenat mariscal de camp l'11 de maig de 1651, i el mateix any s'uní amb part del seu regiment a **Marchin**.

Capturat per l'exèrcit reial el 1653, va passar a servir **Lluís XIV** i el 1655 fou nomenat tinent general i serví sota les ordres de **Turenne**. El 1656 es llicencià el seu regiment de cavalleria i el 1660 el d'infanteria. Sortí el 1685 de França en revocar-se l'Edicte de Nantes i passà a servir el príncep d'**Orange** que el nomenà tinent general de l'exèrcit holandès.

François-Paul de Nestier

Tinent coronel del regiment d'Auvergne fins que fou nomenat sergent de batalla l'any 1644. Combaté principalment a Itàlia. Nomenat mariscal de camp el 26 d'octubre de 1646, arribà a Catalunya el 1649. Aquell any, la seva entrada a Barcelona amb quatre regiments d'infanteria francesos causà sensació en ser el primer cop que la ciutat acceptava una guarnició francesa (llevat de la de les Drassanes) des de l'inici de la guerra dels Segadors. A partir de 1647 **Nestier** fou el governador de Castell-Lleó, a la Vall d'Aran. El 1650 envai la Vall d'Aran amb el seu exèrcit i posà setge a la fortalesa el mes de maig. El 24 d'aquell mes, fou derrotat en la batalla de l'illa del riu Garona, juntament amb el mariscal **Mérinville**. Acusat per virrei **Mercoeur** de ser el culpable de la derrota en haver dividit les seves tropes, caigué en desgràcia i fou separat de tot càrrec militar.

Juan Bautista de Palavicino y Ramírez de Haro

Nomenat cavaller d'Alcàntara el 1635, fou governador de Tarragona entre el juny de 1648 i l'agost de 1650. Les topades amb les autoritats civils i eclesiàstiques locals foren continues i se'n pot treure la conclusió de que tenia un caràcter violent i conflictiu. El març de 1649 intentà subornar a **Marchin** per aconseguir l'entrega de Tortosa i Flix. Dos

anys més tard conqueria Montblanc després de minar la muralla, que posteriorment enderrocà en part.

El 1652, ja com a general de l'artilleria d'Espanya, intervingué en el setge de Barcelona, essent un dels signants de la capitulació final. Conta CÁNOVAS DEL CASTILLO que el 1653 fou assetjat a la plaça de Girona i l'últim que se'n sap és que el 1654 era nomenat general de la cavalleria de l'exèrcit de Catalunya.

Nuño Pardo de la Casta

Mestre de camp hispànic. Comanador de l'Orde de San Jaume a Sagra i Cenet. El 15 de maig de 1644 participà a la victòria hispànica de Lleida comandant la coronelia o regiment del Príncep. El 1645 era ja tinent general "*de las Caballerías, de las Ordenes y de la Guardias Viejas de Castilla*". El mateix any era capturat per **Harcourt** en la derrota castellana de Llorenç de Montgai. El desembre de 1645 les Corts de València en sol·licitaven l'alliberament a **Felip IV** invocant la seva destacada intervenció en les guerres de Catalunya. El 1647 fou nomenat capità general de l'Artilleria. El 1649 participà a la campanya junt a **Juan de Garay**, com a general de l'Artilleria, i perdonà la vida a la guarnició supervivent després de l'assalt i conquesta de Salou.

Charles de Schomberg, duc d'Hallwin (1601-1656)

De jove estigué a la cort de **Lluís XIII** com a infant d'honor. El 1619 aixecà el seu primer regiment, encara que posteriorment fou dissolt. El 1620 aixecà un nou regiment, i el 1629 estigué en campanya contra els protestants en el sud de França, assistint al setge de Privàs. El 1630 participà a la campanya de Savoia. El 1631 era nomenat tinent general de la companyia de cavalls lleugers de la guàrdia del rei. El 20 de novembre de 1632 fou promocionat a mariscal de camp general de les tropes alemanyes. Governador de Llenguadoc entre 1634 i 1641, participà el 1637 a l'assalt de Leucata, comportant-se de forma molt destacada, i el 1639 en la invasió del Rosselló dirigida per **Condé** i la presa d'Estagell. Posteriorment, estigué present a l'intent d'aixecar el setge de Salses, el 2 de novembre. El setembre de 1640 participà en la defensa d'Illes i l'any següent comandà les tropes franceses al Rosselló. El 1642 participà als setges de Perpinyà i Salses, i dos anys més tard era nomenat governador de Metz.

El 24 de setembre 1646 es casava amb la Sra. **d'Hautefort**, dama de la reina regent. Fou designat virrei de Catalunya el 24 de maig de 1648, arribant a Barcelona el 5 de juny, i comandà la presa de Tortosa el 12 de juliol del mateix any. A partir d'aquell moment la manca de fons per a les tropes franceses fou general per causa de l'esclat de la Fronda. El 4 de novembre de 1649 dimitia com a virrei i tornava a França. El 1653 era nomenat mestre de camp del regiment de guarnició a Metz.

Baró Jordi-Joan de Seebach (c.1565-1653)

Militar germànic al servei de l'emperador durant la guerra dels Trenta Anys. Es va incorporar a l'exèrcit d'Alsàcia amb un regiment de 12 companyies de cavalleria, el 18 de setembre de 1633 a Fiessen, juntament amb el regiment d'infanteria alemanya del comte d'**Althems**. El 1634 servia a Baviera a les ordres de **Gerardo Gambacorta**, tinent general

de la Cavalleria, i com a coronel d'un regiment de 10 companyies. Participà a la batalla de Nördlingen i després passà a Flandès amb el Cardenal Infant. El novembre de 1636 es dissolgueren 4 companyies del seu regiment i les 6 restants es regiren de forma autònoma. **Seebach** passà a comandar un regiment d'infanteria alemanya del que fou nomenat coronel i que reclutà a partir de desembre de 1636. Amb ell participaria a les campanyes de Flandès el 1637 i 1638.

Ja a Catalunya, el setembre de 1640 participava en l'assalt d'Illes, sota el comandament de **Juan de Garay**. Després passà amb les seves tropes a Tarragona on estigué durant tot el setge. El 19 de gener de 1642 prengué part a la batalla de *Pared Delgada*, i el 15 de maig de 1644 a la victòria de Lleida; fou derrotat el 1645 en el passatge de la Noguera, pel mariscal **Harcourt**. El 1647 defensava Lleida del setge, sota el comandament de **Gregorio de Brito**. El 1650 estava a la presa de Tortosa, i el 1651 es quedava com a governador de Fraga en sortir el marquès de **Mortara** amb l'exèrcit per posar setge a Barcelona. L'any següent, però, ja actuava com a mestre de camp general de l'exèrcit de Catalunya, sota les ordres de **Joan-Josep d'Àustria**. El 1653 es trobava defensant Girona, quan moria malalt, tot just abans de que s'aixequés el setge. Se li atribuïa l'edat de 90 anys en el moment del seu decés.

Carlo Andrea de Caracciolo, marquès de Torrecusso (1583-1646)

Aquest militar napolità inicià la seva carrera amb l'expedició del marquès de **Santa Cruz** a l'illa de Querquens (Tunísia) el 1613. El 1625 participava a l'expedició per a la recuperació de Bahía, al Brasil. El 1631 passava a Alemanya, el 1634 participà a la victòria de Nördlingen, l'any següent passà a Itàlia derrotant als francesos prop de València del Po, i el 1638 participà al socors d'Hondarribia com a lloctinent de l'**Almirall de Castella**.

Ja a Catalunya, fou designat lloctinent del marquès de **Los Balbases** a la campanya de recuperació de la fortalesa de Salses, i el 2 de novembre de 1639 se comportà de forma heroica rebutjant pica en mà l'atac francès a la línia de circumvallació del setge. La seva disputa amb el virrei **Santa Coloma** va comportar el seu empresonament i posterior apartament de l'exèrcit de Catalunya. Malgrat tot, el novembre de 1640 tornà a Catalunya amb l'exèrcit del marquès de **Los Vélez**, també com a segon en el comandament, en la campanya de repressió contra la revolta segadora. El seu fill **Carlo Maria** moria a la batalla de Montjuïc, trauma que mai no va acabar de superar.

Posteriorment, fou enviat a Nàpols on reclutà tropes amb les que arribava a Dènia l'any 1643. Aquell any passava al front d' a lluitar contra els portuguesos, i el 26 de maig de l'any següent obtenia una victòria a Montijo, però era derrotat pels portuguesos de **Matias d'Albuquerque**.

Nota bibliogràfica

Les dades sobre els militars francesos i catalans biografiats en aquesta secció han estat recopilats essencialment de la *Chronologie Historique-Militaire* en 8 toms, de PINARD. La correspondència de **Pèire de Marca** en el fons Baluze també ha estat utilitzada, així com les notícies contingudes en l'obra de mossèn SANABRE [1596]. Malgrat tot, la informació sobre el Baró d'**Escoubez**, nebot de **Pèire de Marca**, es basa en essència en les informacions contingudes a la correspondència de **Pèire de Marca** (BNF, *Fons Baluze*, volums núm. 104, 105 i 106). D'aquest mateix fons (núm. 255, f. 232) i de les *Mémoires* de ROGER DE RABUTIN [1696] comte de Bussy (tom I, p. 145), hem extret igualment força dades per fornir altres comentaris biogràfics com el de **Marchin** o **Llupià**. Per a la biografia de **Juan de Garay** ens hem basat en l'obra *Pro Deo, Pro Regi, et Pro Patria*, de Núria Florensa i Manel Güell (FLORENSA-GÜELL [2005] 243), en els articles d'aquest darrer de l'any 2007 i el web de JUAN-LUÍS SÁNCHEZ MARTÍN www.tercios.org. Per a la biografia de **Juan de Palavicino** hem utilitzat principalment l'article de GÜELL [2005]. La de **Gabriel de Llupià** l'hem escomès en base a la recent obra de PÉREZ LATRE [2006] 172-173 i diverses més consultes a Internet. Per a les del baró de **Seebach** i **Carlos de Caracciolo** ens hem basat en GÜELL [2003] 54, 56, 63 i 184, i FLORENSA-GÜELL [2005] 141-144, respectivament, així com en les notícies disponibles a ETTINGHAUSEN [1993], i pel que fa sols al primer, també en: AEDO [1637] 95, EZQUERRA [1934], HAMOIR [1981] 841-842 i ROCHA-CAÑETE-GONZÁLEZ MARTÍN [2010]. Per a les escasses notes biogràfiques de **Nuño Pardo de la Casta** hem acudit a la informació de diversos documents penjats a Internet, com les peticions de les Corts de València l'any 1645. Quant al duc d' hem utilitzat les *Memorias de la Real Academia de la Historia*, Volum 10, 1885, en concret l'article de FERNÁNDEZ DURO [1884].

NOTES

[1] El nom d'aquest general es transcriu indistintament com a *Marsin* o *Marchin*, fins i tot per una mateixa persona en un mateix document. Ens hem decantat per *Marchin* per ser la versió que utilitza ell mateix en signar les cartes. Entenem que la "h" era muda i que *Marsin* era com se pronunciava.

[2] L'intent acabà de forma desastrosa pels francesos implicats, que van ser reconeguts com a tals per la guàrdia de les portes amb el simple procediment de preguntar d'on venien i respondre que: de "Valz", enlloc de "Valls".

[3] Les fonts primàries per a la biografia de Marca són: BALUZE [1663], FAGET [1686], DUBARAT [1894] i GAQUÈRE [1932], a banda d'altres monografies més recents i d'enciclopèdies diverses, que ja no citem.

[4] 25 galeres (4 d'Espanya, 4 de Nàpols, 6 de Sicília, 5 del Príncep d'Abela i 2 de Florència) i 21 vaixells de l'Armada del Mar l'Oceà, amb el terç fix de l'Armada de **Juan de la Cueva**, segons la *Relación de los felices svcessos que han tenido las armas de su Magestad gobernadas de Don Iuan de Garay General del exercito de Cataluña, y el numero de las villas y lugares que se han rendido a la obediencia del Rey nuestro señor. Año de 1649*. Sevilla: Juan Gómez de Blas, [1649]. També s'hi havia embarcat els terços napolitans de **Manuel Caraffa** i **Tiberio Carrafa** i l'italià de **Marco Antonio de Genaro**.

[5] El 28 d'agost segons SANABRE [1956] 440.

[6] **Atanasi Martí Roger**, prevere de la diòcesi de Tortosa, era l'oïdor eclesiàstic, i **Joan Juliol**, mercader i ciutadà de Barcelona, era el reial, aquest últim, concretament, des del 18 de maig de 1649, per mort del seu antecessor.

[7] El 8 de setembre de 1649 es procedí a la captura de **Domènec Negrell** i del cavaller **Joan Amat**. DGC, VI, p. 353.

[8] Quan es refereix als successos de Nàpols, ho fa en relació a la revolta de **Massaniello** el 1647. Els successos de Cambrils són els perpetrats el 1640 per l'exèrcit del marquès de **Los Vélez** contra la guarnició de milícies catalanes rendida, contra la qual s'hi va llençar una part de les tropes quan sortia desarmada de la fortalesa, i la van massacrar.

[9] Concòrdia entre la Reina **Elionor**, esposa de **Pere III** i el cardenal **Bertran de Comenge**, llegat del Papa, d' 11 de juny de 1372, recollida a les Constitucions, volum II, llibre IX, títol 14, llei 1^a i altres.

[10] Entre elles el terç de **Jerónimo Gómez de Espinosa** que serví a Catalunya almenys fins 1658.

[11] 17 peces segons la relació de **Bezons** de 30 de novembre de 1649. Potser a les 11 s'hi han de sumar les peces més petites fins arribar a 17, però no queda clar en el context. D'altra banda, la xifra d'11 canons prové de l'interrogatori d'un sergent major capturat el 23 de setembre per 15 cavallers del regiment de **Baltazar**: serien 5 mitjos canons i

6 peces de campanya (Carta de Marca a Le Tellier, Barcelona-París, 24 de setembre de 1649. BNF, *Fons Baluze*, núm. 105, f. 316). Aquest sergent va descobrir el pla de campanya de **Garay**: reunir-se amb les tropes de Tarragona, 3.000 homes i canons de bateria, anar a Vilafranca i després a Barcelona, i també donà a conèixer les seves tropes: 9.000 homes i 3.500 cavalls.

[12] L'acompanyaven 5 regiments de cavalleria i 200 mosqueters, segons la relació de l' **Bezons** de 30 de novembre de 1649 (BNF, *Fons Baluze*, núm. 255, f. 297). En discrepància amb aquestes dades oficials **Marca** exposa que es tractava de 2.500 cavalls, entre ells el regiment de Baltazar i els de Champagne i Sainte Mesme. Carta de Marca a Le Tellier, Barcelona-París, 24 de setembre de 1649. BNF, *Fons Baluze*, núm. 105, f. 316.

[13] 80 homes del regiment de Fabregues es rendiren el 24 de setembre de 1649, a les 10 hores del matí.

[14] Sobre aquest episodi vegeu el què n'ha dit GÜELL [2007], a les p. 78-79.

[15] Aquesta lleva fou un fracàs, havent estat reunits menys de 1.000 homes (Carta de Marca a Le Tellier, Barcelona-París, 24 de setembre de 1649. BNF, *Fons Baluze*, núm. 105, f. 372 i 373). Només amb l'inici de la retirada castellana el novembre, es multiplicaren els milicians mobilitzats que es diu eren ja entre 4.000 i 5000 homes, repartits entre Cervera, Camarasa, la Conca i la Vall

d'Aran (Carta de Marchin al cardenal Mazarí, 1^r de Novembre de 1649. BNF, *Fons Baluze*, núm. 255, f. 293). El Rosselló i la Cerdanya aixecaren 340 homes formats en 5 companyies, que el 9 de novembre arribaven a Girona, segons JERONI DEL REAL. Encara que **Marchin** exposà que els homes units allí foren 500 (BNF, *Fons Baluze*, núm. 255, f. 293v.), creiem que aquests eren els efectius teòrics de les companyies.

[16] La guarnició inicial de Salou era de 60 homes. Tenint en compte que el comte de **Broglie** governava aquesta plaça i la de Constantí, podem pensar que les tropes també eren part del regiment de Vaillac. La vila també fou bombardejada per l'esquadra naval hispànica (relació de **Bezons** de 30 de novembre de 1649). La de Constantí, era de 50 homes de la companyia del capità senyor **Gaston**, també del regiment de Vaillac. BNF, *Fons Baluze*, núm. 255, f. 297v.

[17] Sitges estava defensada per cent homes del Batalló amb tres oficials i cent vilatans. Carta de Pierre de Marca a Le Tellier, Barcelona-París, 14 d'octubre de 1649. BNF, *Fons Baluze*, núm. 105, f. 332.

[18] Els regiments d'infanteria de Champagne, Sainte Mesme, Auvergne, Montpouillan, 500 suïssos (probablement part dels 1.000 homes del regiment de Reynold) i 800 cavalls sota les ordres del senyor **Nestier** entraven a Barcelona.

[19] Es tracta de **Gaspar de La Cueva**.

[20] La *Gazette Française*... número extraordinari del 17 de desembre de 1649, el feia tinent del regiment de La Fare.

[21] Gràcies a **Bezons** sabem que es tractava del senyor de **Gavancières**, corneta del regiment de La Fare i del cavaller de **Roquefort**, corneta del regiment de Méreville (BNF, *Fons Baluze*, núm. 255, f. 299 i 299v.). La *Gazette de France*...1649 nomena a aquest darrer "*Sieur de Roquefel*".

[22] Existeixen diverses relacions castellanes de l'encontre. A la *Relacion del feliz suceso...* es xifren les tropes franceses en 700 cavalls i les castellanes en 240, provinents de les companyies de **Gregorio de Castro**, **Francisco Sauri**, **Cristóbal Delgado**, **Leonardo Moles** i **Alonso de Mercado**, i s'imputen 12 capitans i 150 genets morts als francesos per un capità, **Francisco Sauri**, i un sergent reformat castellans morts, a més de dos capitans, don **Juan de Sussa** i don **Alonso de Mercado**, i vuit genets ferits. Si ens atenim a les descripcions, els castellans restaren amos del camp al final de l'encontre i els francesos tingueren poques baixes, però sí algunes més. Malgrat tot, VITTORIO SIRI al seu *Mercurio*... tom XIV, p. 492, atribueix 40 baixes als castellans i dona la victòria als francesos, però és clar, SIRI era cronista de sa majestat Cristianíssima **Lluís XIV**. Cal destacar, amb seguretat, que servien més tropes en el bàndol castellà, que seguirien de ben a prop les cinc companyies esmentades, les quals només en serien l'avantguarda. Per exemple, el capità **Diego de Idiaquez**, amb una companyia de la guàrdia es destacà en aquest encontre essent malferit. *Servicios del capitán de cavallos Diego de Idiaquez* (Relació sense data). **Marca** sostingué que en l'encontre hi havia hagut 80 baixes entre els dos bàndols.

[23] Aquest és un dels motius d'aquesta relació: justificar les decisions de **Marchin**, fortament criticades pels catalans. La invasió començà el 27 d'octubre. BNF, *Fons Baluze*, núm. 255, f. 301.

[24] Els regiments del Batalló de Mosterós, d'infanteria i de **Josep d'Ardena**, de cavalleria, formaven part de l'expedició. El 26 de novembre la Diputació discutia sobre si hi havia hagut contrafació pel fet de sortir aquestes tropes de Catalunya (DGC, VI, p. 374). En total, estaven formades per 1.000 cavallers, 1.500 infants i 2 canons de 24 lliures. Carta de Pèire de Marca a Le Tellier, Barcelona-París, 24 de novembre de 1649. BNF, *Fons Baluze*, núm. 105, f. 370.

[25] El Baró de **Seebac** defensava Sant Mateu amb uns 700 o 800 homes, 100 d'ells provinents del reforç arribat des de Castelló amb **Gerard Conde Cervellón**, baró d'Oropesa.

[26] La Torre Grossa de Vilafranca, segons la relació dels jurats de Vilafranca del 3 de novembre, dins dels *Dietaris* de la Diputació.

[27] En realitat foren només 1.000 homes, tal i com confessa el mateix senyor de **Marca** en la seva correspondència, però es tractava aquí de magnificar els efectes de l'entrada de **Marchin** al regne de València. Es formà també un terç de la Universitat de València, amb el mestre de camp **Gastón Mercader** i amb 300 estudiants repartits en 3 companyies, la del mestre de camp i les de **Victorià de Baldà** i de **Miquel Vilar**, que arribaren a Castelló, on tingueren notícia de la retirada de les tropes d'**Ardena**. GAVALDÀ [1651] 3a i 4a.

[28] El tinent era del regiment de Créqui. BNF, *Fons Baluze*, núm. 255, f. 302.

[29] 100 genets i 3 oficials presoners. Si tenim en compte les exageracions de qualsevol relació en temps de guerra (recordem la màxima de: "*mentir comme un bulletin*"), i a més hi afegim els morts, arribem a la conclusió de que les tropes que iniciaren l'encontre foren completament desfetes i que molt pocs es devien poder escapar sans i estalvis. MIQUEL PARETS exposa que les pèrdues franceses foren de 300 cavalls, cosa que probablement s'aproxima més a la realitat. Les fonts castellanques (*Tercera relación...*) parlen de 300 morts i 500 presoners, xifres del tot exagerades.

[30] Tenia una amplada de 40 passes, o sigui, poc més de 30 metres. En no atacar es va acusar **-Ardena** d'haver rebut el suborn de les autoritats espanyoles.

[31] En total 110 soldats aragonesos.

[32] El 16 d'octubre de 1649. Sembla que dos soldats de la guarnició van ser subornats amb 50 pistoles (moneda francesa equivalent a unes 10 lliures franceses), per un traficant de mules, i deixaren posar una escala a la muralla per que el castell fos pres a l'assalt (CHRISTIAN BOURRET [1995] 110-111). També existeix una altra versió segons la qual dos soldats catalans de guarnició ajudaren a pujar els murs a **Pere Pallàs Amorós** i a **Rafel Subirà**, capità de cavalls, junt amb catorze soldats. La guarnició de Castell-Lleó era d'uns 110 homes i el castell estava artillat amb deu peces. PANNO [1993] 213 i 215.

[33] DRUÈNE [1959] 28.

[34] **Francesco-Maria**, comte de **Broglie**, d'origen piemontès era governador de Constantí i de Salou des del 31 de desembre de 1648.

[35] Sieur de **Marins** i de **Sainte Colombe** tenia 2 regiments en propietat, el d'infanteria de Marins i el de cavalleria de Sainte Colombe. Era governador de la plaça.

[36] Aquest regiment del Batalló es quedaria tota la campanya de guarnició a Flix. Carta de **Marca a Le Tellier**, Barcelona-París, de 19 de gener de 1650. BNF, *Fons Baluze*, núm. 106, f. 19.

[37] El senyor de **Château-Roi** era tinent coronel del regiment de Montpouillan. Probablement la guarnició estava formada per una o més companyies d'aquest regiment.

[38] Carta de **Marca a Le Tellier**, Barcelona-París, 4 de novembre de 1648. BNF, *Fons Baluze*, núm. 105, f.149. Les referències a les guarnicions de l'any 1651 provenen del llibre de l' **GUALDO PRIORATO** [1670] VI, 644-645. La lectura de la correspondència de **Marca** ens permet assegurar que **GUALDO PRIORATO** estava informat per una font francesa, doncs, és força exacte.

[39] Les companyies suïsses se composaven de 200 homes nominals. *Histoire militaire de suisses* [1703] 13-14 i 25-26.

[40] Citat per DRUÈNE [1959] 32: Archive des Affaires Etrangères [= AAE], *Correspondance d'Espagne*, vol. 29.

[41] *L'état de la France comme elle*

était gouvernée en 1648... (França), 1649, f. 169.

[42] Carta de Marchin al Cardenal Mazarí, 24 de juliol de 1649 (BNF, *Fons Baluze*, núm. 255, f. 287v.). Podria tractar-se dels regiments de cavalleria de La Mothe i Roquelaure.

[43] El 18 de gener de 1649 ocupava Aix-en-Provence per prevenir disturbis. Els efectius eren d'uns 300 homes. BOUCHÉ [1664] II, 945.

[44] Carta de **Marca a Le Tellier**, Barcelona-París, 2 de juny de 1649. BNF, *Fons Baluze*, núm. 105, f. 258.

[45] Carta de Marchin al cardenal Mazarí, 13 d'octubre de 1649. BNF, *Fons Baluze*, núm. 255, f. 291. La lectura "60" fa dubtar entre un "60" o una "C".

[46] CARDÚS [1971] 155-156.

[47] Cal destacar que el març de 1648, en els *Edictes...* [1648] apareix un llistat del sometent assignat a cada població de Catalunya a començaments de 1648, fins i tot a aquelles ocupades per l'exèrcit hispànic com Tarragona, Lleida o Tortosa. A tall d'exemple, la 1ª companyia formada a Terrassa, de 60 homes, està molt a prop dels 65 homes exigits en els *Edictes...*, i d'altra banda les vegueries de Puigcerdà, Conflent i Rosselló i Vallespir tenien assignats 463 homes, contingent també molt proper als 500 que segons **Marchin** es van mobilitzar.

[48] Les autoritats franceses feren un cens de les tropes mobilitzades a cada municipi. Si es conservessin les dades es podria estimar amb més precisió la població aixecada en la crida del sometent. D'altra banda

recordem que un dels motius d'aquest text era magnificar l'actuació de la Diputació. A tall d'antecedent, **Marca** confessava que el 1646 la lleva del sometent general era d'entre 2.400 i 3.400 homes (Carta de Marca a Le Tellier, Barcelona-París, 19 d'octubre 1646. BNF, *Fons Baluze*, núm. 104, f. 340). Tenim en compte que el nou regiment llevat per Barcelona tenia uns 600 soldats.

[49] Carta de Marca a Marchin. BNF, *Fons Baluze*, núm. 105, f. 372v. La referència temporal ve donada per la presa de Vilafranca. Carta de Marchin a la Diputació, 14 de novembre de 1649 (DGC, VI, 1.035).

[50] La *Segunda y más copiosa relación* [1649] compta 130 morts i 70 presoners, però reduïm prudentment la xifra a una quarta part en vista de les exageracions del text.

[51] Però almenys 200 homes més se devien incorporar a l'exèrcit francès durant l'hivern, ja fossin provinents d'intercanvis de presoners (en consta un el febrer de 1650) o de desertors capturats. Els 310 homes d'infanteria, són els 110 de Perrault més aquests 200. Els 200 cavalls de reforç serien els

del regiment de Bentivoglio, les 3 companyies de Canillac i els reclutes del mateix regiment. Entenem que també uns 200 presoners fets a la batalla de Montblanc devien restar empresonats en la seva majoria perquè si bé els francesos feren presoners a infants durant la campanya, els cavallers apressats devien ser molt pocs.

[52] FERNÁNDEZ DURO [1893] 254-256.

[53] La referència és del *Viage de la Sereníssima Reyna, Doña María Ana de Austria* [1650] 278. **Pèire de Marca** estimava en 4.000 homes les tropes hispàniques a Tarragona abans de l'arribada de la flota. Carta de Marca a Le Tellier, Barcelona-París, 4 de setembre de 1649. BNF, *Fons Baluze*, núm. 105, f. 300.

[54] Capturat cap el 10-13 d'octubre. Era fill de Barcelona, i pels seus serveis militars **Felip IV** li concedí la senyoria de Vallespinosa, confiscada a **Josep de Margarit**. CARBONELL [2002] 59-61.

[55] OLIVER [1995] 68. Pel que sembla aquesta ruta era bastant habitual. El febrer de 1646 arribaven a Tarragona 300

infants des de Màlaga. Fernando Ruiz de Contreras a Luis Méndez de Haro, 12 de febrer de 1646. Real Academia de la Historia [= RAHE], *Col·lecció Salazar y Castro*, document núm. 38.910.

[56] L'any 1648 aquest terç era present a Nàpols i el 1650 al setge de Flix.

[57] Carta de Joan-Josep d'Àustria a Luis Méndez de Haro, 16 de juliol de 1649. RAHE, *Col·lecció de Luís de Salazar y Castro*. El setembre de 1650 aquest terç era present al setge de Flix.

[58] La informació referent als 2 terços aragonesos prové de la mostra del 4-11 de març de 1649 reproduïda a SANZ [2007] 231-232.

[59] EGAÑA [1780] 418.

[60] Gràcies al treball de FERNÁNDEZ IZQUIERDO [2004] 55 n.118-120.

[61] Així ho exposa SANZ [2004] 42.

RECENSIONS:

[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada
(+ hemeroteca) ★ acceptable, ★★ bo, ★★★ excel·lent, ★★★★ extraordinari]

N. de l'E.: Donat l'abast del nombre de referències bibliogràfiques relatives a l'episodi napoleònic, *A Carn!* aprofita aquest oportú número extraordinari per acabar de presentar aquelles recensions que no van poder ser incloses a l'anterior número especial en commemoració al setge de Tarragona de 1811 (núm. 16, de maig de 2011).

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. (textos). *Tarragona a la guerra del Francès (1808-1814)*. Tarragona: Servei d'Arxiu i Documentació Municipal. Ajuntament, 2011 (Quaderns de l'Arxiu; 6), 151 p. [v22, ★★]

"Dins dels actes que commemoren el Bicentenari del setge de la ciutat durant la Guerra del Francès, sota el lema de **1811. Tarragona assetjada**, es presenta el llibre *Tarragona a la Guerra del Francès (1808-1813)* número 6 de la col·lecció Quaderns de l'Arxiu, elaborat i editat pel Servei d'Arxiu i Documentació Municipal i amb textos de SALVADOR - J. ROVIRA I GÓMEZ. El llibre es presentà dijous dia 14 a les 20h a la sala d'actes de l'Ajuntament de Tarragona a càrrec de Josep Ignasi Boada Gasulla, membre del Senat de Tarragona i de l'Associació Setge de Tarragona 1811. Els textos de SALVADOR J. ROVIRA I GÓMEZ, professor d'Història Moderna de la Universitat Rovira i Virgili, contextualitzen i analitzen en un relat històric tot el que van significar per a Tarragona els esdeveniments registrats durant la guerra del Francès, entre 1808 i 1813. D'altra banda, les imatges seleccionades i descrites per l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona són una mostra del patrimoni documental que es conserva d'aquest període o bé relacionat amb les commemoracions posteriors: 108 documents reproduïts entre actes, bans, correspondència, plànols, gravats, premsa i fotografies". [www.tarragona.cat]

El llibre és una magnífica síntesi (de la mà d'un expert en síntesis històriques, autor dels volums de la recent *Història de Tarragona* corresponents a l'època moderna) del període napoleònic a la ciutat de Tarragona, exprimint el bo i millor de la historiografia local i comarcal, prescindint emperò d'algunes memòries coetànies dels fets (ANDRÉS EGUAGUIRRE, JUAN-SENÉN CONTRERAS o BRUNO CASALS), tal volta ja condensades en ulterior bibliografia. L'estructura és senzilla: Introducció; guerres napoleòniques i règim insurreccional; la guerra i el setge, i finalment, el règim intrús, la recuperació i el commemorològic posterior. El text, concís, correcte i entenedor, fa de complement del conjunt d'il·lustracions extretes de l'Arxiu, la Biblioteca-Hemeroteca Municipal i el Museu d'Història de la ciutat, que són més d'un centenar (a tot color), i aglutinen l'àlbum gràfic més complet sobre aquest tema. Cal ressaltar el capítol introductori (més que introducció històrica, una mena de prefaci), on el professor ROVIRA I GÓMEZ aclareix la dicotomia terminològica "Guerra del Francès" versus "Guerra de la Independència", fent-ne uns suggestius i encertats comentaris en la línia de la desmitificació nacionalista espanyola (utilització de la història com a instrument uniformitzador) i de "les guerres contra el Francès" que preconitza JOSEP FONTANA.

[MG]

Tarragona durant la guerra del Francès (1808-1814)
[Catàleg de l'exposició al Tinglado 1. Moll de Costa del port de Tarragona, de l'11 d'abril al 3 de juliol de 2011]. Tarragona: Centre d'Estudis Marítims i Activitats del Port / Arola, 2011, 147 p.

El volum correspon al catàleg de l'exposició organitzada per l'Autoritat Portuària de Tarragona al tinglado 1 del moll de costa, la qual va romandre oberta fins el 3 de juliol (havent-se constatat una aflluència de visitants per damunt dels 3.000), i que es va presentar el dia 16 de juny de 2011. A la relació de peces s'hi ha sumat el complement dels textos d'una sèrie d'articles que conformen una mena de catàleg miscel·lani força especial.

L'enceta el vallenc FRANCESC MURILLO (9-20) [28/011, ++], avui per avui, l'investigador més entès sobre el tema napoleònic a les nostres comarques (amb permís, potser, del professor ANTONI MOLINER), amb una introducció general sobre el setge de Tarragona de 1811.

En una dotzena de pàgines se sintetitza admirablement tot el conjunt de fets i d'operacions polítiques i militars que van conduir al setge i presa de Tarragona, en un discurs sobri i correcte i un cuidat vocabulari. Els fets immediatament anteriors al setge tingueren la seva rellevància, l'estat de la plaça (situació, fortificacions, guarnició, comandaments) i els preparatius per a la defensa, conformen un primer bloc. Un segon es reparteix entre els combats durant el mes de maig, la pèrdua de l'Oliva, la de la part baixa i finalment la de tota la ciutat. El relat dels fets s'atura a les portes del subsegüent saqueig. És la síntesi estrictament militar dels fets, imprescindible per situar l'episodi en el seu context més genuí. Dues observacions finals: MURILLO assoleix la proesa de no citar l'obra de J.M.RECASENS al llarg de la dotzena de pàgines del seu article, i d'altra banda, s'abona a la teoria de l'intent espanyol de salvar la guarnició abandonant la ciutat a la seva sort el dia de l'assalt.

MARIA DOLORES GIMENO PUYOL (21-41) [71/2/35+2, +++], fa una de les més notables aportacions historiogràfiques d'aquest bicentenari amb una síntesi d'una vintena de pàgines sobre les cròniques coetànies del setge napoleònic tarragoní, un fet que féu "*córrer rius de tinta, acompanyant els rius de sang*". GIMENO utilitza una gran diversitat de textos, no únicament periodístics ni pamfletaris (notes de premsa, reportatges, bans, proclames), sinó sobretot memorialístics (memòries), per anar bastint l'evolució dels principals fets a través dels escrits que deixaren llurs testimonis. Val la pena estendre'ns en el comentari a la seva aportació. La figura del marquès de **Campo Verde** inspirà la ploma de més d'un pamflet polític i, ell mateix publicà a través del diari (actiu fins a la vigília de l'assalt) diverses proclames i cròniques de combat (entre les quals, la que enlairà la fama de *la Calessera*). De **Campo Verde**, els focus de l'escenari passen a centrar la llum en JUAN-SENÉN DE CONTRERAS, autor d'un llibre de memòries que és analitzat críticament. Fil per randa, el relat va desgranant els principals aspectes de l'avenç francès i de la impotència dels defensors, tot inserint oportunes citacions originals no únicament de les memòries sinó també del parell de proclames que consten a la BC. Aspecte important que no deixa de comentar-se és el caràcter justificatiu de l'obra de **Contreras**, amb la qual va intentar cobrir-se les espatlles per la seva actuació al front de la defensa de la plaça. Los *Sucesos verdaderos* d'ANDRÉS EGUAGUIRRE constitueixen "*la única versió d'un defensor des del principi al final del setge, que completa les elisions de Contreras i relata l'actuació d'aquest i dels altres oficials sense massa autocensura; a més és un text ben organitzat, amb una prosa elegant i viva...*". A l'apartat 2.2. "*La batalla de les responsabilitats*", l'autora exposa la guerra de la tinta que

s'encengué a l'hora de justificar les actuacions de cadascú en aquell setge que va acabar en massacre. Així, comenta el *Manifiesto* de la Junta Superior, la *Cataluña atribulada...*, text a través del qual les autoritats provincials exigien la depuració de responsabilitats, molt crític amb els militars, i la *Exposición...* del marquès de CAMPO VERDE, en resposta i autodefensa a les imputacions del *Manifiesto* de la Junta Superior i denunciant l'abatiment dels defensors i la poca resistència oferta durant l'assalt, entre d'altres punts. Contra la prepotència del marquès de seguida s'aixecaren veus discordants, i aparegué un segon *Manifiesto*, signat pel canonge PERE AVELLÀ NAVARRO, i un "contra manifest" fet pel P. ANTONIO CORIS rebatent l'anterior. Una anònima *Epístola familiar al P. Antonio Coris...* tornava a carregar contra **Campo Verde**, en clau més metafòrica però no menys punyent, a la qual s'hi afegí una segona obra del canonge **Avellà**, en forma de *Addición...* Al linxament publicístic contra **Campo Verde** s'hi afegí, el 1814, el brigadier PEDRO SARSFIELD per tal de replicar a una acusació concreta, originant una contrarèplica del marquès. La seva *Contestación*, publicada el mateix 1814, tancava la qüestió, en nom seu i de **Contreras** i dolgut per l'abús de confiança de **Sarsfield**. Passant pàgina als militars toca cedir la paraula a la societat civil. Passen a ser comentades la *Tarragona sacrificada...* (1816), que s'inicia pràcticament el dia de l'assalt, amb l'objectiu de narrar els horrors del saqueig i denigrar els agressors, "el testimoni pinta un panorama dantesco, de calor insuportable, cadàvers putrefactes, destrosses arreu...", i en la mateixa línia, el *Sitio, asalto y saqueo de Tarragona en 1811*, escrit contemporani que no es publicà fins al primer centenari, amb passatges molt similars a l'anterior, amanits amb algunes dades més sobre el setge. És el text que destaca més que cap altre l'ambient patriòtic que es respirava entre els defensors, sense estalviar tampoc la cruesa dels fets de l'assalt i saqueig finals, "assaltants esperonats pels seus oficials a la veu de 'egorger' -degollar-, ferits que, fingint estar morts, eren trepitjats per la cavalleria, botxins que saquegen els difunts i els rematen si cal a estocades o amb pólvora, i tot un llistat de maneres de matar. Recrea algunes escenes cruels, com la del former Aleu que va ser cremat dins del seu forn, o d'altres que, com el text anterior, descriu els clergues turmentats o perseguits i violacions de dones, a més d'embarassades sacrificades". L'apartat final (4) està dedicat a les cròniques franceses, de rigorós caire militar en clau de victòria, copat gairebé per les *Memòires* (1828) del mariscal LOUIS GABRIEL SUCHET, que comenta acuradament els treballs del setge, tram a tram. En aquest apartat final, Suchet comparteix cartellera amb CAMILLO VACANI, que el 1823 publicà la *Storia delle campagne e degli assedi degli Italiani in Spagna...*, que es configurarà com "un llibre acadèmic d'història, on fa patent la seua preparació militar i erudició, sustentada sobre fonts antigues i modernes -comunicats, discursos o les memòries de Contreras- i el testimoni viscut". El setge tarragoní meresqué més de 210 pàgines en el seu llibre, eminentment militar, amanit amb trets històrics, però on tampoc no estalvia pàgines als horrors viscuts en l'assalt de la plaça, essent, pot ser, la veu més crítica amb l'actuació francesa d'entre els napoleònics. Tanca amb la novel·la *Los desposados de la muerte*, de VÍCTOR D'ARLINCOURT, el jove intendent que arribà a Tarragona el 1808, redactada trenta anys més tard i publicada el 1850, on a remolc d'una història de ficció, escenifica el brutal saqueig francès amb detalls (com el dels nens "levantados sobre las bayonetas a guisa de pendón") que molt probablement va testimoniar.

L'àmbit de l'art pictòric està representat a la miscel·lània per l'aportació (43-52) de FRANCESC M. QUÍLEZ I CORELLA [54/2/46, +++]. A l'igual que molts particulars, els artistes fugiren de la guerra i es refugiaren en zones més segures, d'aquí el títol de "diàspora artística catalana". A través del periple de dos pintors de renom, **Salvador Mayor** i **Gabriel Planella**, i de l'escultor **Adrià Ferran**, a Mallorca, i del rastre artístic que van deixar al seu pas, l'autor recrea la situació per la que degué passar el segment més creatiu de la societat. La resta del treball de QUÍLEZ se centra en tres punts: **Flaugier**, les làmines dels *Horrores de Tarragona* i **Laborde**. **Josep Bernat Flaugier** era un afrancesat de Barcelona que desenvolupà una gran activitat artística durant l'ocupació, moltes de les seves obres foren per encàrrec d'alts comandaments napoleònics (Chabran, Josep I). Amb tot, és la seva col·lecció de dibuixos sobre la guerra del Francès (conservats al MNAC) els qui capten el testimoni del moment històric, "els dibuixos constitueixen

un document històric molt valuós, una autèntica crònica social que recull de forma testimonial els avatars del conflicte, tot incidint en els episodis protagonitzats per les classes populars". Malgrat que les estampes commemoratives dels Horrores de Tarragona, "no formen part de l'alta cultura gràfica, atès que palesen un treball no massa subtil i una tècnica molt matussera", la seva descripció en relació als fets patits per la ciutat en el seu assalt i saqueig el 1811, mereixen fins a quatre pàgines de les onze de l'article de QUÍLEZ. Clarament influenciades per les estampes dels Desastres de Goya, les propostes i especulacions al seu voltant són moltes, tantes com els interrogants. La tasca artística se centra en fixar antecedents vàlids i en establir contrastos amb d'altres obres similars, coetànies o no. En poc més de mitja pàgina la síntesi sobre el *Voyage pittoresque et historique*, de Laborde, vol complementar el treball oferint la mostra artística més representativa de la part francesa. Els dibuixants dels gravats foren, a més del propi **Alexandre Laborde**, **Jacques Moulinier** i **François Ligier**, els quals dedicaren bona part de la seva obra a la ciutat de Tarragona. Els plànols aixecats i publicats constituïen per sí mateixos "una informació molt valuosa sobre els fortins i les muralles defensives de la ciutat; un material d'una enorme vàlua que, imaginem, si és certa l'opinió d'aquells especialistes que observen en el llibre motivacions d'espionatge, deuria facilitar l'estratègia ofensiva de l'exèrcit francès".

També és una aportació de base i imprescindible en aquest bicentenari, la que fa MAGÍ ALOGUIN I PALLACH (53-63) [43/0/23, +++], que pretén redescobrir i valorar els "escassos elements supervivents [...] del complex sistema de fortificacions que es varen posar a punt per a la guerra i de les quals no en queda avui dia gairebé ni rastre a desgrat d'haver estat en definitiva l'element material que justifica la crisi militar de 1811-13". En el seu treball, ben estructurat, ALOGUIN es remunta als antecedents més pretèrits de la muralla romana des d'un punt de vista estrictament poliorcètic, assenyalant els elements més importants en relació a la funció defensiva que desenvolupaven. Amb l'aparició de les armes de foc i l'artilleria es trastocava tot l'esquema funcional en la forma i manera que l'autor sintetitza en pàgina i mitja. L'encaix del nou sistema de fortificacions conegut com *traza italiana* a Tarragona i la seva lenta aplicació al llarg dels temps és l'objecte dels apartats tercer i quart. A partir d'aquí, passa a explicar el sistema fortificat espanyol de principis del s. XIX i el que es preparà el 1811 de cara al setge, un sistema que no estava a punt encara quan van aparèixer els napoleònics, com testimonien diversos autors i el propi Contreras. Amb tot, coincidim amb ALOGUIN quan afirma que d'haver estat enllestides les fortificacions de la plaça, pot ser s'hagués pogut resistir més temps, però Tarragona hauria caigut igualment, ja que la seva sort no depenia d'ella mateixa, sinó de l'ajut exterior que pogués (o no pogués) rebre. A la segona meitat del s. XIX, ja obsoletes, les muralles són derrocades a les principals ciutats per tal de cedir espai a un modern eixamplament que les ha convertit en el què són avui. Els darrers apartats posen de manifest el procés irreversible de creixement i, al mateix temps, de supressió del sistema de fortificacions local, fins al punt que, actualment, de les restes que romanen del sistema fortificat de 1811, només se'n poden destacar una vintena d'indrets, que són descrites succintament un rere l'altre. La majoria són vestigis difícils de veure i s'endevinen enmig de l'entramat urbà que es va assentar al seu recer, destacant la falsa braga, els fortins de la Reina i de Sant Jordi i el què queda del de l'Oliva ("la més famosa fortalesa del setge..."), que es redueix pràcticament al fossar... Ens trobem, doncs, davant d'un treball de gran importància i utilitat per a la Història Militar de Tarragona, una síntesi aclaridora que, juntament amb l'obra sobre la muralla de Tarragona de JAUME MASSÓ i JOAN MENCHÓN, resol prou satisfactòriament la temàtica de les fortificacions locals i passa a convertir-se en un dels màxims exponents historiogràfics.

FRANCESC PINTADO I SIMÓ-MONNÉ, col·leccionista i entès en la matèria de les armes antigues, aporta (65-74) [-,++] una temàtica impossible de negligir en parlar d'un setge militar. Les armes de foc, portàtils (fusells i pistoles) i artilleria, constituïren l'eina principal dels militars, atacants i defensors i val la pena fer-se una idea, el més aproximada possible, de quines van ser. L'esquema de l'article és senzill, rere una breu cronologia dels fets, es divideix en dos blocs, el corresponent a l'armament portàtil i el corresponent a l'artilleria de setge. **Napoleó** féu de

l'exèrcit francès el més ben armat d'Europa. Els francesos crearen un nou sistema d'ignició i aconseguiren el millor fusell d'infanteria l'AN IX, conegut popularment com *Charleville* i la millor pistola d'arçó, per a la cavalleria. PINTADO n'explica els components, la cronologia i els detalls de fabricació; les armes per als oficials havien de fabricar-se a partir dels models dissenyats per **Nicolau Noël Boutet**, director artista de la Manufactura d'Armes de Versailles, arcabusser de **Napoleó**, considerat el millor armer del món. També es descriuen les eines i armes dels sapadors, dels dragons, de la guàrdia imperial, dels caçadors, granaders, húsars i mamelucs (sabres, espases, cuirasses, destrals, mosquetons, baionetes, etc.). L'armament dels exèrcits espanyols, *"segueix en la línia dels models del 1789, coexistint a principis del segle XIX amb models nous a la moda francesa, encara que, al mateix temps, es recomponen moltes armes, els models anomenats de recomposició, elaborats amb la barreja de components, ja que les fàbriques no donaven abast"*. Caigudes les principals fàbriques d'armes d'Europa en mans napoleòniques, els diferents països compren armament a la Gran Bretanya. El fusell anglès per excel·lència era el *Long Land Pattern Musket*, que, a través de diverses modificacions i actualitzacions va estar en servei des de 1722 fins a mitjan s. XIX, també rifles, carrabines i pistoles i sobretot sabres (el dissenyat per **Le Marchand**, lleuger i de fàcil maneig, fou molt emprat pels guerrillers peninsulars). Quan a l'Artilleria, en descriu l'estructura jeràrquica dels cossos (de a peu, muntada i en tren); reglament, armament, efectius, etc. *"Els avenços obtinguts per [Jean-Baptiste Vaquette de] Gribeauval en artilleria, van convertir el canó en el major assassí als camps de batalla de l'època"*. Els canons que defensaven Tarragona provenien de la reial fàbrica de la Cavada (Riotuerto, Cantàbria) i eren de ferro fos i no de bronze, menor qualitat que explica que molts acabessin rebentant. Tenien una cadència de 15/20 trets l'hora i calibres entre les 6 i les 48 lliures. És destacable el fusell de *muralla*, llarg i pesat (s'havia de sostenir amb forquilla o recolzat a la muralla), de calibre 25 mm., que disparava trets fins a 1.200 metres, capaços de perforar parapets gruixuts de fusta a poca distància, cosa que fa pensar en la seva eficàcia contra les aproximacions enemigues. Les conclusions, són un epíleg ximplet.

A càrrec de JAUME BENAGES, conegut col·leccionista de monedes local, va un capítol (87-95) dedicat a les encunyacions monetàries durant la guerra, que explica les circumstàncies per les que travessà la fàbrica de moneda, instal·lada a Tarragona, les directrius de la Junta Superior per fixar i establir un tipus de moneda únic, i el trasllat a principis de juny de la fàbrica de moneda a Palma. Tant de canvi d'ubicació derivà en el malnom amb el qual es coneixen les encunyacions del període, la *"Seca Ambulant"*. Segueix un catàleg il·lustrat (a tot color) de les diverses encunyacions del període amb una fitxa completa per a cada moneda, les principals de les quals apareixen retratades. Acaba amb una mena de conte *"Història de tres monedes"*, que explica les desventures de **Juan de Dios** el dia del saqueig, refugiant-se a la Catedral i fugint tot seguit, saltant de terrassa en terrassa i amagant-se entre els cadàvers. Un moribund li confià tres monedes d'argent per a un nèt seu que, posteriorment, fou impossible de trobar; el protagonista les va guardar com una relíquia familiar i són l'origen de tota la història.

El volum, en mida foli, presenta una caixa d'escriptura dividida en tres cossos, dos per a sengles columnes justificades, i un tercer per a una columneta més reduïda a la banda interior, sense justificar, dedicada a les notes i acotacions de fons i bibliografia. El paper setinat facilita la reproducció a tot color d'algunes de les peces i converteix l'aparell gràfic en una de les més notables aportacions de l'obra, entre les que s'hi poden trobar tota mena de reproduccions d'armes de l'època (sabres, pistoles, destrals, petos), gravats, auques, quadres, estampes de militars uniformats, estampes populars, bans, monedes, medalles, escuts, porta documents i fotografies de commemoracions passades.

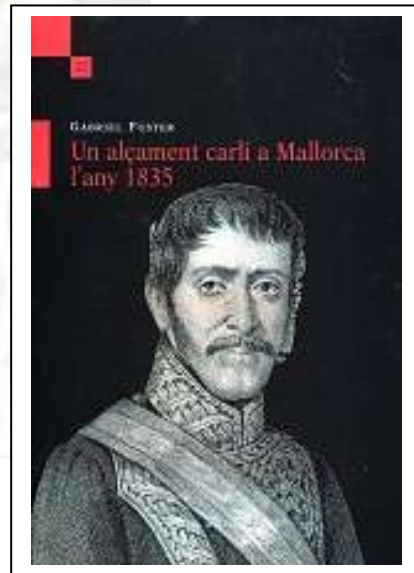
[MG]

SUMARI: Presentació (7); MURILLO GALIMANY, FRANCESC. El setge de Tarragona del 1811 (9-20): Les conseqüències de la caiguda de Tortosa (9); Els preparatius del setge de Tarragona (10); La ciutat de Tarragona en els primers mesos del 1811 (11); Els preparatius de defensa de Tarragona, mitjans i mancances (12); La formalització del setge i els combats al llarg del mes de maig (14); La pèrdua del fort de l'Oliva i les seves conseqüències (17); La defensa de la part baixa de la ciutat (18); La caiguda de Tarragona (19); Bibliografia (20); GIMENO PUYOL, MARIA DOLORES. **Memòria escrita del setge de Tarragona (21-41):** 1. Preparatius de guerra (21); 2. Crònica defensiva (22); 3. La mirada civil (32); 4. Crònica exterior i victoriosa (34); Bibliografia (40); Altres textos citats (41); QUÍLEZ I CORELLA, FRANCESC M. **Notes per a l'estudi d'un període artístic problemàtic (1802-1814) (43-52):** El conflicte bèl·lic i la diàspora artística catalana (43); Un afrancesat a Barcelona: Josep Bernat Flaugier (45); Dibuixos de Flaugier sobre la guerra del francès (46); Una sèrie d'estampes commemoratives: Horrores de Tarragona (48); El *Voyage pittoresque et historique* de Laborde i la ciutat de Tarragona (51); ALOGUIN I PALLACH, MAGÍ. **Caminant damunt la batalla: Les fortificacions del Setge de 1811 en el teixit urbà (53-63):** 1. Objectius (53); 2. El sistema fortificat de Tarragona (53); 3. El sistema fortificat en l'actualitat (57); 3.3 [sic]. Restes actuals de les fortificacions del 1811 (59); Bibliografia (62); PINTADO I SIMÓ-MONNÉ, FRANCESC. **Les armes de les Guerres Napoleòniques (65-74):** Successos rellevants de l'any 1811 (65); Armament portàtil (65); Artilleria de campanya i setge (70); Cavalls utilitzats per l'artilleria de campanya napoleònica (72); Marques i burins (73); Conclusions (73); Agraïments (74). CARBONELL, JORDI A.; FRANCESC PINTADO; JOSEP SÁNCHEZ. **Bicentenari del Setge Napoleònic de Tarragona (75-76): Àmbits (77): Àmbit 1: Vida i societat abans de l'ocupació (79); BENAIGES, JAUME. Les encunyacions monetàries a Tarragona durant la Guerra del Francès (87-88); Història de tres monedes (95). Àmbit 2: La tragèdia de la guerra (97); Relació de peces (102). Àmbit 3: Resistència i adaptació a l'ocupant (131); Relació de peces (137). Àmbit 4: Postguerra i commemoracions (139); La memòria del setge (141). Relació de peces (147).**

FUSTER, GABRIEL. *Un alçament carlí a Mallorca l'any 1835*. 2^a ed. Tr. Catalina Gelabert Bassa. Palma: Lleonard Muntaner, 2010 (1945) (l'Arjau; 22), 222 p.

Reedició d'aquest clàssic sobre carlisme a Manacor, que va veure la llum l'any 1945 de la mà de l'advocat, farmacèutic i acadèmic Gabriel Fuster i Forteza (1901-1967). Aquesta nova edició, íntegrament en català, ha estat revisada i compta amb el pròleg d'Antoni Tugores Manresa i la coordinació i l'epíleg d'Albert Carvajal Mesquida.

L'obra analitza, a base de documentació d'arxiu, la única revolta o 'rebombori' de certa transcendència que la causa carlina va provocar a *Ses Illes*, el 10 d'agost de 1835, coneguda com "sa Llorençada". Una setmana abans, per Santa Cristina, moltes cases de destacats liberals van aparèixer amb creus pintades i embetumades amb excrements. El conflicte anà creixent fins que l'11 d'agost un destacament militar de cavalleria de Palma entrava a Manacor i restablia l'ordre. Hi hagué un sol condemnat, Bartomeu Riera "Tafal", que fou sentenciat i executat sense que els dominics ho poguessin evitar malgrat els esforços desplegats. A la creença que el brot carlí s'esclafà en 18 dies, s'hi oposa la memòria popular, ja que durant moltes dècades el fenomen romangué larvat a les llars de les principals famílies implicades, i hi ha qui assegura que durà "un segle sencer", fins a la mateixa Guerra Civil...

[MG: www.manacornoticias.com (07-12-2010)]

RAMISA VERDAGUER, MATIES. “La dominació francesa a Catalunya”, en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 29-45* [15/0/28+1, +++]. La ponència del professor RAMISA obria les jornades d'estudi del Bruc. Abasta, doncs, una visió bastant completa de l'episodi napoleònic sota diversos prismes: militar, polític, administratiu, ideològic, etc. Ens interessa sobretot el primer. La incursió de Duhesme, per bé que assolí fites militars força significatives (l'ocupació del castell de Sant Ferran i del de Montjuïc), contribuï a l'esclat revolucionari generalitzat en tot el país. Fou precis el socors del cos d'exèrcit de Saint-Cyr, que prengué Roses, aixecà el setge que els sometents havien formalitzat sobre Barcelona i obtingué les victòries de Cardedeu i Molins de Rei. A aquestes seguien, sota Augereau, la presa de Girona i Hostalric i les de Valls i Vic. La campanya de 1810 es complicà per les dificultats logístiques per abastir l'exèrcit en una terra tan abrupta i hostil. El nou cap militar napoleònic fou McDonald, que assegurà la zona central, però fou incapaç de penetrar cap al sud pel mateix problema de subsistències. Napoleó es convencé que les comarques meridionals les havia de prendre un altre exèrcit i no el de Catalunya, i n'encarregà la conquesta al d'Aragó, sota comandament de Louis-Gabriel Suchet. Aquest, el 1811 prengué Tortosa i Tarragona, i es formalitzà l'ocupació de quasi tot el territori; Napoleó annexionà Catalunya a l'Imperi. Tanmateix, era una ocupació fictícia dels espais urbans, però no pas dels rurals. “Els patriotes van mantenir les partides i van aconseguir, poc a poc, refer l'exèrcit regular. Les petites posicions napoleòniques escampades al llarg de les rutes de comunicacions van anar essent anul·lades. Exèrcit regular i guerrilla, units en la mateixa tàctica defensiva, feien constants incursions contra els territoris imperials teòricament ‘segurs’ [...] Les columnes imperials que s'endinsaven en territori insurgent aviat havien de retornar a les bases”. El 1812 la

campanya de Rússia deixà a la meitat els efectius francesos a la península ibèrica i s'equilibrà la situació militar. El 1813 la derrota dels exèrcits napoleònics a Europa, obligà a replegar posicions, també de Catalunya, d'on Suchet evacuà el què quedava de les tropes. D'acord amb les estimacions dels militars de Napoleó, haguessin fet falta 60.000 homes per dominar el país, i mai no n'hi va haver més de 40.000...

BARREDA I CASANOVA, MARIA-LLEDÓ – SERRET I BERNÚS, CARLES. “La documentació d'una guerra. Sant Boi de Llobregat (1808-1814)”, en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 51-58* [22/1/12, ++]. Instructiva aportació la que fan BARREDA i SERRET, esmunyint totes les possibilitats d'investigació de la guerra del Francès en una localitat catalana (en aquest cas Sant Boi de Llobregat), a través de les fonts documentals existents. Es comença pels dietaris i memòries de l'època, per seguir amb la bibliografia de rigor i continuar amb «La documentació arqueològica», que s'analitza sota el prisma de les troballes de monedes i pilotes d'acer en aquells punts on els textos escrits denunciaven brega armada. Les excavacions efectuades a Can Barraquer (1996 i 2002) documenten, per exemple, “una important reforma de mitjan segle XIX, i que, amb tota probabilitat, pretenia redreçar els efectes d'un gran incendi sofert el 1811”. La segona meitat de la comunicació aborda la vessant de la documentació d'arxiu, de l'Arxiu Municipal de Sant Boi, fent una repassada dels llibres d'actes, la correspondència, l'administració comptable, la col·lecció factícia d'impresos (edictes, proclames, reials ordres, cèdules, etc.), i mostrant uns pocs exemples de l'encaix de la informació que són capaços d'aportar, ben contrastada amb les dades arqueològiques obtingudes [MG]

MORALES GARCÍA, FRANCESC XAVIER. «Guerra total a Catalunya durant la Guerra Napoleònica (1793-1814)», en: SAUCH CRUZ,

NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 59-69* [59/5/41+1 +++]. En un apartat introductori, l'autor fa una declaració d'intencions prou vàlida: *“descriure breument, amb alguns exemples, el pas de formes de violència de l'antic règim cap a un model de guerra total durant la Guerra Gran y la guerra del Francès. A través del fenomen guerriller i de la intervenció de tropes imperials en el territori català, l'atac a la població civil es convertirà en part de l'estratègia bèl·lica per part d'unes forces cada cop més ben controlades per part dels nous estats”*. El concepte de 'guerra total' implicava a tot el conjunt dels súbdits dels règims estatals (monàrquics o republicans) que s'enfrontaven, en una mena de “democratització de la guerra”. Sense arribar a pensar que les guerres napoleòniques fossin l'inici d'una dinàmica militar progressiva cada cop més mortífera que acabaria a Hiroshima i Nagasaki, si que van marcar *“unes pautes de pensament i el llenguatge que seria d'us corrent en les guerres dels segles XIX i XX”*. En els pròxims apartats s'analitza l'estructura de violència organitzada francesa (exèrcit revolucionari) i catalana (miquelets, sometents i milícies urbanes), tant a l'inici de la contesa, com en el seu decurs. Els francesos també tindrien unitats irregulars (milícies burgeses, guàrdia nacional, gendarmes), però el més característic del català fou la guerrilla, sorgida amb la falta d'un exèrcit regular capaç de fer front al napoleònic, amb un caràcter social i universal innegable; *“No hay en Cataluña diferencia de personas, todos son soldados”*, declarava la Junta Superior a mitjan d'agost de 1809. El poder estatal aprofità per regularitzar militarment aquests conductes de convocatòria bèl·lica dels catalans, organitzant terços de miquelets (i nomenant oficials els líders del poble), sometents i *compañías honradas*, etc. En definitiva, són notes força interessants sobre el pas dels exèrcits irregulars d'antic règim als cossos de línia nacionals en base a l'estatalització de les organitzacions militars tradicionals [MG]

TORRA I PUIGDELLÍVOL, MARIA PILAR. “Set cartes del calafí Josep Novau a la família (Vilafranca del Penedès, setembre-octubre 1808)”, en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 71-91* [34/4/10, ++]. El gènere literari memorialístic és important a l'hora de documentar un període. Un subgènere del mateix, és l'epistolar, amb potencials col·leccions de missives que poden narrar l'una per l'altre, detalls quotidians o de política general o militar perfectament útils a l'hora de recomposar el fet històric. El conjunt de cartes personals que ens presenta TORRA pertanyien a un dels fills del notari vilafranquí Agustí Novau, i són datades entre el 5 de setembre i el 12 d'octubre de 1808. *“No són documents importants, però ens apropen a la quotidianitat d'unes persones que acaben d'estrenar una altra guerra contra els francesos i que malden per mantenir o millorar la situació personal”*. Unes breus notes sobre l'autor de les missives i la seva situació a Vilafranca (Josep Novau, de Calaf, relacionat amb l'empresa Cortadellas), dóna pas a la descripció directe de la font documental, llenguatge, estructura, contingut, etc. La informació que aporten és força variada, i TORRA la disposa en apartats: política (aspiracions al càrrec d'alcalde, recomanacions, influències, intrigues), militar (*“Moviments de tropes i accions de guerra”*, que se sintetitzen en un quadre), social (*“La vida quotidiana”*, *“L'economia domèstica”*, *“Els transports...”*, *“El correu”*, el camp, les collites, etc.) i familiar (apartat amb pous dades com per reconstruir un arbre genealògic que l'autora no deixa d'elaborar a la p. 85). La lectura de les cartes marca un període prebèl·lic, en el que ja s'havia guanyat l'enemic al Bruc, les classes dirigents començaven a estructurar una resistència efectiva, s'esperava amb optimisme l'ajut britànic i es creia factible una pròxima recuperació de Barcelona. Les set cartes són transcrits al final de la comunicació, en apèndix [MG]

GÜELL JUNKERT, MANEL. “¡Oh, cruel gavatz! Les misèries de la guerra del Francès al Camp de Tarragona”, en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 93-113* [75/1/28, ++]. Recompilació dels comentaris escrits a les partides d'òbit o en notes marginals, per alguns dels eclesiàstics que tenien a cura els registres sacramentals al Camp de Tarragona, capaços de palesar les crisis epidèmica de 1809, militar de 1809-1813 i de subsistències de 1812, per les quals va travessar la població civil. Són testimonis de la cruel realitat que tenallava la població més indefensa. Aquesta informació va brollar amb la consulta dels sacramentals de quaranta parròquies del Camp de Tarragona necessària per a l'elaboració d'una monografia sobre el particular (*La crisi de la Guerra del Francès (1808-1814) al Camp de Tarragona*, 2011 – recensionada en el número 15 d'*A Carn!*–), que, adequadament complementada amb dietaris com el de BOSCH CARDELLACH i bibliografia afí (bàsicament de la Conca de Barberà, amb les valuoses aportacions del professor V.GUAL), mostra amb cruesa la difícil situació a la qual van haver d'enfrontar-se els camptarragonins durant l'episodi napoleònic. La Guerra, la Pesta, la Fam, la Mort i els Refugiats, són els apartats sobre els quals gravita un fil argumental que pretén posar de manifest les enormes desgràcies que pot acumular l'impacte d'una guerra sobre un territori. La comunicació s'ajuda dels càlculs demogràfics bastits en el llibre abans esmentat, freds i sintètics, però eloqüents i demostratius com ho poden ser poques dades documentals. El creixement vegetatiu de les quaranta parròquies estudiades podria estimar-se, en temps de pau i de normalitat, en un +3.400, però els anys que durà la contesa contra Napoleó és en realitat de -3.094. Els càlculs percentualitzen la pèrdua demogràfica al voltant del 12'7% de la població. Els recomptes de baptismes i d'òbits s'han fet sense pensar en la procedència dels actors de les partides, ja que si bé aquells moments

crítics van mobilitzar part de la població d'una parròquia a una altra, hom entén que hi pot haver una compensació poblacional teòrica entre la gent que abandona la localitat i els refugiats que hi van a parar. Les estimacions poblacionals s'han fet en base a la taxa de natalitat del 45x1.000, no “suposada” (com creu G.BARNOSELL, en la seva relatoria –p. 49 del mateix volum–), sinó extreta de la mitjana que mostren els compliments pasquals de l'època (*La crisi de la guerra del Francès...*, p. 22 n.8) [MG]

BOHIGAS I MAYNEGRE, JORDI – MORALES GARCÍA, FRANCESC XAVIER. “La guerra del Francès a la Selva: l'impacte de l'ocupació napoleònica al món rural a partir de la documentació parroquial”, en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 115-132* [77/7/9, ++]. Comunicació sobre l'acció de la guerra del Francès limitada a l'àrea selvatana, i en base als registres sacramentals de les parròquies. Moltes partides d'òbit de guerrillers i soldats constitueixen el rastre documental que van deixar el pas dels exèrcits per la comarca. *Brigants* (miquelets patriotes) i *caragirats* (guerrillers profrancesos) s'enfrontaren arreu; també es represaliaren a incitadors a la deserció (Blanes). El fenomen dels refugiats (els autors els denominen “expatriats”, malgrat que no deixen la pàtria sinó la localitat natal...) es fa palès en l'abandonament massiu d'una localitat davant la proximitat, o el pas, de militars (Campllong, Riudellots, Salt, Santa Coloma, Santa Eugènia, Vidreres, Vilobí) “*Pocs són els habitants de l'interior de la Selva que no fugen dels seus pobles cap a 'boscós i muntanyes' amb la consolidació de l'últim setge...*”, i en fan un notable estudi a través dels òbits de Sant Dalmau i Cellera de Ter entre 1808-1809. En un apartat central, BOHIGAS i MORALES ofereixen un balanç demogràfic en base a l'anàlisi dels òbits a la parròquia de Vilobí, contrastant els dos semestres de 1808, primer any de guerra, i exposant l'evolució del nombre de naixements i defuncions

d'aquesta parròquia i de Tossa de Mar durant la guerra (1808-1814), en sengles quadres. Constaten igualment, sense comentaris ni explicacions, les mordentats de 1809 i de 1812, corresponents a l'epidèmia de febres tifoides i a la fam, respectivament. Els documents sacramentals selvatans donen per a més: localització de ruïnes, destruccions, profanacions i sacrilegis, i tot d'impressions que aquells durs moments van marcar a la vida dels eclesiàstics [MG]

ROVIRA, MATEU, TERESA -LUQUE CABALLERO, SÒNIA. "La guerra del Francès arran de terra: noves fons i documents inèdits (el Penedès 1808-1814)", en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc*. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 133-152 [3/1/40, ++]. L'objectiu de les autores és el de "explorar històricament fons documentals de tipus judicials i privades, fins ara poc o gens utilitzades per tal d'esbrinar l'impacte social de la guerra del Francès a les comarques de l'Alt Penedès i el Baix Penedès, corresponent al marc geogràfic de l'antic corregiment de Vilafranca del Penedès. De la consulta d'aquestes fons n'ha sortit important material inèdit no catalogat". Es tracta, doncs, d'un article d'aportació a la infraestructura historiogràfica penedesenca. Rere una breu apreciació bibliogràfica, se situa el context històric a Vilafranca (ben nodrit de successos) i s'inicia la relació documental datada en els anys de guerra (1808-1814), en quatre grans apartats: la documentació diversa sense classificar (que a la comunicació s'organitza per anys); la documentació comptable (llistats de quotes de subministrament dels municipis); processos judicials (força interessants: ocultació de documentació, expedició de llicències falses d'exempció militar), i el fons de Ramon Freixas i Miret (assenyalada família de polítics locals), amb un subapartat que recull la documentació relativa a la guerra del Francès [MG]

MOLINER PRADA, ANTONI. *Ponència*. "La Junta Superior de Catalunya i els setges de Girona i Tarragona", en: SAUCH CRUZ, NÚRIA

(ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc*. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 155-178 [61/6/27, +++]. La síntesi dels setges gironins i de Tarragona (1809-1811) a través de les fons impreses de primera ma, serveix per exposar en poques pàgines bona part de la guerra napoleònica en sol català, i fer-ho d'una manera fluida, rigorosa i amena. El fil conductor és l'actitud de la Junta Suprema davant dels fets polítics i militars de cada moment, accions i reaccions enmig de la situació política derivada dels desastres militars. Un apartat sobre la responsabilitat de la pèrdua de Tarragona assenyala la manca d'artilleria [difícil, quan sabem que la plaça estava dotada amb 300 peces que, segons tots els autors, foren força efectives] i l'estratègia absentista dels combats que practicaven els britànics. Les campanyes d'opinió pública van tenir un pes considerable en la direcció que prenen els esdeveniments polítics de la nació. La Junta Suprema culpà del fracàs tarragoní a la imperícia de Campo Verde, encetant una batalla de la tinta amb impresos justificatius de molts dels comandaments que en van prendre part, que es rebatien els uns als altres i que van ser àmpliament distribuïts al llarg de la geografia espanyola. A més del mateix Campo Verde, el coronel Eguaguirre, el mariscal Juan Senén Contreras, el coronel Joan Clarós, etc., van fer publicar sengles justificacions, les quals, avui, a la llum dels esdeveniments, resulten força útils per matisar el fet històric [MG]

CAMPANY GUILLOT, JOSEP. "Municipalització del delme de Gavà i conflicte amb els barons d'Eramprunyà (1808-181). La guerra del Francès en el marc de la resistència antisenyorial", en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc*. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 179-189 [55/3/13, ++]. L'eterna pugna jurisdiccional del camp català entre la senyoralització i la democratització d'espais (per a l'accés universal a l'herbatge,

la llenya, la cacera, la pesca, etc.) era viva a la baronia d'Eramprunyà, on el senyor feudal establí terreny restant-lo a l'ús del comú de la zona. Ramaders i boscaters inicien els enfrontaments el 1779, arribant a un punt culminant el 1794 (als cinc anys d'esclatada la Revolució Francesa...), quan hi ha un ball de ternes per escollir nous regidors que acaba amb plet a l'Audiència. La dinàmica de la guerra a la zona del Penedès i de Gavà, sintetitzada en un parell de pàgines, comporta una primera ocupació i la necessitat d'afrontar contribucions extraordinàries tant a favor d'un bàndol com de l'altre (xifrables, entre mitjan de 1808 i de 1809, en més d'11.500 lliures). Per aconseguir-les, els regidors s'apropriaren dels delmes senyorials de la collita de 1808, i amb motiu de la recuperació del domini militar de la zona, municipalitzaren el delme. *"L'exili dels barons [els Garma fugiren al castell de Castelldefels i després a Solsona] i les necessitats de la guerra, que evidenciaren l'obsolescència de les prestacions senyorials i la necessitat d'incautar-les en benefici general, motivaren que l'antic bàndol senyorial, en el poder municipal, es desfés i tanqués files amb l'antisenyorial"*. Després d'un creuament de missives a tres bandes (regidors-batllebarons), els Garma acudiren a la Junta Superior, que sentencià al seu favor, el juliol de 1810. D'ençà, amb l'allunyament de la guerra, els barons encausaren novament la situació, sortida de mare amb la inestabilitat política de la guerra. Malgrat la concòrdia de maig de 1813, es van reprendre els plets antisenyorials, que el 1816 fins i tot qüestionaven la possessió de la baronia per part dels Garma, i que es dilataven en el temps fins a mitjan segle. L'episodi antisenyorial gavenc il·lustra, en tot cas, el fet que la guerra *"actuà de catalitzador, i l'acció militar i els efectes col·laterals fusionaren els dos bàndols locals, que no dubtaren a posar en pràctica la ideologia antisenyorial covada trenta anys enrere"*. Segurament la consulta dels documents de la Junta Superior i de la Corregimental del Penedès, dels plets civils de la Reial Audiència (ACA) i de l'Arxiu Foixà a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (on s'hi troba part de l'arxiu de la

família Garma), haurien donat força més llum i permès fer mititzacions importants al plantejament, d'altra banda impecable, de CAMPANY [MG]

SOLÉ BORDES, JOAN. *"Dades inèdites sobre els esdeveniments de la guerra del Francès a Vilafranca"*, en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 191-199* [26/3/6, ++]. Al grapat de fonts historiogràfiques amb les que hom pot recomposar els fets napoleònics a Vilafranca del Penedès (cròniques de Mn. VALENTÍ MUNTADAS, de LLUÍS FREIXAS i d'ISIDRE MATA), SOLÉ pot afegir ara la informació extreta de l'arxiu de la família Vidal, centrada en *"les trifulques de Gaietà Vidal Busquets, proveïdor reial dels exèrcits a Vilafranca, que es va trobar el 8 de juny de 1808 amb la irrupció del sometent procedent d'Igualada"*. L'autor emmarca els fets i transcriu part de la documentació, on s'explica la irrupció violenta del sometent, el 8 de juny de 1808, els membres del qual assassinaren l'agutzil, assaltaren la casa del governador, al no trobar-lo, mataren l'esposa i calaren foc a la casa, i feren el mateix amb el seu secretari i amb l'alcalde major. El relat narra al detall la conquesta de la vila per part dels napoleònics, que a la comunicació es contrasta amb les notícies que es tenien d'aquells esdeveniments. Els Vidal van haver de treballar per a l'exèrcit invasor. Acusats de col·laboracionistes, foren perseguits i els hi saquejaren la casa. Malgrat aquest molest passat, es justificaren davant la Cort i foren rehabilitats. El fons de la família Freixas, a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès conté documentació relativa als subministres de la tropa francesa (1808), sobre edificis enderrocats pels invasors (1817), indicacions diverses sobre la formació de cossos militars (sometents, voluntaris, milicians -1810-), i també un informe justificatiu del Dr. Lluís Freixas, regidor nomenat pel general Saint-Cyr on s'exculpava de la seva actuació política. Esforç inútil, donat que amb la recuperació de Vilafranca per part del

general Enric O'Donnell el març de 1810, van trobar el seu cos al replà de l'escala de la caserna francesa cosit a cops de sabre [MG]

ARMANGUÉ I HERRERO, JOAN. "Conseqüències literàries de la guerra del Francès a l'Alguer (1799)", en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 201-207* [11/2/5, ++]. L'autor introdueix els fets històrics des de que el 1794 Sardenya s'insurreccionà i expulsà tots els funcionaris piemontesos i al virrei. El 1798 els Savoia han de renunciar als seus dominis cisalpins i refugiar-se a l'illa. L'arribada de Carles Manuel IV produí un esclat de joia entre els illencs, fruit del qual s'escriviren i imprimiren himnes de llaor en català, alguns dels quals es reproduïxen a la comunicació, a l'hora que se n'indaga l'origen i les edicions llurs [MG]

BALLÚS I CASÒLIVA, GLÒRIA. "Les cançons patriòtiques a Catalunya durant la guerra del Francès", en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 209-231* [42/1/17, ++]. Una breu introducció sobre els fets de Manresa (1808), les batalles del Bruc, els setges de Girona i l'ocupació de Lleida, dona peu a parlar de les cançons patriòtiques, un gènere musical de tall popular que difon esdeveniments importants de la història d'una comunitat. "Aquesta comunicació vol ser, doncs, una mostra de cançons -podríem dir tradicionals o populars- a l'entorn de la guerra del Francès, que podem classificar en dos tipus: les que es van fer en el moment concret de 1808-1814, i les que posteriorment ens han arribat...". Així, i pouant en MILÀ I FONTANALS, JOSEP SERRA, LLORENÇ DE SERRA i d'altres fonts, passen per les pàgines de la comunicació de BALLÚS, el *Romancerillo catalán* ("Fernando en Bayona", "Batalla del Bruc", "Respuesta de Gerona", "Victoria en Massanet", "Malaparte"); *El cançonero del Calic* ("Cançó de la Guerra de

l'Independencia", La 'Niña' de Vic"); *El cançonero de Pineda* ("Les dones de Girona"); *El Cançonero del Ripollès* ("Si jo gosava explicar-me", "Cançó dels francesos Oh! Maria, mare mia", "Si jo em posava a explicar-me", "L'any mil vuit-cents i vull"); *Cançons populars de la història de Catalunya* ("Girona està sitiada", "Malaparte"), i *Altres cançons* ("Goig al Sant Crist d'Igualada", "Cançó Nova per animar los valerosos Catalans a favor de la Fe, del Rey, y de la Patria"). Els darrers apartats són dedicats a alguns compositors, la majoria eclesiàstics, a l'Arxiu de manuscrits musicals de la Col·legiata basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa, i a les cançons patriòtiques més actuals, àdhuc de la nostra centúria. Un interessant exemple de com la Guerra pot tenir connotacions a les arts escèniques, concretament en la cançó popular [MG]

SALVADÓ POY, ROC. "La sang del traïdor. Étienne Fleury, testimoni i protagonista de la revolta tortosina de juny de 1808", en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 233-239* [14/1/7+1, ++]. L'aixecament revolucionari a la capital de l'Ebre (7 de juny de 1808) va tenir un testimoni d'excepció en el militar francès, naturalitzat suís, Etienne Fleury, cap d'un destacament del regiment de mercenaris suïssos de Wimpffen. El seu record dels fets fou recollit per un renebot, Joseph Lavallée (1801-1878), autor d'una història d'Espanya, que explicà el 1843 com els exaltats s'abraonaren contra el governador Guzmán de Villoria, criatura de Godoy. SALVADÓ incideix en l'epicentre del motí, la malícia contra un governador titella de Godoy i enllaçat amb una de les famílies més detestades de Tortosa, els Jordà, propietaris del Delta i de l'Aldea. La intervenció del general Salines i les matances de civils francesos són explicades a la llum del testimoni del franciscà P. Barenys i del rector de Valdealgofa Ramon Segura. Fleury va ser destinat a Saragossa, però els últims dies de 1813 fou cridat a incorporar-se a l'exèrcit

francès, i marxà a defensar una de les entrades de París [MG]

MUSET PONS, ASSUMPTA. “Refugiats i resistents al peu de Montserrat (1808-1814)” (241-250); en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 241-250* [44/6/22, +++]. Un dels aspectes de la guerra del Francès que s'erigeix com inexcusable i que cada cop es va reivindicant amb més intensitat, és el fenomen dels refugiats. La comunicació de MUSET està dedicada als desplaçats de la Catalunya central. Comença amb uns breus comentaris sobre la batalla del Bruc i la controvertida disputa entre Manresa i Igualada pel protagonisme dels esdeveniments (reflexada en la bibliografia que cita). Segueix amb una introducció al medi geogràfic i al context militar, que provocà una presència militar i l'aixecament de sometents. Pouant en bibliografia molt localista i d'alguns treballs mecanoscrits inèdits, MUSET arriba a detallar algunes accions militars contra els francesos, de (molt) baixa intensitat, a Esparraguera, Castellolí, Marganell, Collbató, etc., però significatives en el context social del moment. Al costat de figures com el canonge Muntanyà, Josep Manso o el baró d'Eroles, es reivindiquen líders guerrillers locals com Antoni Franch, d'Igualada, o com mossèn Lluís Francolí, rector de Marganell. Un interessant exercici d'introspecció historiogràfica local capaç de demostrar que no existeix Història petita que no es pugui apreciar en tot el conjunt. El cinquè apartat entra de ple en el tema dels refugiats, dels rústics que abandonaven les localitats temorosos de represàlies o d'acarnissaments per part dels militars gals. El 6 de juny de 1808, malgrat el toc de campanes i els rumors fatals, molts dels habitants de les viles, ravals i masies al voltant de Montserrat van romandre a les cases llurs. «els francesos van dur a terme una sagnant demostració del que eren capaços de fer. Mentre pujaven per la carretera, anaven deixant rastre de destrucció i de mort al seu darrera”. A la primera víctima, un pobre

pagès “a quien sacaron de su casa y lo llevaron al camino real donde lo arcabucearon y lo quemaron”, seguien dos pagesos més del Bruc, també abatuts a trets als portals de les cases llurs; a Esparraguera mataren a un traginer i executaren dos vilatans més lligats a un arbre, i a l'estiu de 1811 era assassinat el rector de Collbató. D'ençà, les fugides massives o “emigració de moltíssima gent”, foren continuades. A la segona vinguda dels francesos “Al Bruc no hi devia quedar gairebé ningú”. La casuística exposada tot seguit no fa altre cosa que refermar les arrels del fenomen, un fenomen que arribà a l'extrem que alguns dels refugiats hagueren de romandre, quan l'estiu ho permetia, a l'abric d'obagues i boscos, i quan no, en masos abandonats, pallisses, barraques de vinya o coves de muntanya [MG]

SABATÉ I BOSCH, JOSEP M. “Notícia a l'entorn de la publicística antifrancesa”, en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 251-260* [4/0/2, ++]. Rere una exposició contextual força breu, l'autor, que és el professor titular del departament d'Història Moderna de la URVT, reproduïx alguns textos que posen de manifest les diverses postures dels membres de l'Església davant la invasió napoleònica, a través sobretot de FÈLIX AMAT i de la seva polèmica *Carta pastoral*. S'hi oposaren frontalment les *Reflexiones político-christianas...* (Tarragona 24 de juliol de 1808) del clergat episcopal tarragoní, que dedicaren a l'Emperador dels francesos tota una rècula de ‘floretes’ inspirades en un combinat de mal gust amb figures mítiques de la Bíblia. Així, Napoleó era un Goliat, un Holofernes, un Antíoc, un Neró, un Senaquerib, un Heliodor, un Nicanor, etc., i a més, un intrús, un dèspota, un tirà, un infidel, irreligiós, sacríleg, exterminador, lladre, musulmà, dimoni, arxiembuster, rapinyaire, llop devorador, etc. L'autor es queda a les portes d'aprofundir en la qüestió a través d'un volum de la seva propietat, on un clergue anònim coetani dels fets aplegà una cinquantena de documents

que, això si, relaciona en annex al final. També adjunta un apèndix bibliogràfic sobre l'Església i el pensament religiós d'aquella època [MG]

RAMOS RUIZ, JORDI. "Reaccions i defensa de la vila del Prat durant la guerra del Francès (1808-1814)", en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc*. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 275-284 [28/3/3, ++]. La intenció de RAMOS és la d'exposar l'episodi napoleònic al Prat. Per fer-ho, introdueix el medi físic i l'estat de l'església de Sant Pere i Sant Pau, assenyalant delmes, ingressos i propietats mobles i immobles, a través d'una Estadística de 1804. Els francesos apareixen al Prat el febrer de 1808 i de seguida se'n ressentí la producció agrícola local, havent de subministrar la palla i l'herba a les tropes de Josep Manso. El maig següent, la vila hagué d'allotjar tropes. Es reconstrueixen els fets a base de J.CODINA i de la crònica de PAU PORCET (*Llibre de polítiques i curiositats... -sobre el qual vam tractar al núm. 10 d'A Carn! de maig de 2009*), aportant material ocasional de l'Arxiu Municipal del Prat. A finals d'any, un informe municipal denunciava les prestacions de serveis i aportació de proveïments fetes pels pratencs: més de 500 jornals de conducció de carruatges i unes 350 racions de pa i carn, valorat tot en unes 6.232 lliures. Especialment interessant és el sistema de reclutament assajat el gener de 1811 per reposar les tropes de Manso, que consistia en un sorteig i a multar amb 500 lliures a qui havent tocat servir, no ho volés fer; si aquest es declarava insolvent, s'obligava a algun germà en edat i sinó al pare, desnonant-los els béns familiars. L'asfixiant pressió fiscal féu que el setembre de 1811 el Prat fos un poble "*de los más morosos a los pagos españoles; en el día se halla adeudando cerca mil Duros por la capitación, y préstamo extraordinario vencido en Junio último*". A finals de 1813, en plena retirada francesa, els militars napoleònics saquejaren totes les masies i cases vora del riu, enduent-se carruatges, mules i bous. La comunicació clou amb un apartat a tall

d'epíleg, on s'explica que el febrer de 1814 hagueren d'allotjar tropes britàniques, a les quals hagueren d'entregar més bous i vaques. El sistema de reclutament estatal, publicat en ban de 19 de desembre de 1814, ja no sortejava entre els veïns, i es limitava a "*todos los muchachos desamparados y bajos de la edad de 12 años pero que no lleguen a quinta, para darles destino en la escuela de tambores, pifanos y cornetas establecida en la doma*" [MG]

SELLARÈS COTS, MARC. "Les batalles del Bruc", en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc*. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 285-297 [-/95, ++]. "L'objectiu d'aquesta comunicació és donar a conèixer la vertadera història de les batalles del Bruc i l'evolució que ha patit al llarg dels anys. Aquest estudi és conseqüència d'un ambiciós projecte artístic personal que pretén recrear virtualment aquestes batalles. Després de set anys d'estudis sobre el terreny, més d'un centenar de títols bibliogràfics consultats i fructíferes entrevistes als veïns dels pobles propers, he arribat a les següents conclusions". La primera batalla de 4 de juny de 1808 la dugueren a terme sometentistes veterans de la Guerra Gran (absent l'exèrcit regular espanyol), amb una estratègia d'emboscada combinada amb guerrilla. Els principals errors del general Schwartz foren no fer reconèixer el terreny, manca de decisió i donar el combat per guanyat abans d'hora. Fou així com 1.600 efectius dels sometents de la contornada derrotaren 4.000 soldats napoleònics, occint-ne vora dels 700 o 800. La segona batalla, el 13 de juny següent, té menys història, però també va cobrar-se la vida d'uns 500 napoleònics. El tercer apartat fa un seguiment prosopogràfic de l'explicació de les batalles, que gravita en gran part en l'oposició del govern espanyol a acceptar cabdills miquelets i sometentistes per fer carrera dins de l'exèrcit, cosa que "*propicià que fos molt temptador fer constar en els seus expedients el nom del Bruc*", i d'altra banda, la rivalitat d'alguns municipis per demostrar que els seus naturals van participar en aquelles mítiques gestes, cas de Solsona, Vic,

Igualada o Manresa. Entre aquestes dues localitats la qüestió arribà a enverinar-se amb fortes discussions i escrits als diaris. Les darreres pàgines serveixen per desemmascarar la veracitat dels estudis de l'igualadí ANTONI CARNER BORRÀS, orientats a desmentir la llegenda del timbaler, exposant críticament alguns detalls no coincidents. Tanca una completa bibliografia sobre el tema [MG]

SERRA I MASSANSALVADOR, JORDI. “La llegenda del Mansuet”, en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 299-306* [15, ++]. L'anàlisi d'aquest mític guerriller de Montserrat es conforma en tres apartats: el personatge real, la llegenda i el mite. Mansuet Boxó Xalabia nasqué a Esparraguera el 1777 i el 1808 era ferrer a Manresa. Malgrat les especulacions, l'autor no pot demostrar documentalment que Boxó participés en les accions guerrilleres que s'esdevingueren durant la guerra del Francès a la zona de Montserrat, si bé en constata unes quantes. Boxó fou posteriorment un decidit reialista al front d'una partida d'homes armats que, finalment, fou reduïda i assetjada a la ferreria del Vilar. Ell i el seu pare foren afusellats, i el 1826 Ferran VII el nomenà tinent coronel d'infanteria a títol pòstum i concedí una pensió vitalícia de 5.000 rals a la vídua. SERRA analitza la primera dada que documenta la llegenda del Mansuet, la crònica que el 1852 féu VÍCTOR BALAGUER de l'expedició científica a les coves de salnitre de Collbató. També la versió més extensa de SANTIAGO ÀNGEL SAURE I MASCARÓ (*Montserrat subterràneo*). D'ençà florí una plèiade d'escriptors que divulgaren la llegenda a través de narrativa, novel·la curta i algunes obres de teatre: GAIETÀ CORNET (*Tres dias en Montserrat*, 1858), FERRAN PATXOT (*El Mansueto o las cuevas de Montserrat*, 1859), MANUEL ANGELÓN BROQUETAS (*¡Atrás el extranjero!*, 1861), JACINT VERDAGUER (“Cançó del pelegrí”), etc. ANGELÓN arribà a identificar el famós

timbaler del Bruc amb Mansuet. “Durant uns anys, a mesura que el Timbaler és absorbit pel nacionalisme espanyol, el Mansuet és postulat com a figura alternativa per als nacionalistes catalans de diferent signe”. Fins i tot la política hi va haver de dir la seva! [MG]

VINAIXA I MIRÓ, JOAN R. «La Junta Corregimental de Tortosa en la guerra del Francès (1808-1810)», en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 307-326* [53/5/15, +++]. Després d'un parell de pàgines d'introducció al marc històric de rigor, VINAIXA aborda la constitució a Tortosa de la Junta de Govern arrel del buit de poder produït per l'assassinat del governador i davant la necessitat de controlar l'efervescència popular. Malgrat, doncs, la participació de certs elements revolucionaris, la Junta acabà adoptant una posició contrarevolucionària i conservadora, com no podia ser d'una altra manera quan entre els seus membres hi eren sis representants de l'alt clergat tortosí, un de l'estament nobiliari, i tant solsament, un del comerç i un dels pagesos i menestrals (nomenats i aprovats, a més, pel propi tinent de rei...). Diversos apartats es fan ressò de l'origen i composició de la Junta (els seus vocals, tot i la dedicació exclusiva, no cobraven cap retribució), del seu funcionament i les facultats generals que s'atribuí, de l'evolució interna, etc. Les continues friccions i tibantors amb d'altres administracions o entre els propis membres de la Junta, van contribuir a la seva decadència. A l'octubre de 1809, la Junta Suprema del Principat comissionà un dels vocals, fra Josep Domingo Martín, amb àmplies facultats per a la mobilització de reclutes i el cobrament de contribucions, per a presidir la Junta amb l'esperança que hi posés ordre. Els conflictes s'intensificaren fins el punt que abans que els francesos s'apropessin a Tortosa (juny de 1810), tres dels primers vocals havien tastat presó, per diversos motius, i un quart era inculpat de traïció, passant la Junta a ser presidida per sis

vocals consecutius; a l'entrada dels napoleònics la gestió de la Junta s'havia reduït a la mínima expressió. L'estacada mortal la va rebre de la Junta Superior del Principat, que el 6 de desembre de 1811 la va dissoldre, confirmant així mateix, *"la decidida voluntat de les autoritats del Principat d'establir-ne una de nova que fos capaç, segons les seues pròpies paraules, de traure els veïns del corregiment de l'anarquia en què aleshores es trobaven"*. Per bastir la seva aportació, VINAIXA utilitza material documental no únicament de l'Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre i del Diocesa de Tortosa, sinó també del Municipal de Tarragona i àdhuc del de la Corona d'Aragó, complementats per una bibliografia del tema impecable [MG]

SÁNCHEZ I CARCELÉN, ANTONI. «Les conseqüències de la guerra del Francès a Lleida», en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc*. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 355-368 [50/5/21, ++]. L'autor comença escatint el capítol demogràfic per avaluar les pèrdues poblacionals de la capital del Segre. Aporta força dades, però provenen de fonts administratives i d'empadronament (i per tant, deflactaries), quan no de censos no massa acreditats (Floridablanca). Les més interessants, són les relatives als recomptes dels obituaris de la parròquia de Sant Joan. Les poques que aprofita denuncien com el 1809 els difunts es van quadruplicar i com la natalitat es reduí a la meitat entre 1813-1814. No hi ha però càlculs de taxes de natalitat ni de mortalitat, ni percentatges, ni per haver, no hi ha esment de la crisi epidemiològica de febres tifoides de 1809. Sí que es fa ressò (llunyà) de la crisi de subsistències de 1812 (consultant a J.NADAL) i constata el fet que el març de 1816 la Paeria hagués d'ampliar el fossar del cementiri perquè no hi cabien més cadàvers. El segon apartat està bastit al voltant de la destrossa urbanística, i ho fa constatant que la ciutat tenia una seixantena menys d'edificis 24 anys després de la guerra, fet que l'autor vincula a l'explosió del

magatzem de pólvora de la Suda (1812). Un informe municipal assenyalava la destrucció durant la guerra de 350 cases de les més de 2.000 existents el 1808. La política local, també es va veure afectada per l'episodi napoleònic: només l'any 1809 el motí del Femeret aconseguí introduir alguns liberals a la Junta de Govern, però després del govern intrús francès, hom restablí la municipalitat constitucional, fins al retorn del Desitjat. SÁNCHEZ CARCELÉN dedica alguns paràgrafs a elogiar el bon govern del prefecte Alban de Villeneuve (1812-1813), i comenta la sempiterna morositat municipal deguda a la forta crisi econòmica. Des de 1807 que la Paeria no ingressava cap tribut cabdal, situació que no es normalitzaria fins després de 1816. Economia sota mínims, agricultura arruïnada (els camps eren abandonats i cremats), infraestructures paralizades, comerç poc actiu, fabricació artesanal sense maquinària ni utilitatges, pèrdua de braços de treball, etc., és la greu situació financera que la zona lleidatana hereta de la guerra. Les pèrdues de l'Església foren quantioses i significatives. Només dir que en el saqueig de 1810 els napoleònics van obrir les portes de la Catedral a trets de canó. A les despeses de guerra (El Capítol pagà unes 43.000 lliures a Suchet el 1810) s'hi afegí, doncs, l'espoli de joies i relíquies d'incalculable valor. Els convents serviren de casernes i molts van haver de reconstruir-se posteriorment. El 1814 el Capítol de canonges es desesperava per la greu situació financera que travessava, al negar-se la pagesia a abonar els delmes (la dècima part de la collita i l'usdefruit del ramat de xais), que de continuar així amenaçaria el suport dels eclesiàstics de la diòcesi [MG]

CORRALES BURJALÉS, LAURA. «La guerra del Francès: un referent iconogràfic en els imaginis liberal i carlista», en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc*. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 369-389 [65/2/26, ++]. Com ja declara en el primer paràgraf, CORRALES ressalta el valor de la imatge com a

vehicle de comunicació definint molt genèricament les qualitats iconogràfiques i ideològiques inherents en l'imaginari popular aparegut en la guerra del Francès, amb l'exemple de les estampes de caràcter social, polític i bèl·lic. Aquest imaginari tindrà una gran incidència en els idearis liberal i tradicional consolidats en el Trienni Liberal i la primera carlinada. Destaquem l'apartat corresponent a "Imatgeria bèl·lica: els papers de rengle", on CORRALES explica que són làmines on se reproduïen soldats distribuïts en filades i en posicions diverses, propaganda per incentivar l'allistament. Malgrat la seva difusió a nivell europeu, a Catalunya no van posar-se de moda fins a la Guerra Gran i a la guerra del Francès, promoguts amb la clara voluntat de predisposar les multituds a la resistència i al sacrifici militars. Se'n descriu la diversa tipologia que presenten i s'assenyala l'especificitat catalana d'alguns d'ells, sobre miquelets i els que tenien com a protagonista Josep Manso Solà. Al Trienni Liberal els papers de rengle imposen com a protagonista la Milícia Nacional, però a l'esclat de la Primera Guerra Carlina el cansament de tanta guerra féu perdre l'interès popular per aquest gènere gràfic i els editors hagueren de cercar noves temàtiques per tal de recuperar-lo. Tres de les reproduccions al final, són de sengles papers de rengle impresos en xilografia acolorida (BC): un sobre Manso, un altre sobre els Caçadors de Catalunya i l'última, de voluntaris d'Isabel II [MG]

SUBIÑÀ I COLL, ENRIC. «Efectes de la guerra a Mataró i rodalies. Tot resseguint els notaris», en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 391-408* [67/1/6, ++]. El títol diu ben clar que l'article versa sobre l'episodi napoleònic al Maresme, i que està bastit a partir de fons documentals notariais. I és, certament, així. SUBIÑÀ divideix la seva aportació en diversos blocs-aspectes, com ara els expatriats [tot i que no abandonen la pàtria, sinó únicament la seva ciutat natal], referit als privilegiats que van

poder fugir de la guerra, famílies nobles i hisendades, sobre les quals hom reproduceix sucosos passatges que il·lustren el fenomen. Un tercer apartat està dedicat als afrancesats, destacant que molts ho van ser considerats pel simple fet d'haver restat a la capital barcelonina defensant llurs propietats. La Junta Suprema manà la confiscació dels béns dels afrancesats. Amb la documentació pertinent, hom pot exposar el cas del comte de Solterra a Argenton i el dels ciutadans honrats Domingo de Caralt i Anton Torras i el d'Epifani de Fortuny, aquests últims tirant de RAMISA i MOLINER. L'Exèrcit és el títol del quart apartat. Les notícies dels membres d'aquest estament en els protocols notariais donen per referenciar casos de mobilització de miquelets, però sobretot per posar de manifest les dificultats dels ajuntaments per subvenir al sosteniment dels terços aixecats (cas de Teià, que acompanya amb la transcripció d'un parell d'escrips). Altres passatges documentals transcrits assabenten el lector del fenomen de la compra d'exempcions (el 'catxet' eren 500 duros de plata) o la substitució (cas del fabricant mataroní Josep Pujades, que presentà un mosso "*robusto y útil para el servicio de las armas...*" per tal que servís en el seu lloc). Els Danys constitueixen el tema del darrer apartat, "*Diríem que és l'aspecte que més sovint es troba en els protocols notariais...*", assevera SUBIÑÀ, que ho demostra aportant una dotzena de passatges notariais transcrits demostratius de la casuística donada a la comarca mataronina. Un annex final relaciona els refugiats que arribaren a Mataró, els que l'abandonaren i els residents, entre 1809/1814. L'article de SUBIÑÀ és una bona mostra de la riquesa de dades que hom pot treure treballant bé i amb paciència una font documental com la dels protocols notariais locals, mai prou valorada [MG]

MILLÀS CASTELLVÍ, CARLES. «Un exemple de demografia conjuntural: crisi de mortalitat o mortalitat de crisi durant la guerra del Francès a Olesa de Montserrat?», en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008.*

Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 409-434 [32/3/53, +++]. Anàlisi demogràfica de la població d'Olesa de Montserrat, en base a determinar la intensitat de la sobremortalitat conjuntural, a través dels tres mètodes tècnics més destacats, el d'H.HOLLINGSWORTH, el de LORENZO DEL PLANTA i MÁSSIMO LIVI-BACCI, i el de JACQUES DUPÂQUIER, modificat per JAUME DANTÍ i VALENTÍ GUAL. L'objectiu de la comunicació és la contrastació dels "mètodes per detectar i argumentar l'abast, la causa i l'impacte de les diferents sobremortalitats a Olesa entre 1751 i 1850, centrant-nos, però, en el context de la guerra del Francès". MILLÀS disposa en un quadre els censos poblacionals de 1717, 1789, 1830 i 1857, contrastant Olesa amb Catalunya, i en fa una piràmide poblacional del de Floridablanca de 1787 i del de 1857. Dedica sengles apartats a l'evolució de la natalitat, dels matrimonis i de la mortalitat, acompanyats dels corresponents quadres on persisteix la contrastació entre la població olesina i la catalana. És especialment interessant l'apartat de la sobremortalitat de 1808 a 1814, període dins del qual destaquen amb llum pròpia dos anyades malignes: el 1809 i el 1812 (amb intensitats calculades de 51'5 -de categoria "catastròfica"- , i de 4'5 -"Forta"- , respectivament); va acompanyat de quadres de distribució estacional, per edat i per sexe. A les darreres pàgines aboca la informació sobre la presència francesa a Olesa recollida en els documents de l'Arxiu municipal, transcrivint-ne un parell dels més significatius. També inclou interessants dades sobre el reclutament militar a la població (lleves, percentatges, edats, estats). Les conclusions són un recull historiogràfic sobre l'episodi napoleònic a la zona i un parell de comentaris ambigus. La bibliografia final, és de campanar [MG]

GRAU VERGE, FERRAN – SAUCH CRUZ, NÚRIA. "La guerra del Francès al Montsià i a les poblacions valencianes veïnes", en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 449-470 [60/4/50+1, +++].*

Les circumstàncies políticomilitars van fer que les comarques més meridionals de Catalunya visquessin una dimensió descompassada de la guerra del Francès, sense accions militars remarcables al principi, però amb una activitat més accentuada a partir dels darrers quatre anys del domini napoleònic. Els autors (a F.GRAU el recordem d'un llibre d'història sobre Ulldecona i d'alguna afortunada aportació sobre la seva aristocràcia, i la N.SAUCH és reconeguda per la seva ingent tasca historiogràfica en aquest període de la primera meitat del s. XIX) n'introdueixen el context i ja al tercer apartat, enceten la part eminentment militar, i ho fan des d'un punt de vista d'anàlisi estratègica. L'exèrcit invasor pretenia assegurar-se el control de les grans poblacions per tal de, tot seguit, irradiar el seu domini a l' hinterland de les mateixes. "Tant la ciutat de Tortosa com el seu rerepaís eren essencials per als plans francesos: calia dividir en dos la resistència del llevant peninsular i calia fer-ho, precisament, per la zona de l'Ebre [...]. És per això que la conquesta de Tortosa és una pàgina transcendent en l'ocupació militar francesa de la Península ibèrica". Els dos punts més vulnerables de la zona, les muntanyes del Priorat i els ports de Beseit es convertiren en cau de patriotes proscrius disposats a fer contínuament la guitza a l'invasor. La documentació de l'ACA, les memòries de SUCHET i la *Gazeta de Madrid* proporcionen les notícies necessàries per bastir una relació d'accions i de fets militars a la zona meridional catalana. Els següents apartats dediquen el seu espai als guerrillers, als afrancesats i a l'administració intrusa. La conclusió a la que arriben és que la guerra contra Napoleó va representar, a la zona, el punt de referència dels anys posteriors, on ja es perfilaren absolutisme, liberalisme i carlisme. L'aportació de GRAU i SAUCH ens ajuda a entendre molt millor l'estratègia militar napoleònica, fent valdre una zona que havia passat relativament inadvertida, i sobretot, exaltant la figura del guerriller, fill de la guerra i pare dels moviments posteriors, doncs, com bé apunten: "El fenomen de les guerrilles i la figura dels guerrillers esdevenen clau per entendre alguns aspectes no només de la guerra del Francès

sinó també de la mateixa dinàmica d'enfrontament que es reproduiria amb posterioritat a aquells sis anys, i configurada amb la lluita entre dues concepcions totalment diferenciades: el liberalisme i el carlisme" [MG]

FIGAROLA PÁMPANO, DAVID. "Apunts sobre la guerra del Francès (1808-1814) a Palafrugell i a la seva comarca", en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 471-486* [56/29, ++]. Una de les microbeques que l'IRMU concedí el 2008 l'obtingué l'autor, i a partir del seu estudi sobre la documentació de l'Arxiu Municipal de Palafrugell (815 documents en tres caps), basteix una comunicació amb els fets més rellevants de l'episodi napoleònic local. La bibliografia és més que justeta, i necessita sengles notes al peu de pàgina per explicar què és sometent, miquelet o delme, a base del què hi diu a la GEC; tampoc distingeix els guerrillers dels bandits (entre d'altres coses que podríem ampliar). Tanmateix, l'aportació de FIGAROLA no deixa de donar notícia del fet napoleònic a aquesta part de l'Empordà, i acaben sent els propis documents els que parlen, conduint-lo cap a les conclusions lògiques: la tensió dels primers moments (1808), la revolta contra la invasió (1809), alguna acció militar (Gualta, 11 de maig de 1809), els anys d'ocupació francesa (1809-1813), etc. Dedica major espai (com no podia ser d'altra manera tractant-se d'aquest tipus de documentació) al finançament militar i a la sostracció forçada de proveïments i queviures i prestacions de treball per obres públiques. Bevent de MIQUEL TORROELLA, il·lustre antecessor d'història local, ens recorda les mesures repressores de McDonald contra la resistència armada: fer responsable de les baixes a la població civil, de la que en triaria mitja dotzena de persones per penjar-les; així com altres càstigs per a qui se li trobés armes en el seu poder, no delatessin accions terroristes o hi col·laboressin. L'últim apartat se centra en la dinàmica civil d'ocupació, més que en cap acció militar, sense que això

s'hagués d'interpretar necessàriament en que la comarca estès "molt allunyada de l'èpica i els mites dels setges gironins" [MG]

MOLINER PRADA, ANTONI. "Com van viure els catalans la guerra del Francès?", en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 499-514* [30/5/16, +++]. La reflexió de les primeres línies és força suggerent: "*van sobreviure com van poder. Més aviat hauríem de dir no com va viure la gent a Catalunya, sinó com va morir la gent a Catalunya en el període de 1808-1814 [...] La mort és el primer personatge de la vida material d'aquesta època*". Per destacar fenòmens col·laterals com la lluita, els miquelets, els sometents, el bandidatge, l'afrancesament, l'oposició a les quintes, l'exempció fraudulenta de molts joves, la deserció de soldats, etc., l'autor se centra en els tres espais geogràfics que té ben estudiats: Arenys de Mar, Girona i Tarragona. MOLINER va descabdellant amb la seva habitual destresa els entrefils de la vida quotidiana a la rereguarda en aquestes tres poblacions, alternant aspectes polítics, amb militars, civils i econòmics, segons requereix la cronologia del discurs. A Arenys, el 1809, els soldats cometeren nombrosos furts a la vinya, es van confiscar cases per habilitar-les com a hospitals; l'any següent pujà la tensió amb la Junta Superior i amb els sometentistes, les reclutes s'arribaren a fer per sorteig, i el 1811 s'amenaçà amb passar per les armes els veïns si no satisfien 40.000 francs de contribució. Res que no s'hagués vist en altres contrades. Les exigències de bagatgers i d'aportació de racions diàries pel manteniment de la tropa exhauriren les hisendes rurals, "*La fam, la requisició de queviures, la por als exèrcits i la violència és la imatge més real d'aquests anys de guerra*". Per botó de mostra l'informe de 1816 sobre Centelles, on els francesos "*van robar les robes i manufactures que havien amagat a les cases de camp, van saquejar 210 cases del poble, van talar arbres i es van apoderar de quatre cinquenes parts de la collita, que van consumir. Van assassinar la*

gent indefensa, i les seves guerrilles van violar dones, sense respectar les sexagenàries. Van establir un hospital a l'església després d'haver-ne profanat les robes litúrgiques, els vasos sagrats, van inutilitzar l'orgue, van destruir els altars i dos capelles, van mutilar les imatges i es van endur com a trofeu el diable que portava St. Miquel...". A l'apartat quart, dedicat a Girona i a Tarragona, explica els patiments de la societat civil en setge: morts, destrucció, inflació exorbitant, manca d'articles de primera necessitat i de subsistència, fam, malalties, brutícia, desolació i 50 anys de retard en el progrés de la ciutat; a Tarragona els testimonis de la massacre "són indescriptibles i s'han conservat a la memòria històrica dels ciutadans de Tarragona al llarg dels anys". Tanquen l'aportació de MOLINER dos apartats més, un dedicat a la inseguretat arreu del país, amb el fenomen del bandidatge dut a extrems impensables: "tot o robaban y malmietien la jent a cops de sabres. Éran españoles...", però de vegades, era el mateix sometent, "temo que dejar esas armas en manos de la chusma es algo equivalente a convertir a cada uno de ellos en un enemigo mucho peor que cualquier francés", "el ejército catalán no es más que una colección de bandas de ladrones que bajo el nombre de somatenes entran en pueblos y ciudades casi del mismo modo que los franceses...". No falta pas un obligat comentari dedicat al Boquica. Una visió que desdibuixa la imatge convencional de cada bàndol i acredita que, en tot cas, la víctima de la guerra és sempre la població civil. L'apartat final és sobre la relaxació de costums, fruit del fort cop rebut per la institució familiar (amb la mobilització dels joves, amb els refugiats i amb l'augment incontrolat de relacions fora del matrimoni) i sobretot per l'Església (amb la destrucció del seu patrimoni i rendes), soscavant els fonaments més tradicionals de la moral i dels bons costums. Un aspecte sobre l'impacte social de les guerres molt interessant i que rarament veiem abordat [MG]

PUIG, LLUÍS M. DE. "1808: invasió, aixecament, resistència», en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc*

(l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. *Bicentenari de les batalles del Bruc. Catarroja – Barcelona: Afers, 2011, 515-523* [++]. Guió de la conferència pronunciada dins del cicle "Guerra i Municipis", en format de comunicació. L'autor introdueix els esdeveniments polítics generals per constatar l'abocament «a una guerra perfectament evitable que durà sis anys...», però de seguida passa a centrar-se exclusivament en el cas català. Així, detalla l'entrada de tropes al Principat, les primeres topades, l'emparellament de Barcelona (ocupant Montjuïc "amb una maniobra barroera"), el canvi d'actitud de la població envers els napoleònics, el posicionament radical de l'Església, els primers aixecaments (Girona, 28 de maig de 1808, i després, Manresa, Igualada, Lleida), la reacció en cadena, etc. "Al juny de 1808, doncs, Catalunya s'ha sollevat contra el francès en un acte de considerable unanimitat i es prepara per a una resistència decidida contra l'invasor. Però l'episodi que se'ns ha explicat durant més d'un segle i mig, com la cosa més simple del món resulta que fou d'una complexitat extrema". PUIG carrega contra la versió de l'epopeia pàtria, gestada a la llum de dos-cents anys de l'unidireccional punt de vista nacionalista espanyol, que du "a negar les evidències i a la manipulació pura i simple". La realitat fou molt més complexa, ni els francesos eren invasors de bell antuvi, ni la Monarquia estava a l'alçada de les circumstàncies, ni els afrancesats eren necessàriament traïdors, ni les partides patriòtiques deixaren de comportar-se com bandositats de malfactors (no cal dir res dels militars espanyols, que "varen fer-ne de totes..."), i "que els grans herois foren responsables de mortaldats injustificades, que entre els invasors hi hagué gent que s'esforçà a redreçar el país; que hi hagué catalans que no volien l'enfrontament, que d'altres s'alçaren contra l'invasor però també contra les autoritats constituïdes...", etc. El cristall a través del qual hom veia "bons i dolents", s'enrereix considerablement, complicant la visió exacta del moment històric, i les pàgines que segueixen, van en la línia de consolidar aquest panorama abstracte. En un passatge, remarca el caràcter autònom que s'adjudicà la Junta Superior del Principat, amb funcions

de govern reals, financeres, fiscals i militars, que nomenà càrrecs, creà una Audiència paral·lela a la intrusa, encunyà moneda i aixecà fins a quatre exèrcits contra l'invasor, encarnant *"la institucionalització de la resistència"*. De l'atac contra els mites de l'episodi napoleònic, no s'escapa el Bruc. En un parell de llargues parrafades sintetitza la batussa i atorga el principal mèrit a l'encertada estratègia guerrillera, sobre un terreny abrupte, de miquelets, sometentistes, mercenaris suïssos i artillers espanyols fugitius de Barcelona, tot desmitificant l'entranyable acció del timbaler Isidre Llussà i de diverses intercessions de Sant Jaume o la Verge de Montserrat, *"és preferible saber que la gent del país baté l'invasor per la seva valentia i la seva intel·ligència, i no pas per una casualitat acústica o per un fet taumatúrgic"* [MG]

ARNABAT MATA, RAMON. «Les conseqüències de la guerra del Francès (1814-1823)», en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc*. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 533-548 [35, +++]. ARNABAT, un dels millors experts del període, es capbussa en les anomenades «guerres del Francès», o sigui, a més de la militar: la ideològica/cultural (liberals contra absolutistes, revolucionaris contra conservadors) i la social (rics contra pobres), conscient que *"Tot i que la guerra del Francès no és l'inici ni el final de res, és un moment clau de trencament entre el vell i el nou règim"*, ja que, com totes, aquesta guerra actuà de purga social i tingué unes conseqüències. Especialment interessant és el segon apartat del balanç dels costos, no ja els demogràfics (estimats al voltant d'un 7'5% de la població), sinó sobretot dels econòmics, que xifra en un líquid perdut de més de mil milions de rals (la meitat esmerçat en el sosteniment de les pròpies forces militars). Les sumes que hagueren d'afrontar els municipis, els portaren de cap a l'endeutament, a l'alienació de patrimoni, a la davallada dels arrendaments locals (rebaixats fins a la meitat amb les reformes liberals i a una quarta part durant la regència de M. Cristina...). El deute

públic s'elevà fins els 10.400 milions de rals i provocà la fallida, impossible de recuperar havent perdut les remeses sud-americanes amb la subsegüent independència de les colònies. L'estament més perjudicat [com sempre] va ser la pagesia, que no pogué competir amb la caiguda dels preus agraris, i la noblesa baronial veié disminuir els ingressos en un 30%, perdé facultats importants després de la guerra (com la de nomenar batlles i administrar justícia, que es reservaria la Monarquia), i veié qüestionats alguns dels impostos tradicionals per la mateixa pagesia que no podia assumir-los; collada per unes exaccions tributàries en augment, no és difícil explicar la seva participació en els aixecaments antiliberals. D'aquest discurs sintetitzat se'n derivarien els corrents absolutistes, restaurats entre 1814-1820, i els liberals, emergits entre 1820-1823, que l'autor, magnífic coneixedor del tema, explica en clau d'herència napoleònica [MG]

MOLINER PRADA, ANTONI. «La crema del paper segellat a Manresa com a símbol de l'aixecament de Catalunya contra Napoleó», en: SAUCH CRUZ, NÚRIA (ed.). *La guerra del Francès als territoris de parla catalana. Jornades d'estudi. El Bruc (l'Anoia), 23, 24 i 25 de maig de 2008. Bicentenari de les batalles del Bruc*. Catarroja - Barcelona: Afers, 2011, 549-562 [23+1, +++]. Aquest és el text de la conferència que tancà el cicle "Guerra i Municipis", ja editat pel Centre d'Estudis del Bages, el 2009. Després de l'acostumada introducció per situar Manresa al mapa (a través dels comentaris del cronista napoleònic CAMILO VACANI), demografia, activitat econòmica, posicionament estamental, etc., hom reconstrueix els esdeveniments principals d'una fita que ha estat considerada com l'inici de la guerra contra Napoleó. Es remarca la participació del poble menut en la tumultuosa iniciativa, pagesos i menestrals empobrits, així com que la direcció de la junta local que institucionalitzà l'aixecament *"va recaure en la gent benestant i els sectors més moderats de la ciutat"*. Les dues "accions" del Bruc són comentades concisament fent l'ullet al mite i destacant el paper de Manresa com a

capdavantera de la insurrecció catalana [probablement per satisfer les oïdes de l'auditori]; la segona victòria sobre un exèrcit repressor comandat pel general Chabran, va tenir major importància militar, però menor incidència en la propaganda patriota, silenciand-se la participació d'alguns cossos militars professionals per tal de no treure mèrit als sometents i guerrillers. Força curiós és el passatge on l'autor comenta que un dels factors de la victòria foren les bales de ferro fetes a Manresa per Manuel Casaña, qui en haver-se acabat el plom i l'estany recorregué a les claus de ferrar les cavalleries i a les barres que aguantaven les persianes dels balcons *"d'on van sortir unes bales còniques que perforaven les cuirasses dels francesos que van causar nombroses baixes"*, [un invent fortuït que en qualsevol altre país hauria esdevingut revolucionari i que en el nostre no sembla que s'aprofités prou]. En el decurs de la guerra, el terç manresà fou útil per barrar el pas de l'enemic en alguns indrets o per capturar desertors, i l'acció de govern de la Junta local fou considerable, però no es va poder evitar una primera ocupació el juliol de 1810, una segona el novembre (cremant algunes cases i penjant alguns veïns), i una tercera el març de 1811, en la qual McDonald

va tornar a trobar la localitat deserta i la féu incendiar de dalt a baix, destruint més de 425 immobles i permetent *"el saqueig i la profanació dels temples, el pillatge i tota mena de robatoris, fins i tot la violació de les poques dones que hi van quedar"*. L'adversitat no empetí els manresans, que un cop i un altre prenen les armes i s'organitzaven en sometents i companyies patriòtiques que van continuar hostilitzant un enemic superior i cada cop més consolidat militarment al país. Les conseqüències de la guerra foren desastroses: pèrdua de patrimoni (un informe parlava de 1.300 cases destruïdes), brutalitat militar, inseguretat pública i recessió demogràfica. El 1809 les epidèmies s'endugueren una tercera part de la població, segons un informe oficial. El segon semestre de 1808 la seva aportació en pólvora, cartutxos de fusell i de canó es podia estimar en uns 680.000 rals, havent aportat milió i mig els primers mesos i quatre milions per a la manutenció de l'exèrcit. Com a resultat de tot plegat, més de 2.000 famílies quedaren en la indigència. Per la seva lleialtat en la lluita antinapoleònica Manresa fou escollida la primera localitat en proclamar la Constitució de Cadis de 1812, i rebé els títols de "Molt Noble i Molt Lleial Ciutat" [MG]

NOTÍCIES:

Marcial exposició a Móra d'Ebre. *Un somriure de Clicks.* 2011

Els dies 25 i 26 de juny de 2011, el Teatre La Llanterna, de Móra d'Ebre, acollí l'exposició de maquetes de Clicks de Playmòbil (de 2 x 2 metres la més petita). Amb els temes més diversos, s'oferien passatges de l'Oest americà, del campament rus de Treblinka, de Parc Juràssic, d'un castell medieval, d'una illa de pirates del Carib, d'un safari, d'un fort militar de la Unió, etc., adornades i complementades amb tota mena de detalls i accessoris clic.

La temàtica militar uniformada era la majoritària, i les maquetes més remarcables foren, pot ser, la del castell medieval (enorme construcció, amb murs, finestrals, estances internes a la vista, torres i merlets) i la desfilada en commemoració d'un Onze de Setembre, a la plaça Sant Jaume de Barcelona. La uniformitat havia estat concebuda prèviament i reunides les peces per bastir cada un dels clicks amb elles; en alguns casos, s'havia recorregut a pintar la part del pit, en un treball d'autèntica artesanian click.

La maqueta de la desfilada de la plaça de Sant Jaume, on es poden apreciar els clicks formant amb el seu corresponent uniforme rere cada bandera. Formen més de 200 clicks. © MG

Cada peça lluita un tricorni de l'època, casaca del color del seu regiment, fusells amb baioneta o escopeta, segons el cas, perruca i botes. En perfecta filera en quadre, formaven fins a quatre regiments, fent espai al seguici principal (del cap militar –a cavall-, el timbaler, trompetes, criats i guàrdies) que creuava pel mig.

El món dels clicks és fecund pels col·leccionistes alemanys i francesos, que han obert fòrums i actius mercats d'intercanvi de peces (molts d'ells virtuals, per Internet). Les maquetes de l'exposició pertanyien, en la seva majoria, a *clickers* de la Ribera d'Ebre, que dediquen el temps que faci falta a la seva afició, i ho fan amb gust i amb l'orgull de veure exposada la seva maqueta i els seus clicks. Aquest és un altre aspecte, més informal i desenfadat, de la Recreació Històrica Militar, un aspecte que no deixa de pertànyer a la Cultura Militar, podent-se considerar el parent excèntric del Modelisme.

L'exposició s'acompanya d'una mostra de cartells de cinema famosos alterats informàticament fets amb clicks que substituïen els actors (creats per Mauro Solbes), una exposició de diorames, un concurs de diorames de clicks (organitzat per Casa la Carreres), un altre de cerca-clicks, i la conferència organitzada pel CERE "Els miquelets de la Ribera d'Ebre", a càrrec de Manuel Güell.

[MG]

Interior de la maqueta del castell medieval, on es poden apreciar els detalls de la construcció.

© MG

**Vista global de l'exposició "Un Somriure de Clicks. 2011",
dins la platea del Teatre La Llanterna, de Móra d'Ebre. © MG**

Sortida cultural al castell del Catllar

Dissabte, 9 de juliol de 2011, el Centre d'Estudis Sinibald de Mas, de Torredembarra, va organitzar una **excursió cultural al castell de la veïna població del Catllar**, dins del programa del Centre d'Interpretació dels Castells del Gaià. La sortida anà a càrrec de l'arqueòleg Marc Dalmau.

[www.sinibald.cat]

Projecció sobre la Batalla de l'Ebre

Dissabte dia 23 de juliol de 2011, Lo Riu, Associació per l'Estudi del Patrimoni Arqueològic i Històric de les Terres de l'Ebre, juntament amb el Centre d'Estudis de La Fatarella, va organitzar la projecció del **curtmetratge Gotas de agua**, sobre la Batalla de l'Ebre. L'acte va tenir lloc a les 19h., a la Sala del Casal de La Fatarella (Terra Alta). Després de la projecció, va tenir lloc un col·loqui amb el director i el productor del curtmetratge.

[www.loriuassociacio.blogspot.com]

AGENDA :

BECA ERNEST LLUCH DE CIÈNCIES SOCIALS I HUMANES 2011 (Olot, 30 de setembre de 2011)

Convoca: Arxiu Comarcal de la Garrotxa i Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot.
Objectiu: Becar al millor projecte inèdit sobre història, geografia, literatura, dret, filologia, art, economia o ciències socials referit a l'àmbit territorial de la comarca de la Garrotxa.
Termini: 30 de setembre de 2011.
Dotació: 4.500 €.
Informació: www.olot.cat

BORSA D'ESTUDIS XVI MEMORIAL JOAN CAMPS (Granollers, 30 de setembre de 2011)

Convoca: Ajuntament i Centre d'Estudis de Granollers.
Objectiu: Finançar un projecte de recerca sobre la història, l'economia o la societat de Granollers i/o el seu entorn comarcal.
Termini: 30 de setembre de 2011.
Dotació: 5.000 €.
Informació: secretaria@acgranollers.co

XXII PREMI JOSEP LLADONOSA D'HISTÒRIA LOCAL (Alguaire, 30 de setembre de 2011)

Convoca: Ajuntament d' Alguaire. Patronat Municipal Josep Lladonosa i Pujol.
Objectiu: Premiar el millor estudi d'història local dins l'àmbit de les terres de llengua catalana. El tema és lliure.
Termini: 30 de setembre de 2011.
Dotació: 3.700 €.
Informació: www.patronatlladonosapujol.cat

IV BECA JERONI PUJADES. 2011

(Castelló d'Empúries, novembre de 2011)

Convoca: Ajuntament de Castelló d'Empúries i Centre d'Estudis Trobadorescos.

Objectiu: Recuperar la història del comtat d'Empúries mitjançant la investigació i la recerca, així com estimular l'estudi i el coneixement de la història de la vila de Castelló d'Empúries.

Termini: 12 de novembre de 2011.

Dotació: 3.005'06 €.

Destinataris: Estudiants de segon cicle universitari, doctoral i investigadors, de forma individual o col·lectiva.

Informació: www.castello.cat

III CONGRÉS DE CULTURA I TERRITORI A LES COMARQUES DE LA DIÒCESI DE TORTOSA I TROBADA D'ENTITATS CULTURALS

(Vinaròs, 23-25 de novembre de 2011)

Convoca: Universitat Jaume I, Universitat Rovira i Virgili de Tarragona (amb la col·laboració de l'IRMU)

Dates: 23-25 de novembre de 2011, a Vinaròs, i 26 de novembre següent la Trobada d'Entitats Culturals de la Diòcesi de Tortosa, a Jesús.

Comunicacions: Enviar a: congresdiocesi@gmail.com un resum de 250 paraules, indicant nom del comunicant, institució de procedència, adreça electrònica i telèfon de contacte. El tema s'ha d'emmarcar geogràficament en l'àmbit de l'antiga diòcesi de Tortosa: llengua, literatura, societat, antropologia, geografia, història, patrimoni natural, patrimoni cultural, economia i medi ambient.

Termini: de presentació de comunicacions: 27 de novembre de 2011.

Informació: www.irmu.org

Aplec de Treballs, núm. 30 (2012), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants. Els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2011, juntament amb dos resums de 15 línies cadascú, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: rpuig@tinet.fut.es; fgraupuig@telefonica.net.

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

A C a r n ! Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

DIRECTOR: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

WEBMESTRE: Ramon Perelló Bargalló [info@acarn.cat].

CONSELL CIENTÍFIC: Núria Florensa Soler, Josep M. T. Grau i Pujol, Ramon Perelló Bargalló, Roser Puig i Tàrrach, Jordi Rovira i Soriano.

JUNTA EXTERNA D'AVALUACIÓ: Maria Bonet Donato (Professora d'Història Medieval de la URVT), Àngel Casals Martínez (Professor d'Història Moderna de la UB), Valentí Gual Vilà (Professor d'Història Moderna de la UB), Jordi López Vilar (Doctor en Arqueologia de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Josep Sánchez Cervelló (Professor d'Història Contemporània de la URVT), Robert Vallverdú Martí (doctor en Història i membre de la *Real Academia de la Historia*).

IMATGES: *Portada* – **Pèire de Marca**, virrei de Catalunya el 1649 [www.es.wikipedia.org]. Article: **(1) Josep de Margarit de Biure**, governador general de Catalunya el 1649 [PELLA I FORGAS, JOSEP. *Un català il·lustre: D. Josep Margarit i de Biure, virrei, governador general de Catalunya, lloctinent General dels exèrcits de França i baró d'Aguilar*. Barcelona: s.e., 1930]; **(2) Retrat de Juan de Garay Otáñez de Rada**, cap de l'exèrcit hispànic a la campanya de 1649 [Web de Juan Luis Sánchez "Los Tercios", www.tercios.org]; **(3) Vista general de Constantí** durant un setge a la guerra dels Segadors [Arqueoblog, www.remola.com]; **(4) Francisco Fernández de la Cueva y Enríquez de Cabrera**, duc d' i cap de la flota hispànica el 1649 [*Memorias de la Real Academia de la Historia. Volume 10*, p. 329. També a: www.es.wikipedia.org]; **(5) Gravat de Tarragona de 1563** d'Anton Vanden Wyngaerde [www.urbanity.es]. Les imatges de les cobertes dels llibres recensionats, al web de referència de la recensió o de l'editora.

A C a r n ! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. A C a r n ! és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i distribuït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix un web de contingut semiobert i lliure circulació per acollir tota participació capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etc., amb els quals ampliar el coneixement de la Història Militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta externa d'avaluació. Aquesta publicació és lliure i gratuïta i els cibersubscriptors ho són únicament a tall d'estar inclosos al mailing d'enviaments; no es cobra preu ni retribució, ni tampoc es paga cap aportació.

A C a r n ! penja al web, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquell web ofereixi als usuaris d'Internet per terceres persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconnexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, endarreriments o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar terceres persones mitjançant il·legítimes intromissions, fóra del nostre absolut control.

www.acarn.cat

www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>;
<http://cursguerra.blogspot.com>.